Видавництво Світич

Ірина Стеценко
Світлана Садовенко

МИСТЕЦТВО

4 КЛАС

Інтегрований курс

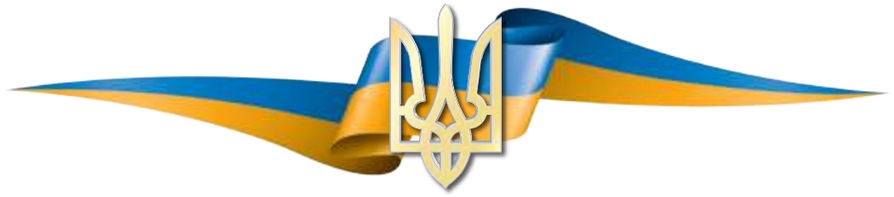

Державний Гімн України

Музика М. Вербицького,
слова П. Чубинського

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.
Запанує і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:
Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

Ірина Стеценко
Світлана Садовенко

МИСТЕЦТВО

Підручник інтегрованого курсу для 4 класу
закладів загальної середньої освіти

Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України

Київ • Світич • 2021

УДК 7 (075.2)
С 79

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 16.01.2021 № 53)

ВИДАНО ЗА РАХУНОК ДЕРЖАВНИХ КОШТІВ. ПРОДАЖ ЗАБОРОНЕНО

Редакційна колегія:

Андрій Бєдний, Надія Васильєва, Ольга Волощенко, Олександра Козак,
Катерина Крутій, Кирило Стеценко, Роман Шиян

За Типовою освітньою програмою,
розробленою під керівництвом Шияна Р. Б.

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

- Досліди, розглянь, пізнай
- Прояви творчість
- Послухай аудіо чи подивися відео, доступні за QR-кодом до теми
- Попрацюйте в парах
- Попрацюйте в групах
- Попрацюйте всім класом
- Розглядання та обговорення твору образотворчого мистецтва
- Образотворча діяльність
- Слухання та обговорення музичного твору
- Активне музикування

Стеценко І. Б.
С 79 Мистецтво : підруч. для 4 кл. закл. загал. серед. освіти / І. Б. Стеценко., С. М. Садовенко — Київ : Світич, 2021. — 128 с. : іл.
ISBN 978-966-8506-39-0

УДК 7 (075.2)

Медіаматеріали до підручника — на сайті svitdovkola.org/art4

ISBN 978-966-8506-39-0

© Стеценко І. Б., Садовенко С. М., 2021
© Видавництво "Світич", 2021

Вітаємо у світі мистецтва!

Я — Пензлик!

А я — Нотка!

Розгорнувши цей підручник, ти потрапиш до дивовижного світу, де буденне стає яскравим і незвичайним, де музика малює полотна, а картини оживають на сцені.

Ти познайомишся з талановитими митцями й мисткинями, які створюють картини і музику, скульптури й незвичайні будівлі, танцюють, співають, грають на музичних інструментах.

Ти спробуєш себе в різних ролях. Відчуєш, як народжується натхнення і яку радість дарує творчість.

Цього року ми вирушимо в подорож різними країнами світу, послухаємо їхню музику, пізнаємо культуру, дослідимо декоративні розписи, а ще затанцюємо сучасні танці — хіп-хоп і рок-н-рол. І це ще далеко не все.

Долучайся до нашої творчої команди!
Буде цікаво!

Ліс у променях сонця

svitdovkola.org/art4/1

Чи може звичайний ліс стати казковим і таємничим? Для цього не потрібна магія — досить сонячних промінців і правильного кута зору!

Розкажіть одне одному про свою дорогу до школи. Що незвичайного ви побачили сьогодні?

Чарівний ліс

Розглянь твір **“Ліс”** сучасного литовського митця **Петраса Лукосіуса**.

Промінь світла ніби пронизує ліс, змінюючи кольори навколишніх предметів.

Світло художник малює одразу на кількох планах картини. Завдяки цьому зображення стає глибоким, багатошаровим.

- Знайди промінець на передньому плані та світло вдалечині.
- Уяви, що ти проводиш екскурсію в галереї, і розкажи про картину. Не забудь назвати жанр живопису.

Музика лісу

Послухай, як змалював таємничий ліс сучасний американський композитор **Джеймс Ньютон Говард** у творі **“Дорога з гравію”**.

- Який ліс постав у твоїй уяві, коли звучала ця музика? Такий, як на картині, чи інакший? Опиши.
- Чи є там сонячний промінець? Який музичний інструмент його зображує? Який інструмент обрав би / обрала б для цього ти?

Ловлю мить

Пригадай свої прогулянки в лісі — тиша, лише шелестять листочки на деревах, співають пташки, ледь чутно твої кроки стежинкою. Поглянь, як промінці пробивають собі шлях крізь густе листя.

Приготуйся творити. Заплющ очі, уяви куточок лісу, який малюватимеш.

Як намалювати світло

1

2

З того боку, звідки падає світло, предмети мають бути світліші, з іншого — темніші.

Спробуй сфотографувати сонячні промінці, веселку, сонячного зайчика тощо. Чи легко це зробити? Як треба стати, щоб уловити їх? Поекспериментуй. Яка з відзнятих світлин найвдаліша? Чому ти так вважаєш?

У світлі місяця

svitdovkola.org/art4/2

Усі ми сприймаємо світ по-своєму: помічаємо те, на що інші не звертають уваги, описуємо інакшими словами, звуками, барвами. Ми і схожі, і різні водночас.

Виберіть один предмет у класній кімнаті. За 1 хвилину напишіть на аркушах якомога більше слів, які описують його. По черзі читайте по одному слову, закреслюйте вже названі. Порівняйте описи.

Один ритм — різні інструменти

Виконай записаний ритм на різних музичних інструментах: на трикутнику, барабані, ксилофоні, маракасах тощо.

Можете заграти оркестром — одночасно виконувати ритм на різних інструментах. Які інструменти краще поєднуються? Слухайте одне одного, і все вдасться!

Ніч яка місячна...

Пригадай літній вечір біля моря чи річки, коли на воді мерехтять відблиски місяця. Послухай п'єсу **“Місячне світло”**, виконану на різних музичних інструментах.

Цей твір написав французький композитор-імпресіоніст **Клод Дебюссі** у 1890 р. На творчість композитора часто надихали картини природи та роботи художників-імпресіоністів. Тому його твори дуже образні.

Скрипка

Арфа

- Як композитор зобразив місячне світло?
- Розкажи про музику, вживаючи слова з хмари на форзаці.
- Коли тобі хочеться слухати таку музику?
- Опиши або намалюй те, що уявляєш, коли звучить ця музика.

Рояль

Місяць-художник

Подивись, як зобразив місячну доріжку нідерландський художник **Йоган Бартолд Йонгкінд** на картині **“Порт Ґрутхуфд у місячному світлі”** у 1886 р.

- Де на картині лінія горизонту?
- Майстер використовує напрочуд мало кольорів, але місячна доріжка, мов справжня. Як вдалося досягти такого ефекту?

Ця картина, як і музика К. Дебюссі, є зразком імпресіонізму. Митці-імпресіоністи прагнули відобразити світ у його рухливості й мінливості, “схопити” мить і передати свої враження від неї.

Забарвлення звучання

Ти помітив / помітила, що п'єса, виконана на різних музичних інструментах, звучить по-різному? Кожний музичний інструмент має свій **тембр** — неповторне забарвлення звучання. Тембр — одна з ознак музичного звука поряд з висотою, гучністю, тривалістю. Свій неповторний тембр має і голос кожної людини.

Потренуйтеся розпізнавати голоси одне одного. Домовтеся, яку фразу всі промовлятимуть. Оберіть того, хто відгадуватиме із заплющеними очима, решта нехай говорять — як зазвичай, пошепки, голосно. Міняйтеся ролями.

- Коли розпізнавати було найлегше? Найскладніше?
- Чиї голоси було складно розпізнати?
- Коли в повсякденному житті ми впізнаємо людину за голосом?

Вивчіть пісню **“Вересниться вересень”** (“Пісенник”, с. 118).

Осінні мандри

svitdovkola.org/art4/3

Чарівниця осінь причепурює кожне місто й селище: перетворює дерева на різнобарвні букети, чіпляє на них намиста з яскравих плодів, запалює вогники клумб. Помандруймо осінніми шляхами різних країн.

Об'єднайтеся в групи. Пригадайте, що ви знаєте про столицю Франції, та розкажіть одне одному.

Дорога за небокрай

Сучасний український художник **Олег Шупляк** пише особливі картини — **двовзори**. Вони мають подвійний, а інколи й потрійний зміст.

Роздивися уважно його картину **"Паризька осінь"**.

Дальній план

Спершу здається, що на картині осіння дорога, спрямована вдалечінь. Але придивившись, ми бачимо візитівку Парижа — Ейфелеву вежу.

Якщо ще трохи придивитися, то вежа перетворюється на ракету, а дорога — на злітну смугу.

Середній план

Передній план

Художник детально промальовує **передній план** — те, що ближче до глядача. Те, що далі, менш чітке — це **середній** і **дальній плани**.

- За допомогою чого художник зобразив елементи конструкції вежі?
- Як митець змальовує дерева — показує кожен листочок чи лише обриси крон?

Символи Франції

Послухай пісню **"Під небом Парижа"** у виконанні французької співачки минулого століття **Едіт Піаф**. Слухаючи її глибокий сильний голос, уявляй, що ти гуляєш вулицями цього старовинного міста.

Ейфелева вежа, 1889 р.

Сходинки в осінь

Розглянь пейзаж **"Місточок в осінньому парку"** сучасного українського митця **Олега Щербакова**.

- Знайди на картині передній, середній і дальній плани.
- Чим схожі картини О. Шупляка та О. Щербакова?

Що далі сходинки, то більше вони звужуються.

Малюємо вулицю

Зображення на картинах об'ємне, ніби справжнє: так і кортить пробігтися сходинками, зазирнути під місточок, подивитися вдалечінь. Досягли цього художники завдяки законам перспективи.

Перспектива — спосіб зображення просторових об'єктів на площині, який ураховує, що віддалені об'єкти ми бачимо не такими, як наближені.

Закони перспективи

Ближні об'єкти
- Зображуються нижче.
- Детальні.
- Більші, ширші.
- Чіткі контури.
- Яскраві.

Лінія горизонту

Віддалені об'єкти
- Зображуються вище.
- Узагальнені.
- Менші, вужчі.
- Розмиті контури.
- Бліді.

Як осінь прикрасила твоє рідне місто чи село? Намалюй вулицю, яка зараз видається особливо ошатною. Не забувай про закони перспективи.

Подорож у казку

svitdovkola.org/art4/4

Нещодавно ми мандрували за допомогою картин, а тепер нас поведе музика. Цікаво, які історії чи казки вона розповість саме тобі?

Уяви, що ти йдеш лісом. Послухай аудіозапис співу лісового птаха. Опиши його. Порівняй свій опис з описами твоїх однокласників та однокласниць.

Мандри з гномом

Вирушай в уявну мандрівку разом із казковим гномом! Проспівай розспівку-скоромовку.

Дибав гном

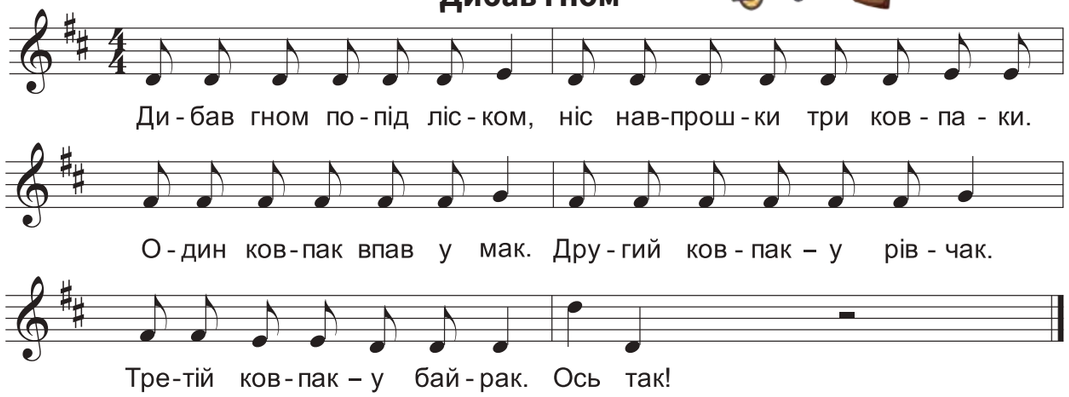

Пригадай тривалості нот. Відтвори ритм розспівки:
на “Ті” — плескай у долоні,
на “Та” — стукай по столу.

Розглянь музичну рівність. Як її можна записати скорочено? Які тривалості нот можна знайти в розспівці? Запиши в зошиті свій приклад рівності.

Музична пригода

Послухай композицію **“У печері гірського короля”** із сюїти “Пер Ґюнт”, яку норвезький композитор **Едвард Ґріг** написав у 1875 р.

- Слухаючи музику, малюй лінію. Якого вона кольору? Де лінія буде кривою, а де — ламаною? Чи перериватиметься вона?

А тепер подивись, як цю музику зобразив сучасний американський художник-мультиплікатор **Марк Роббінс**.

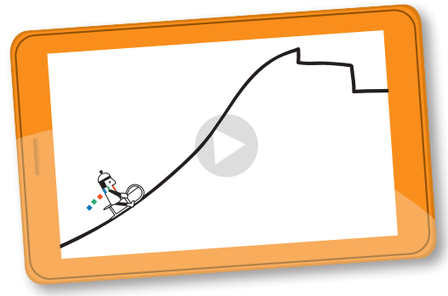

- Розкажи, як змінюється музика: як розвивається мелодія, змінюються гучність і темп, наростає напруженість.
- Чи схожа лінія М. Роббінса на твою?

Родина гномиків

Розглянь картину **“У Гнома вдома”** сучасної художниці-ілюстраторки **Анастасії Столбової**.

- Чи пасує до неї композиція Е. Гріга? Чи такою тобі уявилася печера гірського короля?
- Що можуть робити під цю музику персонажі картини?
- Що зображено на передньому плані, а що — на дальньому?
- Чи добрі стосунки у гномиків?
- Які емоції викликає в тебе цей твір?

Одна музика — кілька казок

Подивись **мультфільм** за композицією Е. Гріга “У печері гірського короля” Познанської телевізійної студії анімованих фільмів (Польща).

- Які образи створили мультиплікатори?
- Чим персонажі мультфільму відрізняються від зображених на картині А. Столбової?
- Яка із сьогоднішніх історій тобі сподобалася найбільше? Чому?

Дивовижні відкриття

svitdovkola.org/art4/5

Щодня ти відкриваєш для себе щось нове. Але є відкриття, що змінюють життя людей. А деякі навіть випереджають час! Перенесемося на 500 років у минуле і познайомимося з художником-винахідником, відомим на весь світ.

Пригадайте, які старовинні картини ви бачили. Що можна дізнатися з них про минуле?

Усмішка Джоконди

Італієць **Леонардо да Вінчі** мав багато талантів — був художником, скульптором, архітектором, ученим, винахідником і письменником.

Розглянь його найвідомішу картину **“Мона Ліза”**, або **“Джоконда”**. Художник працював над нею 16 років — з 1503 р. до 1519 р.

Об’єкти не мають чітких контурів. Пейзаж позаду ніби розчиняється в тумані.

Кольори м’які, неяскраві.

Звідки не поглянь, її очі стежитимуть за тобою.

Повна назва картини “Портрет пані Лізи дель Джокондо”.

- Як ти гадаєш, Джоконда тільки починає усміхатися, чи її усмішка вже згасає? Вона щаслива чи сумна?
- Які жанри поєдналися в картині?
- До яких деталей художник привертає особливу увагу? Як?

Наввипередки з часом

Леонардо да Вінчі винайшов багато механізмів і пристосувань, які випередили час. Тоді техніка не була такою досконалою, як зараз, тож сконструювати більшість із пристроїв було неможливо. Але зараз ми точно знаємо: вони діють!

Порівняй ескізи винаходів митця із фотографіями сучасних речей.

Нескінченна музика

Да Вінчі багато років намагався створити вічний двигун. Але зрозумів, що це неможливо. А через 350 років цю ідею спробував втілити в музиці австрійський композитор **Йоган Штраус-син**.

Послухай його п’єсу **“Вічний рух”**, яка не має чіткого кінця. Слухаючи, показуй рухами рук, як розгортається мелодія.

Ескіз винаходу

Уяви себе винахідником / винахідницею, вигадай суперпристрій і створи його ескіз. Готова робота може відрізнятися від ескізу, адже це лише попередній начерк, замальована ідея.

Створіть галерею винаходів майбутнього та презентуйте свої роботи.

Багато голосів звідусіль

svitdovkola.org/art4/6

Кожний музичний інструмент має свій голос. Іноді голоси звучать окремо, а іноді — разом. Їх розмаїття робить музику яскравою.

Об'єднайтеся в 4 команди і запишіть назви інструментів різних груп: струнні, клавішні, ударні, духові. Які потрапили до кількох списків?

Лине музика вгору

Подивись, як нині виконують **“Токату і фугу ре мінор”**, яку німецький композитор **Йоганн Себастьян Бах** написав понад 300 років тому.

- Як світломузика впливає на сприйняття? Які барви дібрав би / дібрала б ти?
- Чи вдалося почути кілька мелодій, що звучать одночасно?

Таке багатоголосся, коли лунає кілька рівноправних мелодій, не заважаючи одна одній, називають **поліфо́нія**. Поліфонічними творами є токата, фуга, канон тощо.

Найбільший музичний інструмент

Опиши звучання музичного інструмента у творі Й. С. Баха.

Подивись відео, як грають на органі.

Орга́н — величезний старовинний клавішно-духовий музичний інструмент. Глибокий протяжний звук утворюється завдяки нагнітанню повітря в труби різної товщини та довжини.

Органіст / органістка сидить за своєрідним “пультом управління”, де є важелі перемикання та клавіатури для рук і ніг.

Намальована музика

Розглянь, як зобразив поліфонічну музику литовський художник і композитор **Мікалоюс Чюрльоніс** на картині **“Фуга”** (1908 р.).

- Як ти гадаєш, скільки рівноправних мелодій у живописній фузі?

Співаємо поліфонію

Поліфонічну музичну форму, коли голоси вступають по черзі й імітують мелодію провідного голосу, називають **кано́н**. Бувають нескінченні канони, які можна грати чи співати скільки завгодно, адже кінець у них плавно переходить у початок.

Пригадай, яку “нескінченну” музику ти вже слухав / слухала.

Послухай канон **“День, день, добрий день”**. Розглянь фрагмент його нотного запису.

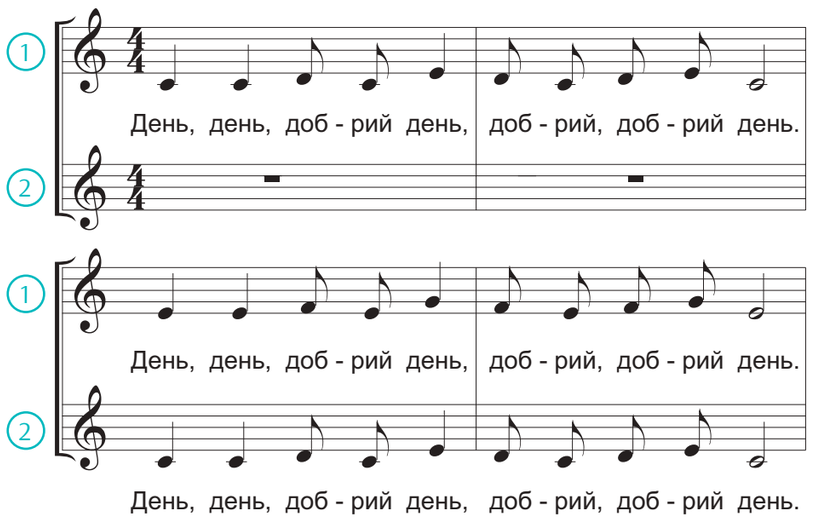

- Зверни увагу: коли провідний (1) голос співає першу фразу, другий (2) мовчить. Потім вступає і співає на ту саму мелодію, а провідний — уже на іншу.
- Як має співати другий голос, щоб канон був благозвучним?

Заспівайте цей канон (його ноти є на сайті підручника).

На кінчиках пальців

svitdovkola.org/art4/7

У повітрі кружляють осінні листочки, павутинки бабиного літа — такі легкі, невагомі. От би й люди могли так! Хоча... усе можливо!

Мить, ти прекрасна!

Сучасна польська художниця **Моніка Луняк** майстерно зображує рух. Здається, персонажі її картин от-от оживуть, зістрибнуть із полотен і закружляють у танці.

Розглянь її картину **“Балерина”**.

Кожна деталь передає рух — граційна поза, нахил голови, складки хітона (балетної сукні) тощо.

Щоб підкреслити легкість рухів балерини, художниця не промальовує підлоги та стін.

Витинанка-балеринка

Прикрасьте клас силуетами балерин, що кружляють від подиху вітерця.

- На білому картоні намалюй силует балерини (можеш скористатися шаблоном). Виріж його по контуру.
- Виріж витинанку. Можна зробити двошарову спідницю — з витинанок різних кольорів.
- По центру витинанки виріж отвір, встав у нього силует балерини. Приклей спідницю до силуету.
- Протягни нитку, щоб можна було десь почепити поробку.

Витончені рухи в балеті — це копітка праця кожного артиста й кожної артистки. А ще є маленький секрет, завдяки якому їхній танець такий легкий, наче повітряний.

Шопеніана

Подивись фрагмент балету **“Шопеніана”** (хореографія Михайла Фокіна, музика Фридерика Шопена).

- Коли танцює соліст, коли дует, а коли ми бачимо загальний танець?
- Хореограф використав класичну чи народну хореографію? Доведи.
- Який танець виконується — полонез, вальс чи полька? Поясни.
- Порівняй зображення балерини на картині і танцівниць на фото.

“Шопеніана” у виконанні Державного балету Грузії. Фото Джека Деванта

Загальний танець виконують артисти й артистки **кордебалету**. Він подібний до оркестру чи хору — соліст / солістка веде танець, а кордебалет акомпанує йому, підкреслює його рухи.

Балерина танцює на кінчиках пальців. Танцювати так допомагають пуанти — взуття з твердим носком, яке винайшли на початку 19 століття. Нині це обов’язковий елемент класичного балету. Саме завдяки пуантам балерина танцює, спираючись на кінчик великого пальця ноги.

Спільний танець

Поставте разом танець під музику **“Вальс №10 сі-мінор” Фридерика Шопена** — виберіть хореографа, розподіліть інші обов’язки. Намагайтеся дібрати рухи відповідно до музики.

Країна пірамід

svitdovkola.org/art4/8

Цього місяця ми відвідаємо різні країни, ознайомимося з народною творчістю, дізнаємося про минуле, по-новому поглянемо на теперішнє і зазирнемо в майбутнє.

Пригадайте, що ви знаєте про Єгипет — давній і сучасний. Розкажіть одне одному.

Минуле через мистецтво

Перша наша мандрівка до Єгипту — країни пірамід, найвеличніша з яких — **піраміда Хеопса**. Це єдине із семи чудес стародавнього світу, що збереглося до наших часів.

Розглянь зображення на стінах пірамід, які зробили давні єгиптяни. Що ти можеш розповісти про життя у Стародавньому Єгипті?

Замість літер використовували символічні зображення — ієрогліфи.

Усі обличчя зображені у профіль, тобто збоку.

Єгипетські мелодії

Послухай твір єгипетського композитора минулого століття **Ріада Аль Сунбаті** й відчуй музику цієї країни. Уяви танці під неї, покажи рухи.

- Чи звучали струнні музичні інструменти? Ударні? Духові?
- Коли звучала арабська флейта?

Арабська флейта

Сонячні орнаменти

Розглянь традиційні єгипетські орнаменти.

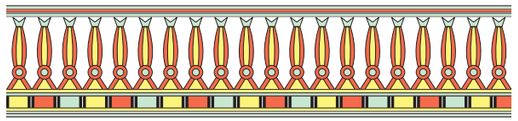

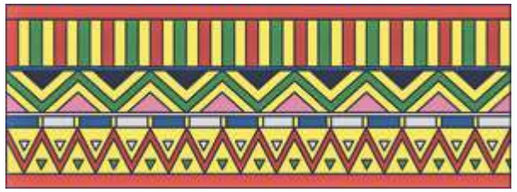

- У які дві групи можна їх об'єднати? За якою ознакою?
- Які кольори переважають? Як гадаєш, чому саме такі?
- З яких елементів складаються ці орнаменти?
- Пофантазуй і знайди стилізовані пальми, екзотичні плоди тощо.

Орнамент-витинанка

Поміркуй, які сучасні речі можна прикрасити єгипетськими орнаментами. Придумай орнамент, використавши єгипетські елементи. Можеш намалювати його фарбами або створити стрічку-витинанку.

- Склади смужку паперу гармошкою. Намалюй орнамент простим олівцем, виріж елементи і розгорни стрічку.
- Спробуй утворити кільце, склеївши краї стрічки так, щоб не зруйнувати ритму орнаменту.
- Чи завжди це вдається? Чому?

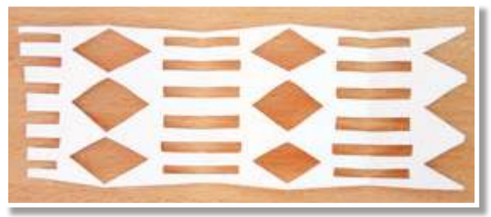

Поміркуй, як комп'ютер може допомогти створювати орнамент.

Країна шовку та чаю

svitdovkola.org/art4/9

Друга зупинка нашої подорожі на машині часу — Китай. Це країна, де побудовано найбільшу споруду в історії людства, де їдять паличками, де винайшли папір, компас, морозиво і не тільки!

Пригадайте, що ви знаєте про традиції, культуру Китаю. Знайдіть цікаву інформацію про мистецтво цієї країни.

Китайська народна пісня

Послухай китайську народну пісню **“Найрідніша у світі — мама”**. Яке слово китайською і українською звучить однаково? Вивчи цю пісню в українському переспіві (“Пісенник”, с. 118).

- Опиши музику, вживаючи слова з хмари на форзаці.

Танцюють руки

Розглянь китайські народні костюми.

- Якими ти уявляєш рухи в китайському народному танці?

Подивись відео виконання **китайського народного танцю**.

- На що в танці ми передусім звертаємо увагу — на рухи ніг чи рук?
- Спробуй повторити рухи танцівниці.
- Чи ти почув / почула знайомий музичний інструмент?

У музиці особливо виразно звучить напрочуд м’який голос бамбукової **флейти сяо** — одного з найдавніших духових інструментів у світі.

Бамбукова флейта сяо

- Опиши його звучання.

Ритм ускладнюється!

Розглянь нотний запис фрагмента мелодії.

Ноти, з’єднані двома лініями (або з двома хвостиками), — **шістнадцяті**. Їх потрібно аж 16, щоб витримати тривалість звучання цілої ноти.

Проплескай ритм поданого нотного фрагмента.

Склади музичні рівності з шістнадцятими нотами.

Китайський танець у балеті

Послухай музику **Петра Чайковського**, написану в 1892 р. для китайського танцю **“Чай”** (балет “Лускунчик”). Чи почув / почула ти шістнадцяті ноти?

Подивися відео виконання китайського танцю в класичній хореографії.

- Чим костюми нагадують національне китайське вбрання?
- Які музичні інструменти звучать?

Сольну партію ведуть флейти — ти чуєш високі пронизливі звуки, а низькі додає фагот.

Китайські візерунки

Розглянь традиційні візерунки Китаю. Прикрась схожими елементами паперову тарілку чи зображення пояса.

Яскраві тропіки

svitdovkola.org/art4/10

Перенесімося в інший куточок Землі — до Латинської Америки. Там здавна живуть індіанці та індіанки — горді, сильні духом, сміливі і нескорені. Вони вважають свободу і незалежність найбільшими цінностями. Завітаймо до народу ку́на!

Дізнайтеся і розкажіть одне одному якомога більше про природу Центральної та Південної Америки, культуру і звичаї корінних народів.

Візерунки з клаптиків

Роздивись **мо́ли** — яскраві аплікації з клаптиків тканини, якими прикрашають сукні. Це давнє мистецтво народу куна, яке століттями передається від покоління до покоління. Так індіанки розповідають про природу своєї країни, тварин і рослини, що їх оточують.

Лінія симетрії

- Які кольори використовують майстрині?
- З яких елементів складаються візерунки?
- Які об’єкти майстрині стилізують?

Деякі зображення створені так, немовби вони відображаються у дзеркалі — їх можна розділити лінією на дві однакові половинки. Такі візерунки називають **симетричними**, решта візерунків — **асиметричні**. А умовна лінія поділу — це **вісь симетрії**.

- Які з молів симетричні?

Дзеркало і візерунки

Намалюй у стилі індіанських візерунків овочі та фрукти, які ростуть в Україні. Зображення роби симетричними.

Ти вже створював / створювала симетричні зображення. Пригадуєш витинанки? Витинанки завжди симетричні, адже ми згинаємо папір навпіл і вирізаємо одразу дві половинки.

- Щоб тобі було легше малювати, простим олівцем розділи аркуш паперу навпіл — це лінія симетрії. Спершу намалюй контур великого зображення, а потім впиши в нього дрібні елементи.
- Розфарбуй малюнок кольоровими олівцями, восковими крейдочками або фломастерами.

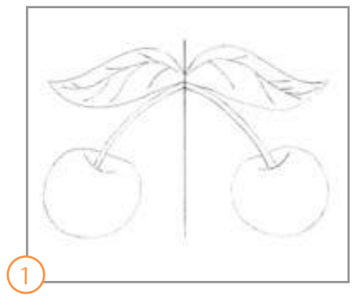

1

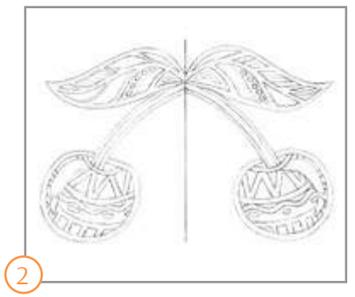

2

3

Індіанська музика

Подивись кліп сучасного еквадорського музиканта **Лео Рохаса** до композиції з індіанськими мотивами **“Надія”**.

- Кажуть, що народна музика може розповісти про характер народу. Чи відчувається характер індіанців у цій музиці?
- Які рухи пасують до неї?
- Чи знаєш ти, який музичний інструмент звучить?

Створи до музики відеоряд з фотографій. Які світлини добиратимеш? Чому саме такі?

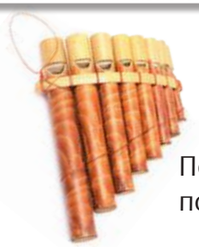

Перуанська пан-флейта

Сонячна країна

svitdovkola.org/art4/11

Наступна подорож до сонячної Іспанії — країни фестивалів. Іспанці — дуже енергійні й життєрадісні. А ще це єдина країна Європи, де ростуть банани.

Що ви знаєте про Іспанію? Знайдіть в інтернеті по одному цікавому факту про цю країну: її природу, культуру, традиційні страви. Поділіться інформацією в класі.

Розспівка в іспанському стилі

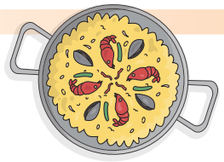

Вивчи розспівку.

Клариса готує паелью

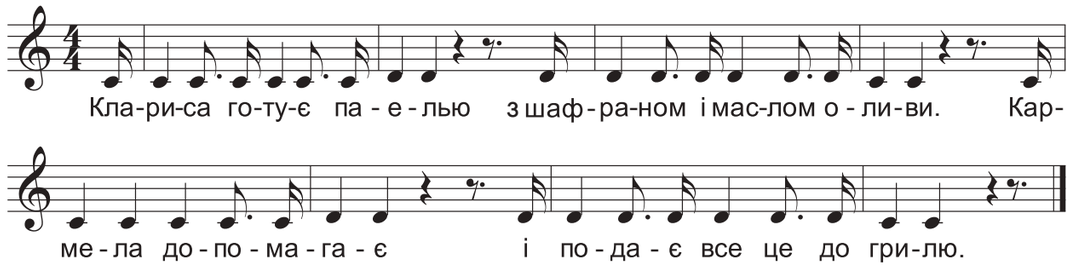

Такого рваного, неоднорідного ритму в нас ще не було! Він називається **пунктирним** — від латинського слова *punctum* — "крапка". Щоб вийшов такий ритм, подовжують тривалість деяких нот на половину. І позначають це крапкою біля ноти. Такий ритм характерний для іспанської музики.

Закінчи музичну рівність:

Відтвори ритм розспівки: проплескай у долоні, простукай по столу або протупай ногою.

Танець із характером

Роздивись картину сучасної пакистанської художниці **Маріам Мугаль** із зображеною танцівницею **фламенко** — одного з народних іспанських танців.

- Як гадаєш, чому художниця не намалювала ніг танцівниці, а привернула увагу до її рук і пози?
- Які рухи танцівниці — швидкі чи повільні, різкі чи плавні?
- Спробуй продовжити зображений на картині рух.

А тепер подивись фламенко у виконанні **ансамблю Антоніо Гадеса**. Акомпонуй, проплескуючи ритм.

Кастаньєти

- Чи так тобі уявлявся цей танець? Чи можна впізнати його за ритмом? Як?
- Назви особливості фламенко.
- Які інструменти звучать? Що в руках танцівниці?

У вирі балету

Подивись **"Іспанський танець"** із балету **Петра Чайковського** "Лебедине озеро".

- Які рухи фламенко використав хореограф?
- Які елементи вбрання нагадують народний костюм?
- Як гадаєш, яка хореографія — класична чи народна — краще передає характер народу?

Захопилися іспанськими танцями? Розпочніть проєкт "Іспанські танці". Дізнайтеся, що в усіх них спільного, а чим вони різняться. Розучіть один із них.

"Іспанський танець" у виконанні Цюріхського балету. Фото Джека Деванта

Барви Самчиків

svitdovkola.org/art4/12

Повертаємося в Україну і вирушаємо до села Самчики, що на Хмельниччині. З давніх-давен місцеві майстри прикрашають будинки й речі неповторним розписом. Його енергія, напевне, передається й тим, хто милується ним і розписує власні вироби.

Пригадайте, які українські декоративні розписи ви знаєте. Пограйте в гру “Відгадай розпис за описом”: хтось називає особливості розпису, решта відгадують, ставлячи за потреби додаткові запитання.

Барвистий настрій

Розглянь картину **“Цибуляни”** сучасного майстра самчиківського розпису **Віктора Раковського**. Чи вдалося тобі побачити в центрі глечик, який виконує запальний танок? Аж писанки з нього вистрибують! Гойдаються-танцюють і квіти-цибулинки.

Елементи однотонні, без тіней і напівтонів, як на дитячій розмальовці. Завдяки цьому малюнки такі яскраві й виразні.

Зверни увагу, як майстерно художник скомпонував усі елементи. Подумки прибери один, і побачиш, як картина зміниться.

- Композиція симетрична чи асиметрична? Чи була б картина такою рухливою, якби композиція була іншою?
- Придивись до кожного елемента композиції і знайди в ньому симетрію.
- Що робить картину теплою і сонячною?

Квіти танцюють

Послухай запальну українську народну пісню **“Ой у полі криниченька”** і роздивись інші зразки самчиківського розпису.

- Що в них спільного?
- Які об’єкти стилізували майстер і майстриня?
- Чи надихнула тебе пісня на створення власного малюнка?

Олександр Пажимський

Вікторія Радочина

Буяють квіти на папері

Усміхнися і створи гуашевими фарбами власну картину в стилі самчиківського розпису. Щоб намалювати квіти-цибулини, скористайся підказками. Спробуй зробити картину рухливою.

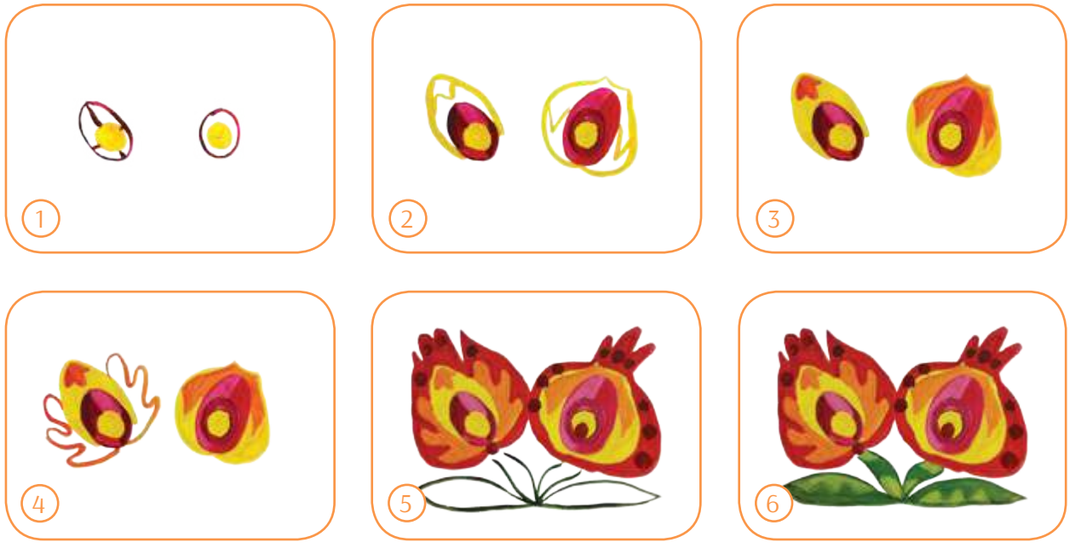

Роздивись уважно свій малюнок. Чи вдалося зробити його рухливим? Передати особливості самчиківського розпису? Що ти врахуєш, коли створюватимеш наступні композиції?

Мелодії Карпат

svitdovkola.org/art4/13

Помандруймо на захід нашої країни — у Карпати. Послухаймо, як народні мелодії, що прийшли до нас із давніх часів, звучать напрочуд сучасно й трепетно.

Чи були ви в Карпатах? Якщо ні, помилуйтеся їхньою красою на світлинах. Розкажіть про свої враження від гір і полонин, річок і водоспадів.

Карпатська рапсодія

Послухай **“Карпатську рапсодію”** українського композитора **Мирослава Скорика**.

- Уяви себе диригентом / диригенткою і відтвори рухи.
- Скільки різних фрагментів прозвучало? Чи схожі вони за настроєм? Які з них повторюються? Чи щоразу однаково вони звучать?

М. Скорик (1938–2020)

Рапсо́дія — музична фантазія на народні теми, у якій чергуються різні за характером фрагменти. Цей твір має вільний імпровізаційний стиль: здається, що музику щоразу виконують по-новому.

Розспівка-скоромовка

Виконай розспівку-скоромовку в гуцульському стилі. Чи помітив / помітила ти в нотному записі двоголосся?

Мусію

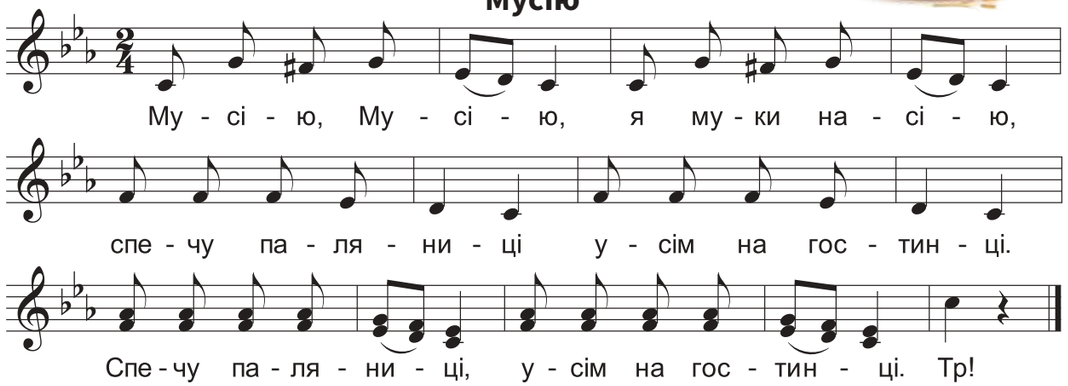

Танцювальна рапсодія

Рапсодії бувають не лише музичні, а й танцювальні — хореографічні фантазії на тему народних танців.

Роздивись гуцульський костюм. Які в ньому особливі елементи?

Подивись **“Гуцульську рапсодію”** у виконанні учнів / учениць Студії танцю при Національному академічному ансамблі імені Павла Вірського (хореографія М. Вантуха).

- Проплескай ритм танцю.
- Які фігури утворюють артисти в танці?

Прочитай ще раз, що таке музична рапсодія, та доведи, що цей гуцульський танець теж можна назвати рапсодією.

Поставте фрагмент танцю — виберіть музику, доберіть рухи, вирішіть, коли танцюватимете в колі, лінії, півколі тощо. Поміркуйте, як краще поєднати фрагменти танцю, і створіть власну рапсодію.

Родина флейт

Пригадай, який духовий музичний інструмент ми чули під час нашої навколосвітньої мандрівки. Що спільного у всіх флейт?

Український народний духовий інструмент **свиріль** (кувиця, най) — це також один із різновидів пан-флейти, або флейти Пана.

Послухай, як вона звучить у творі **“Сповідь”** сучасної композиторки **Оксани Герасименко**, який виконує **Остап Конашук**.

Вивчіть українську народну пісню **“Їхав, їхав козак містом”** (“Пісенник”, с. 119). Інсценуйте цей твір.

Свиріль

Фантазії та експерименти

svitdovkola.org/art4/14

Твори мистецтва можуть не лише розповісти про минуле, а й допомогти уявити майбутнє! Сміливі мистецькі експерименти змінюють наше бачення світу, формують нові стилі й течії.

Кольорові експерименти

Роздивись строкату картину художниці **Соні Делоне**, яка народилася в Україні 135 років тому. Художниця помітила, що барви візуально змінюються, коли опиняються на кольоровому тлі чи одна біля одної, чи коли обведені контуром іншого кольору. Перевір це.

- Візьми два однакові сині аркуші й на кожен прикріпи два однакові за розміром круги: жовтий і червоний. Який видається більшим?
- На синій і червоний аркуші наклей дві однакові фігури однакового жовтого кольору. Чи не здається, що жовті фігури мають різні відтінки?

У яскравих колах, дугах, смужках можна впізнати фігури людей і птаха

З картини на тканину

Результати своїх експериментів з кольорами Соня перенесла на тканину і відкрила свій Дім моди в Мадриді (Іспанія). Її стиль популярний і в сучасних дизайнерів / дизайнерок.

Поекспериментуй з кольором і формою: намалюй незвичайну картину або створи ескіз одягу чи автівки та розпиши у стилі Соні Делоне.

Послухаймо, як імпровізують нинішні виконавці та виконавиці. І спробуймо уявити музику й танці майбутнього.

Запальний хіп-хоп

Жанр **хіп-хоп** зародився у США в 1970-х. У його основі — реп (ритмічний речитатив під музику) та біт — власне ритм (який створюється музичними інструментами). Танцювальні рухи в хіп-хопі вільні й широкі.

Подивись, як виконують хіп-хоп (хореографія **Аманди Верначі**).

- Чим сучасна хореографія відрізняється від народної та класичної?

Складіть реп про те, що відбувалося з вами сьогодні. Нехай хтось його зачитає, допомагаючи собі рухами, а інші — плескають у ритм.

Подивись танок у стилі хіп-хоп із неоновою підсвіткою.

- Яку роль відіграє підсвітка костюмів?
- Які барви дібрав би / дібрала б ти?

Уперед у майбутнє

Пофантазуй і уяви, як розвиватимуться музика й танець, якими стануть музичні інструменти, костюми, зачіски, сцени та їх оформлення. Склади розповідь про своє бачення майбутнього, доповни її малюнками, танцем або піснею.

Влаштуйте “Вечір майбутнього”, де кожен матиме змогу презентувати свою роботу й побачити, що вигадали інші. Обміняйтеся враженнями.

Можливість неможливого

svitdovkola.org/art4/15

Чи буває, що тобі хочеться чогось неймовірного, такого, що здається неможливим? У художників та художниць є для цього чарівна паличка — олівець, яким можна створити що завгодно, навіть картину-небилицю.

Створіть небилицю: по черзі пишіть по реченню про якогось персонажа на аркуші, загортаючи верхній край, щоб інші не бачили запису. Потім розгорніть аркуш і прочитайте ваш спільний твір.

Неможливий світ

Розглянь літографію нідерландського художника **Мауріца Ешера “Водоспад”**, створену в 1961 р.

Літогра́фія — різновид гравюри, відбиток зображення, вирізьбленого на камені.

- Пригадай, чим гравюра відрізняється від живописних полотен.
- Що ти бачиш на передньому плані картини? Як оформлено дальній план?

Придивися до водоспаду! Вода спадає з башти, обертає водяне колесо, тече під ним — на другий поверх, на третій... і знову спадає на колесо! Але ж цього не може бути!

Хоча картина має дуже правдоподібний вигляд, це лише ілюзія (так називають зображення, що вводять в оману).

Секрет оманливості картини в тому, що художник вті-лив у ній математичну ідею про неможливий трикутник. Його можна зобразити на площині, але неможливо створити у просторі.

- Знайди на картині неможливі трикутники.

Неможливий трикутник

Таємнича музика

Уяви, що на балконі біля водоспаду примостився музикант. Що він гратиме? Напевно, на таємничій картині має звучати відповідна музика. Наприклад, композиція **“Other”** (“Інший”) у виконанні українського електро-фольк гурту **“ONUKA”** та **Національного академічного оркестру народних інструментів України**.

Дерев’яний духовий музичний інструмент сопілка та струнно-ударний музичний інструмент цимбали ніби ведуть діалог у композиції, а іноді повторюють одне одного, немовби змагаються, хто краще виконає мелодію.

- Чи можеш ти впізнати тембри сопілки та цимбалів?

Створюємо ілюзії

Обери один із варіантів і намалюй.

Таємний хід

- Намалюй квадрат. Проведи по діагоналі лінію, а від неї — лінії вбік і вниз.
- Фломастером замалюй смужки через одну, починаючи від нижньої.
- Заштрихуй олівцем нижню частину білих смужок. Поверни аркуш так, щоб здавалося, що перед тобою не квадрат, а чорна діра — можливо, таємний перехід в інший вимір, де живуть ілюзії!

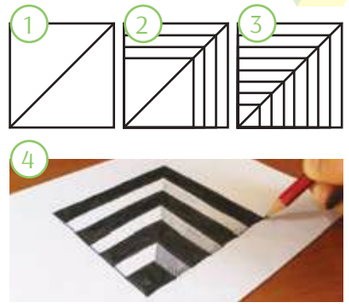

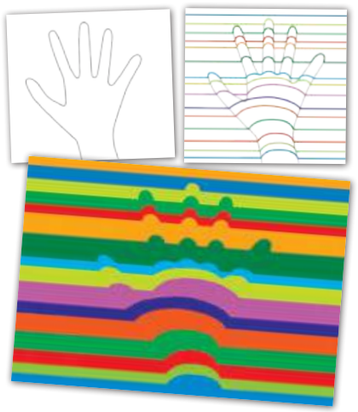

Об’ємна рука

- Поклади руку на аркуш і обведи її олівцем.
- Проведи рівну лінію від краю аркуша до контуру руки, на зображенні руки вигни її дугою, а за контуром знову веди рівно. Проведи багато таких ліній на відстані 1 см одна від одної, заповнивши весь аркуш.
- Розфарбуй смужки щонайменше трьома кольорами. Зображення здається об’ємним!

Музичні дзвіночки

svitdovkola.org/art4/16

Музикою можна передати все, що бачиш навколо, що відчуваєш, уявляєш... Щоб зрозуміти це, треба тільки уважно слухати.

Пригадайте музику, у якій змальовано явища природи, передано її звуки. Влаштуйте вікторину “Природа в нотах”: слухайте музичні фрагменти, які зображують природу, і називайте природні явища.

Кампанелла

Заплющ очі й послухай концерт для скрипки з оркестром **“Кампанелла”** італійського скрипаля-віртуоза і композитора **Нікколо Паганіні**. Цей твір написаний майже 200 років тому. Чим він відрізняється від тих, що ти вже чув / чула?

- Який настрій передає твір?
- Які музичні інструменти ведуть мелодію, а які — акомпанують? Який інструмент грає соло, але не веде мелодію? Коли на перший план виходить оркестр?
- Уяви, намалюй або розкажи, про що цей твір.

Назва п’єси з італійської перекладається як “Дзвіночок”. І справді, музика нагадує ніжний передзвін, який, як не дивно, створює струнний музичний інструмент — скрипка.

Поглянь на картину **“Дзвіночки”** британського художника **Альберта Дюрера Лукаса**, який жив і творив близько 150 років тому. Чи пасує вона до музики?

Поміркуйте, про що могли б розмовляти дзвіночки. Доберіть музичні інструменти й зіграйте “діалог дзвіночків”. Передайте різні емоції — радість, сум, страх, сором, розпач, сумнів, подив.

Співучі дзвіночки

Вивчи розспівку і створи до неї акомпанемент за допомогою музичних дзвоників.

Дзвіночки

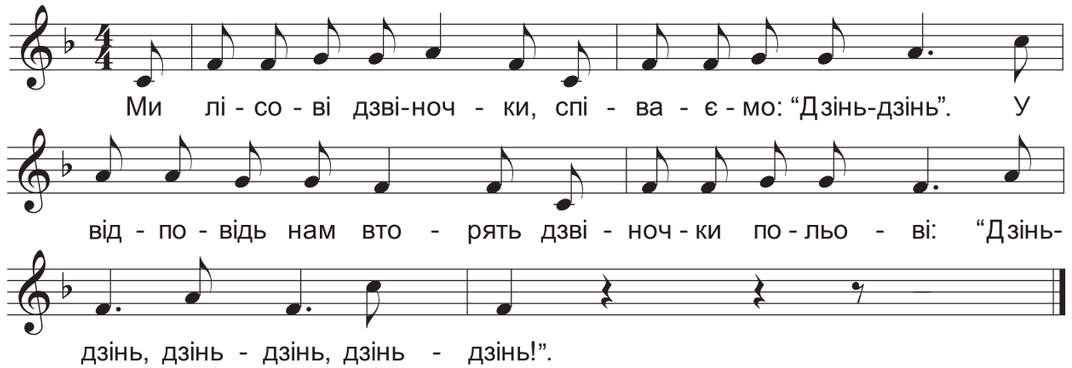

Виконай розспівку під акомпанемент фортепіано. Змінюючи гучність (голосно — форте, тихо — піано), відтвори діалог польових і лісових дзвіночків.

- Як гадаєш, чи змінюватиметься настрій музичного твору, якщо пришвидшувати або уповільнювати темп?

У листопаді вивчіть пісню **“Я і ти”** (“Пісенник”, с. 120). Додайте рухи і перетворіть пісню на інтерактивну гру.

Рондо в концерті

Нікколо Паганіні написав “Кампанеллу” у формі рондо.

Ро́ндо (з французької “рух колом”) — музична форма, у якій кількаразове (не менше 3-х) повторення головної теми (рефрену) чергується з відмінними один від одного епізодами.

Розглянь **музикограму** — схему, що відображає структуру музичного твору за допомогою кольорів і геометричних фігур.

Поміркуй, чим різняться частини цього рондо. Як вони завершуються? Як це показано в схемі? Знайди головну тему (рефрен).

Історія в малюнках

svitdovkola.org/art4/17

Письменники й письменниці розповідають нам історії, а ілюстратори й ілюстраторки допомагають уявити їх. На їхніх малюнках персонажі оживають, а вигадані світи набувають кольорів і форм.

Пригадайте, ілюстрації яких художників і художниць ви вже розглядали. Це твори живопису чи графіки? Нехай кожен принесе книжку з улюбленими ілюстраціями і розповість про них так, щоб захопити інших.

Маленький принц

Чи відома тобі повість-казка **“Маленький принц”**, яку написав у 1942 році французький письменник та авіатор **Антуан де Сент-Екзюпері**? У ній ідеться про мешканця далекої мініатюрної планети, який потрапив на Землю.

Ось так намалював свого персонажа автор.

А тепер подивись, як зобразив Маленького принца сучасний український художник-ілюстратор **Владислав Єрко**.

- Як гадаєш, чому художник обрав саме таку форму аркуша?
- В. Єрко уявив принца схожим на звичайного хлопчика. Що на картині реальне, а що — казкове?

Щоб показати мініатюрність планети, художник намалював поверхню, на якій сидить принц, округлою. В уяві ми легко можемо домалювати всю планету й побачити, яка вона маленька.

- Порівняй ілюстрації. Що в баченні художників спільного, а чим їхні персонажі різняться? Яка ілюстрація тобі більше подобається? Чому?

Як звучить мультфільм?

На планеті Маленького принца росла дуже гарна, але примхлива й пихата троянда. Вона дарувала йому свій аромат, прикрашала планету, а він ретельно її доглядав — поливав і накривав захисним ковпаком. Та одного разу Маленький принц образився на троянду і помандрував до інших планет.

Подивись фрагмент мультфільму про Маленького принца.

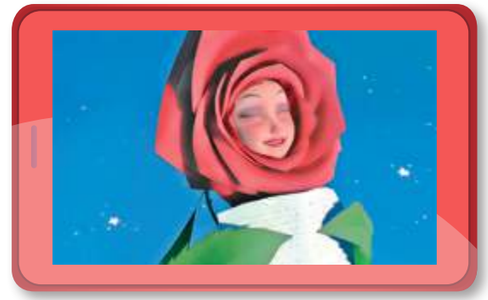

- Чому троянда зраділа листу від принца? Як друзі порозумілися?
- Як ти розумієш вислів Антуана де Сент-Екзюпері “Ми відповідальні за тих, кого приручили”?

Добери до цього епізоду музичний супровід із творів сучасного українського композитора **Єгора Грушина**.

Інсценуйте зустріч Маленького принца і троянди після розлуки.

Продовження казки

Намалюй власну ілюстрацію до твору Антуана де Сент-Екзюпері “Маленький принц” — можеш намалювати мить зустрічі друзів, показати різні настрої троянди, епізод із життя принца на його планеті. А можеш пофантазувати й уявити, де подорожував принц, які мініпланети бачив, який вигляд мають їхні мешканці, та зобразити найцікавіше.

Розташуйте ваші ілюстрації в послідовності розгортання сюжету і розкажіть про пригоди Маленького принца.

Музичні перетворення

svitdovkola.org/art4/18

Композиторам і композиторкам теж подобається фантазувати, а основою для фантазій можуть бути різні твори. Так народжуються незвичайні музичні перетворення — варіації.

Варіа́ція в музиці — видозміна музичної теми, мелодії або її супроводу.

Пограйте в колі. Хтось демонструє тему для варіації — кілька рухів чи мелодію. Решта по черзі змінюють її, але так, щоб упізнавалася.

Співаємо варіації

Вивчи тему розспівки й у кожній варіації трохи змінюй її.

Ку-ку, чутно в ліску

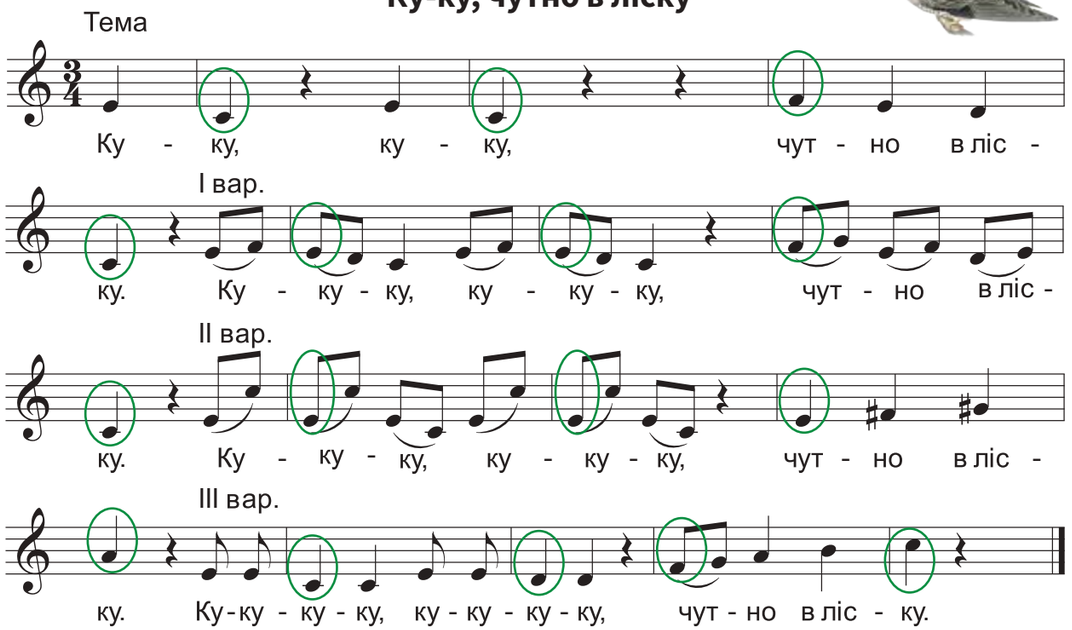

Зіграй тему розспівки на ксилофоні. Обведені ноти грай гучніше. Це — **сильна доля**. Вона завжди голосніша за всі інші.

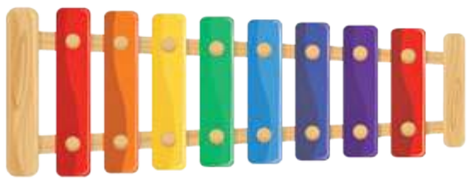

до ре мі фа соль ля сі до

Вальс-тема і варіації

Послухай **“Вальс ля мажор. Опус 9. № 2”** австрійського композитора **Франца Шуберта**, написаний приблизно 200 років тому.

- Які враження й почуття викликала в тебе ця музика?
- Розкажи про цей вальс, користуючись хмарою слів на форзаці.
- Затанцюй вальс, спробуй передати рухами особливості музики.

На тему цього вальсу сучасник Ф. Шуберта, австрійський піаніст і композитор **Карл Черні** написав варіації. Уважно послухай їх: спочатку — маленький вступ, потім — тема, а далі чотири варіації одна за одною.

Зазвичай у музичних варіаціях спочатку виконується тема, а потім кілька частин (варіацій), у яких музикант змінює мелодію, ритм чи лад теми.

- Яка варіація здається тобі найбільш схожою на тему?
- Яка найдовша? Найкоротша?
- Яка тобі найбільше сподобалася?

Намалюй музикограму твору К. Черні.

Варіації в живописі

Варіації бувають не тільки музичні, а й живописні. У 19 ст. англійський художник **Джон Аткінсон Грімшоу** створив картину **“Роздуми на березі Темзи”**, а сучасний український художник **Сергій Себіні** намалював картину-варіацію. Розглянь ці твори.

- Чи вдалося тобі здогадатися, де картина-тема, а де — картина-варіація?
- Чим друга картина (варіація) відрізняється від першої (теми)?

Намалюйте зимові малюнки — це тема. Поміняйтеся ними і створіть варіації. Цікаво, чи впізнають друзі, де тема, а де варіація?

Гордий птах

svitdovkola.org/art4/19

Навіщо малювати тварин, якщо їх можна сфотографувати? Художники-анімалісти прагнуть показати не тільки вигляд тварин, а й особливості їхніх рухів, вдачі, своє захоплення ними.

По черзі спробуйте кількома лініями зобразити на дошці будь-яку тварину. Чи всі здогадаються, хто намальований?

Лебідь пливе

Роздивись, як сучасна американська художниця **Старла Халфманн** зобразила лебедя. Яка особливість цієї картини? Чи зможеш ти впізнати й інші її твори? Як саме?

Гордо піднявши голову, птах поволі пливе, а вода озера немовби розступається перед ним невеличкими хвильками.

Картина написана широкими мазками.

Лебідь ніби зіткаий із квітів.

- Розкажи про птаха на картині.
- Поміркуй, чому художниця не зробила картину реалістичною.
- Як гадаєш, як лебідь почуватиметься серед інших птахів озера? Чому?
- Як художниця передала рух? Спробуй показати рухи птаха.

Спостерігаємо за птахами

Подивись відео, як лебідь пливе по спокійній воді озера, як він рухається. Іноді здається, що він танцює.

- Чим рухи лебедя відрізняються від рухів інших птахів, за якими ти спостерігав / спостерігала (горобця, ворони, голуба тощо)?
- Чому його називають королівським птахом? Добери прикметники та образні порівняння, щоб описати його.

Малюємо королівського птаха

Намалюй величного лебедя. Можеш скористатися схемою.

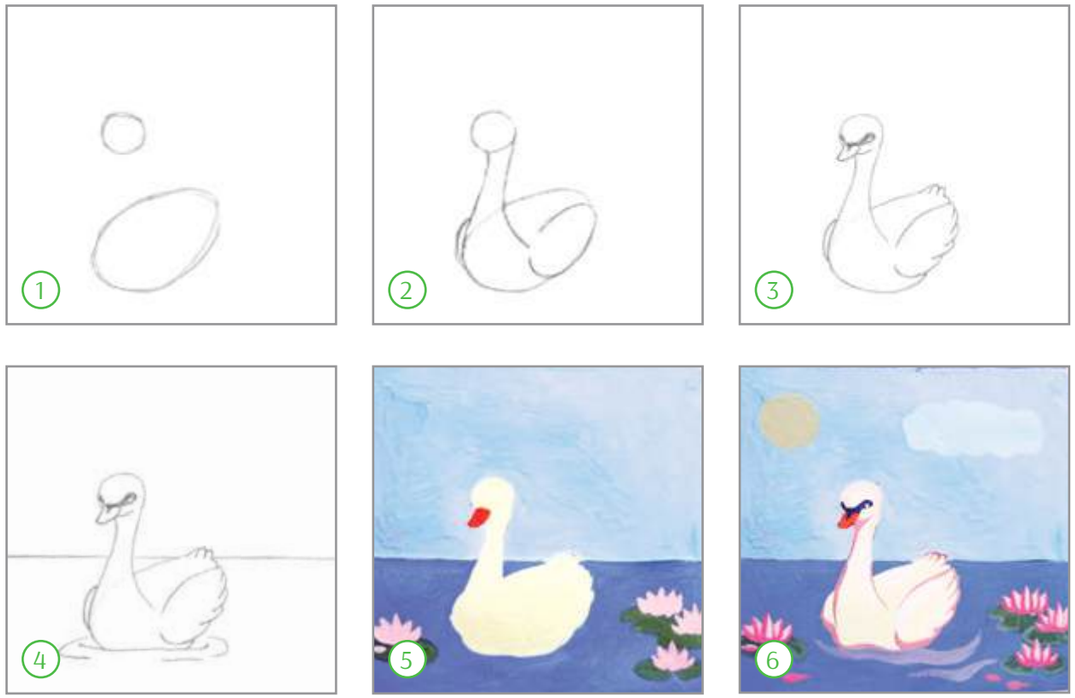

Створи для своєї роботи оригінальну рамку, прикрасивши її паперовими квітами чи природними матеріалами.

Влаштуйте виставку картин і проведіть екскурсію для учнів та учениць інших класів.

Руки-крила

svitdovkola.org/art4/20

Митці й мисткині створюють музичні о́брази, візуалізують їх на сцені. Подивимося, як це зробили досвідчені майстри і майстрині, і спробуємо самі пройти цей шлях.

Влаштуйте карнавал тварин. По черзі зображуйте рухами різних тварин. Чи одразу впізнають їх інші? Чи показав хтось лебедя?

Досліджуємо мелодії

Порівняй записи музики. Чим ноти в рядку (А) відрізняються від тих, що розташовані під ними в рядку (Б)?

(А)

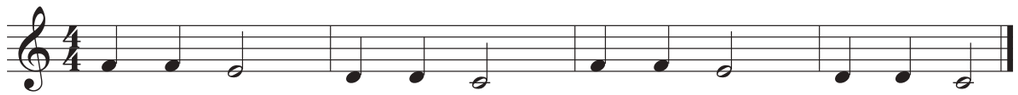

(Б)

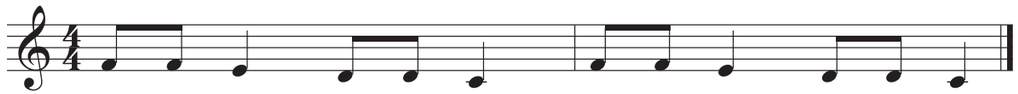

Поміркуй, чим відрізнятиметься звучання музики. Перевір себе, послухавши аудіозаписи.

- Як ти гадаєш, це однакова музика чи різна? Чи змінився її ритм? Як саме? Які зміни тривалостей роблять мелодію зовсім інакшою (невпізна́нною)?
- Проспівай мелодію назвами нот. Чи вистачає дихання для співу першої і другої мелодії? Чому?
- Зіграй ці мелодії на ксилофоні або металофоні.

Царівна Лебідь

Розглянь картину **Михайла Врубеля “Царівна Лебідь”**, написану в 1900 р.

- Чи знаєш ти казку з такою героїнею?
- Як гадаєш, на картині зображена акторка в костюмі лебедя чи казковий персонаж? Чому ти так вважаєш?
- Як царівна рухається? Який у неї настрій?
- Що в її образі нагадує птаха?

Лебідь у музиці та балеті

Уяви, як можна змалювати лебедя музикою. Якою вона буде: швидкою чи повільною? Голосною чи тихою? З високими чи низькими звуками? Спокійною? Задумливою? Веселою? Грайливою? Урочистою? Який музичний інструмент гратиме соло?

Послухай п’єсу **“Лебідь”** із сюїти “Карнавал тварин”, яку написав у 1886 р. французький композитор, органіст і піаніст **Каміль Сен-Санс**. Чи є щось спільне з твоїм музичним описом?

- Опиши птаха, якого зобразив композитор. Покажи, як він рухається.
- Чи співзвучна музика картинам Старли Халфманн і Михайла Врубеля?
- Який музичний інструмент грає соло?
- Пригадай, які твори із цієї сюїти ти вже слухав / слухала торік.

Подивися, як під цю музику зобразила лебедя балерина **Майя Плісецька** (хореографія Михайла Фокіна). На що ти звертаєш увагу?

Рухи Майї Плісецької плавні, м’які, насамперед танцюють руки-крила. Дрібні неспішні кроки на кінчиках пальців створюють враження, що лебідь пливе. Балерина рухається легко і граційно.

Костюм лебедя

Розглянь різні види балетних костюмів. Уяви себе дизайнером / дизайнеркою і придумай сценічне вбрання для ролі лебедя. Намалюй ескіз.

Пачка

Напівпачка

Хітон

Казка очима різних митців

svitdovkola.org/art4/21

У фольклорі народів світу існує понад тисячу версій казки про Попелюшку. Різні митці й мисткині неоднаково уявляють і втілюють у своїх творах персонажів казки.

“Попелюшка” у звуках і рухах

Послухай, як композитор **Сергій Прокоф’єв** розповів казку **“Попелюшка”** (1944 р.). Зверни увагу, як за допомогою музики передано настрій персонажів, їхні мрії та думки.

- Поміркуй, яких персонажів зображують подані музичні фрагменти. Які події казки ілюструють?

А тепер подивися фрагменти балету.

- Про що мріє Попелюшка? Про що згадує? Як вона це показує рухами в **“Танці з мітлою”**?
- Якими рухами хореограф підкреслив заздрість і жадібність дочок мачухи у **“Гаготі”**?
- Як музикою і рухами передано бентежний момент — бій годинника посеред балу (фрагменти **“Вальс-кода”** та **“Опівночі”**)?

“Попелюшка” у виконанні Австралійського балету

Ілюструємо казку

Розглянь ілюстрації різних художниць. Що спільного в образах Попелюшки, а що відмінного? Яка ілюстрація видається сучаснішою? Чому?

Зобрази Попелюшку так, як її уявляєш ти. Який епізод казки ти хочеш проілюструвати?

Надія Ілларіонова

Джанет і Енн Джонстон

Уяви, що персонажі казок можуть жити з нами в одному місті, ходити тими самими вулицями... Саме так і зробив колектив театру, який осучаснив оперу “Попелюшка”.

Попелюшка поряд з нами

Поміркуй, який вигляд може мати сучасна Попелюшка. Опиши її одяг.

Подивись фрагмент опери **“Попелюшка”** італійського композитора **Джоаккіно Россіні** в сучасній постановці Нідерландської національної опери.

Россіні трохи змінив сюжет відомої казки — замість мачухи з’явився вітчим дон Маньїфіко, а замість туфельки принц шукає подарований браслет.

- Чи таким тобі уявлялося вбрання Попелюшки?
- Який настрій у неї? Чому? Як це передає музика та спів героїні?
- Як показано ставлення інших персонажів до Попелюшки?

Ми — персонажі казок

Подивися фрагмент драматичної вистави “Попелюшка” у виконанні театру “Росинка” з Мукачева та відчуй себе в театрі.

Підготуйте фрагмент осучасненої вистави про Попелюшку.

- Порадьтеся та оберіть фрагмент, який інсценізуватимете. Пригадайте, хто працює над створенням вистави, і розподіліть обов’язки. Нехай хтось буде оператором і запише відео на згадку.
- Доберіть для музичного супроводу фрагменти, які слухали цього тижня.

Смак тропіків

svitdovkola.org/art4/22

Іноді художники й художниці ховають у своїх картинах загадки або сюрпризи. Спробуємо відшукати деякі з них!

Пригадайте, що таке натюрморт. Як упізнати його серед інших картин? Пофантазуйте, що можна побачити в незвичайному натюрморті.

Незвичайний натюрморт

Роздивися **натюрморт з папугою** мексиканської художниці **Фріди Ка́ло**, створений у середині 20 століття. Чим він незвичний?

За апельсином сховалося темно-зелене **авокадо**.

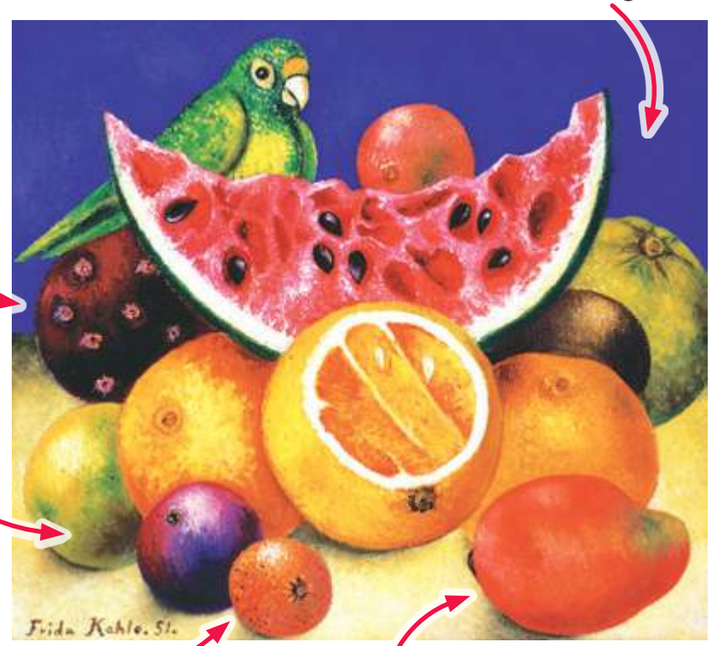

Ця колюча куля — **індійська смоква**, плід одного з видів кактусів, батьківщиною якого є Мексика.

Мангостан — ніжний фрукт з товстою фіолетовою шкіркою. Його біла м'якоть кисло-солодка на смак.

А ось **кумкват**, схожий на маленький апельсин.

Манго — солодкий фрукт родом із Індії.

- Які ще плоди тут є? Поміркуй, чому художниця зобразила саме їх.
- Традиційно в натюрмортах зображають предмети — зірвані плоди, квіти, вази, посуд, страви. Але на цьому полотні є неочікуваний гість. Знайди його і пофантазуй, чому він тут опинився. Чим фрукти його зацікавили?
- Який на смак цей натюрморт? Які фрукти можуть зробити картину солодкою? Кислою? Терпкою?

Музика для натхнення

Послухай композицію **"Дівчина в синьому"**, яку виконує сучасний бельгійський композитор і гітарист **Френсіс Гоя**. Чи хочеться тобі танцювати під неї? А малювати?

А от звучить написане в 1958 р. **"Адажіо соль мінор"** італійського музикознавця й композитора **Ремо Джадзотто**.

- Чим схожі ці композиції?
- Коли звучала акустична гітара, а коли — електрична?
- Обери композицію, яка тебе надихає на творчість.

Акустична гітара

Електрогітара

Солодкі картини

Поглянь на натюрморт Фріди Кало ще раз. Які кольори поєднала художниця? Як розташувала фрукти? Зверни увагу, як падає тінь від предметів, з якого боку вони темніші.

Гарно розклади фрукти на столі та створи свій фруктовий натюрморт. Можеш намалювати, скориставшись схемою, або вирізати плоди з кольорового паперу і зробити аплікацію.

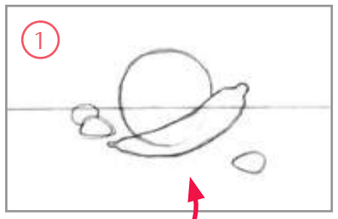

Розташуй головне зображення по центру аркуша.

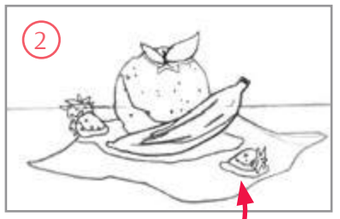

Визнач, звідки падатиме світло на картині, і познач тінь.

Розфарбуй.

Незабаром Новий рік. Прикрась святковий стіл їстівними картинами!

У ритмі маршу

svitdovkola.org/art4/23

Марш народився як музика, що супроводжує військових у походах. Але композитори й композиторки також використовують ритм маршу, коли хочуть змалювати впевнених у собі, сильних духом людей.

Покажіть рухи, характерні для маршу, вальсу, польки.

Нотний марш

Вивчи співанку. Співаючи, виконуй відповідні рухи.

Нотний марш

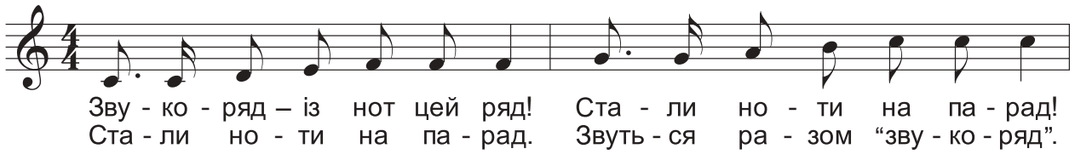

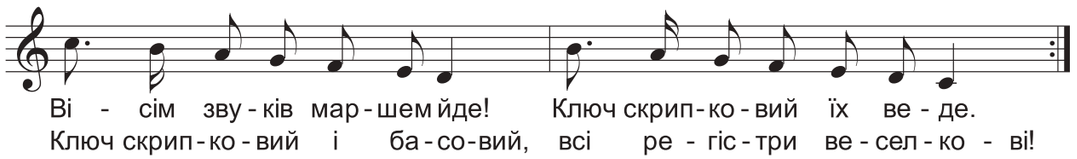

Звукоряд — ряд звуків, що розташовані в порядку зростання або спадання висоти. Відстань між нотами з однаковими назвами — **окта́ва**. Наприклад, між двома сусідніми звуками “до” — рівно одна октава, як на малюнку.

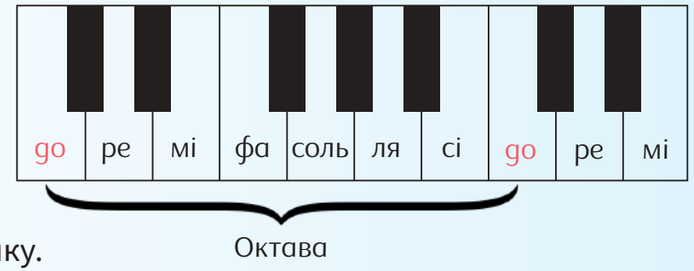

Октава

Виконавці та виконавиці співають у відповідних для голосу **регістрах** — низькому, середньому, високому. У музичних інструментів також є свій голос: вони звучать у певних регістрах.

Якщо ви або ваші близькі святкують День святого Миколая, вивчіть пісню **“У серцях панує свято”** (“Пісенник”, с. 121).

Марш тореадора

Послухай **“Марш тореадора”** з опери **“Кармен”** (1874 р.) французького композитора, диригента й піаніста **Жоржа Бізе**.

Скульптура “Тореро” у м. Німа, Франція

- Уяви себе диригентом / диригенткою оркестру. Які рухи ти виконуватимеш — енергійні чи плавні, швидкі чи повільні?
- Чи можна назвати його ритм пунктирним?
- Які інструменти виділяються в оркестрі?
- Марш тореадора — фрагмент опери. Як гадаєш, хто співатиме під таку музику — чоловік чи жінка?

Тореадор вступав у двобій з биком. У руках у нього був червоний плащ, яким він дражнив розлючену тварину.

Послухай арію **“Тореадор”** з опери “Кармен” у виконанні українського оперного співака **Василя Сліпака**. З яким настроєм співає герой? Чи вдається тобі зрозуміти слова? У якому регістрі — низькому, середньому чи високому — співає В. Сліпак?

Ритмічний оркестр

Створіть шумовий оркестр і зіграйте акомпанемент для “Маршу тореадора”.

Шумовий музичний інструмент можеш зробити власноруч. Наповни порожні пластикові пляшки горохом, рисом, гречкою, сухим піском тощо. Прислухайся до звучання. Від чого воно залежить? Що ти вибереш для акомпанементу? Чому?

Домовтесь, хто буде диригентом / диригенткою — задаватиме ритм оркестру, показуватиме, коли які музичні інструменти грають і як голосно. Зіграйте акомпанемент. Потім виберіть іншого / іншу. Запишіть виступи на диктофон, послухайте і порівняйте.

Не торкаючись землі

svitdovkola.org/art4/24

Завдяки творам мистецтва можна побачити звичне в несподіваному ракурсі. Дізнаймося про неймовірні повітряні скульптури, які балансують, як циркові артисти / артистки.

Об'єднайтеся в групи й утворіть "живі" скульптури. Оберіть того чи ту, хто проводитиме екскурсію і відзначатиме родзинки кожного твору.

Таємниця майстра

Сучасний польський скульптор **Єжи Кендзьора** — справжній віртуоз балансування: його чималенькі скульптури немовби висять у повітрі й не перевертаються під силою вітру і власною вагою.

- Спробуй стати на одну ногу і вдати, що ти на канаті високо над землею. Чи легко тобі тримати рівновагу?
- Дізнайся, чи є в Україні такі скульптури. Де саме?
- Як гадаєш, де їх краще розміщувати? Чому? Як зробити так, щоб перехожі їх помітили?

Еквілібристи

Еквілібри́сти — артисти / артистки цирку, які вміють робити складні акробатичні вправи, утримуючи рівновагу на канаті, кулі, драбині тощо.

Подивися виступ італійського еквілібриста **Вальтера Малашихіна**. За яким принципом дібрали музичний супровід до цього номера?

Дива балансу

Сучасний південнокорейський митець **Роккі Бьюн** може змусити балансувати будь-який об'єкт: камінь, крижину, велосипед, стілець тощо. Він створює чудові скульптури, які вражають.

Роздивись їх і розкажи, що спільного в них із творами Є. Кендзьори.

- Чим такі скульптури відрізняються від тих, що ми звикли бачити?

Візьми виделку та врівноваж її на краєчку тарілки. Що можна додати, щоб завершити скульптуру? Тепер можеш спробувати зробити щось складніше.

Влаштовуємо циркову виставу

Пригадай циркові номери. Чиї виступи тобі найбільше подобаються? Як артист / артистка рухається? Який вигляд має? Як вирізнити його / її з-поміж інших?

Виліпи з пластиліну фігуру артиста / артистки цирку, скориставшись схемою.

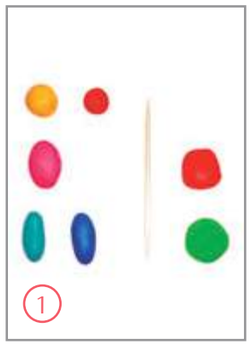

У стилі рок-н-ролу

svitdovkola.org/art4/25

Сьогодні ми дізнаємося про історію запального танцю, у якому головні рухи — гойдатися і крутитися. Ти здивуєшся, але все починалося... з інструментальної музики.

Дізнайтеся, які танці подобалися в юності вашим батькам, бабусям і дідусям. Покажіть танцювальні рухи. Чи змінюються вони з часом?

Співаємо — танцюємо

Вивчи співанку, супроводжуй її рухами.

Рок-н-рол

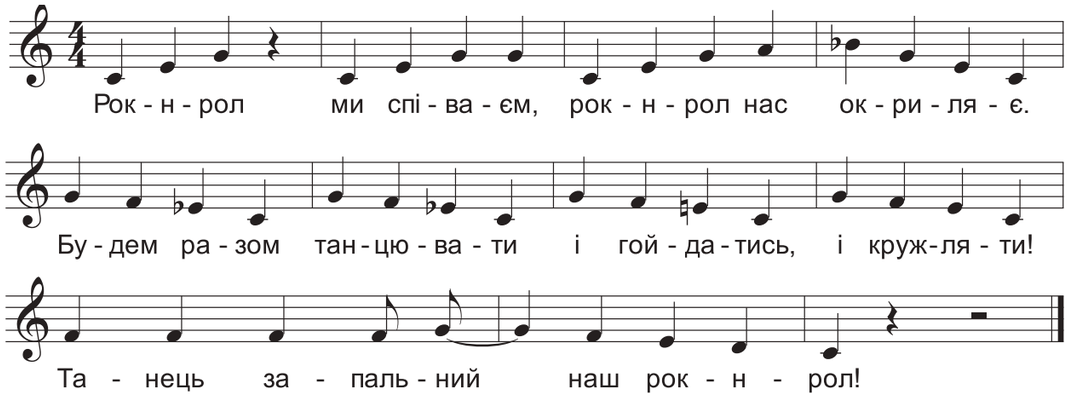

Народження рок-н-ролу

Жанр **рок-н-рол** (з англійської — гойдайся і крутися) виник у США на початку 1950-х. Спочатку головними інструментами були фортепіано та саксофон, але потім їх витіснила гітара. Рок-н-рол вирізняється чітким ритмом, швидким темпом, розкутим виконанням.

Е. Преслі (1935 – 1977)

Подивись кліп до пісні **“Гончий пес”** визнаного “короля рок-н-ролу”, американського співака **Елвіса Преслі**. Зверни увагу на темп, ритм, настрій музики. Спробуй повторити деякі рухи.

Світове визнання

З часом рок-н-рол набув такої шаленої популярності, що 1983 р. у Клівленді (США) заснували Музей і Залу слави рок-н-ролу (архітектор **Бей Юймін**). Роздивись світлини. Поміркуй, чому архітектор вигадав таку оригінальну будівлю.

Створіть у класі свій музей сучасного танцю. Якісь із його експонатів можуть розповідати про рок-н-рол.

Сьогодення легендарного танцю

Рок-н-рол не втратив своєї популярності. Нині влаштовують змагання з **акробатичного рок-н-ролу** — виду спорту, що поєднує елементи танцю та спортивної акробатики. Подивись виступи світових та українських спортсменів і спортсменок. Які танцювальні рухи збережені?

До новорічних свят вивчіть пісню **“Новий рік”** (“Пісенник”, с. 121).

Виступ французьких танцюристів на фіналі чемпіонату Європи з акробатичного рок-н-ролу

Мереживна казка

svitdovkola.org/art4/26

Незабаром Новий рік, і так хочеться чогось незвичайного. Тож сьогодні ми відкриємо нові дива декоративно-ужиткового мистецтва — побачимо і створимо мереживні витинанки.

Пригадайте, що таке декоративно-ужиткове мистецтво. Які твори цього виду мистецтва ви маєте вдома? Розкажіть про них.

Витинанкові дива

Львів'янка **Дарія Альошкіна** створює сотні витинанок, які прикрашають кімнати, обкладинки книжок і навіть вікна — адже деякі з них сягають двох метрів у висоту і метра в ширину. Виготовляє їх майстриня з паперу або вінілу.

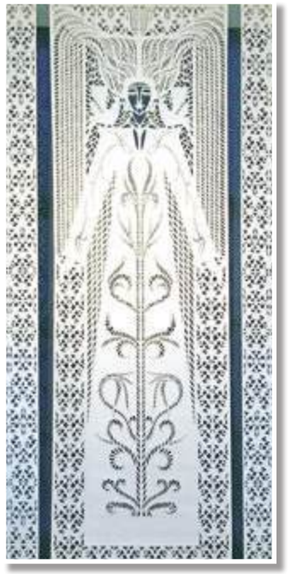

Зазирни у витинанкову майстерню Дарії Альошкіної — подивись відео.

- Розглянь світлини. Що тебе вразило?
- Якого розміру ці витинанки? Що допомогло тобі це зрозуміти?
- Знайди лінію симетрії у витинанках. Чи легко її відшукати?
- Уяви такі витинанки у школі чи вдома. Де їх найкраще розташувати?

Музична заметіль

Послухай **"Вальс"** композитора і піаніста **Георгія Свиридова** з "Музичних ілюстрацій до повісті О. Пушкіна «Заметіль»" (1974 р.). Мелодію, яка одразу запам'ятовується, по черзі ведуть то скрипки, то духові музичні інструменти. І в уяві одразу постає швидкий вальс сніжинок під час заметілі.

Зимові сюжети — білі силуети

Створи на папері зимову казку за допомогою вирізаних трафаретів і техніки набризку. Це буде ніби мальована витинанка.

- Пофантазуй, які білі силуети з'являться на темно-синьому вечірньому тлі. Можливо, це будуть ялинки чи інші дерева, засніжені хатки, сніговики, сніжинки. А може, морозяні візерунки на вікні.

- Зроби прорізні витинанки. Наклади утворені контури на білий чи кольоровий аркуш паперу.
- Добре змочи акварельну фарбу водою, а потім набери її на щіточку чи жорсткий пензлик. Тримаючи лівою рукою щіточку над малюнком, проводь пальчиком правої руки по її щетинках, щільно забризкуючи тло.
- Спробуй забризкати аркуш паперу двома різними кольорами. Що вийшло? Коли варто так робити? Коли слід починати забризкувати другим кольором?
- Зніми трафарети й доповни зображення блискітками та маленькими паперовими сніжинками. Домалюй інші деталі.

Зірки на сцені

svitdovkola.org/art4/27

Назвати творчу людину зіркою — визнати надвисокий рівень її майстерності. Народне визнання для митців і мисткинь дорожче за перемоги в конкурсах і премії. Запрошую вас на неймовірний новорічний концерт зірок опери й естради.

Кого з відомих особистостей ви можете назвати зірками? Чому? Створіть разом алею зірок.

Співати разом

Музиканти можуть виконувати твори окремо (соло) або в групах (дует, тріо, квартет, секстет, октет або хор — залежно від кількості виконавців). Заспівайте розспівку квартетом (на чотири голоси).

Квартет

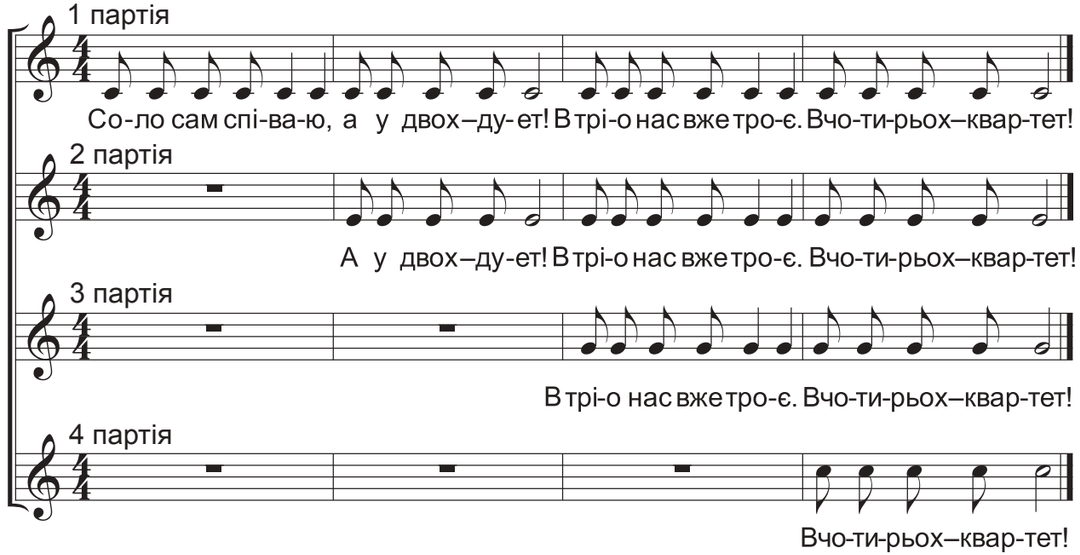

Нехай хтось із вас зіграє розспівку на дитячому піаніно чи ксилофоні по нотах, а хтось — заспіває її.

Зіркові дуети

Зазвичай оперні та естрадні співаки й співачки виступають окремо. Але іноді вони виходять на одну сцену разом, тоді слухачі насолоджуються неймовірним поєднанням музичних стилів.

Послухай композицію **“Барселона”** у виконанні дуету британського рок-співака **Фредді Меркьюрі** та іспанської оперної співачки **Монтсеррат Кабальє**.

Послухай композицію **“Я люблю тебе”** у виконанні дуету канадської поп-співачки **Селін Діон** та італійського оперного співака **Лучано Паваротті**.

- Які особливості співу в дуеті?
- Поміркуй, що ти розкажеш про виступи цих дуетів, щоб іншим теж захотілося їх послухати.

Ф. Меркьюрі та М. Кабальє

Л. Паваротті та С. Діон

З Новим роком!

У липні 1990 р. утворилося знамените тріо видатних оперних співаків світу — іспанців **Хосе Каррераса** і **Пласідо Домінго** та італійця **Лучано Паваротті**. Тоді в Римі відбувся благодійний концерт, глядачами якого стали близько 800 мільйонів слухачів з усього світу.

Послухай, як це тріо виконує пісню **“Щасливого Різдва”** британського рок-музиканта Джона Леннона і японської співачки Йоко Оно.

Пригадайте новорічні пісні і заспівайте одну з них дуетом. Домовтеся, хто розпочинатиме, хто коли виконуватиме соло, а коли співатимете дуетом.

Згадай перед канікулами

svitdovkola.org/art4/28

Сьогодні ти матимеш нагоду показати, скільки всього цікавого ти вже знаєш про мистецтво. А ще — розповісти про свої найкращі, на твою думку, малюнки.

Погортай підручник. Пригадай, картини яких художників і художниць ми роздивлялися цього семестру. Які стильові особливості ти помітив / помітила? Назви авторів чи авторок цих картин.

1

2

3

Вибери картину з попереднього завдання, яка тобі найбільше сподобалася. Уяви себе екскурсоводом / екскурсоводкою і розкажи про цей твір комусь у класі.

Роздивись стрічкові орнаменти. У якому з них є симетричні елементи?

Створи витинанку. Вона може бути розфарбованою, двошаровою чи ще з якимись цікавинками. Чи можна сказати, що витинанка завжди симетрична? Чому?

Роздивись міський пейзаж. Як художник використав закони перспективи?

Віталій Рубан. Амстердам

Переглянь свої роботи і презентуй у класі найвдалішу з них.

А зараз запрошую всіх на концерт, де кожен і кожна зможе побувати в ролі конферансьє — оголошуватиме виступи учасників концерту. Вдалої прем'єри!

Упізнай рондо і варіації. Який твір тобі найбільше сподобався? Як ти оголосиш його на концерті, щоб привернути увагу слухачів і слухачок?

Намалюй музикограму до одного з почутих творів.

Розглянь картини. Добери музику до однієї з них: знайди фрагмент в інтернеті або ж наспівай мелодію (можеш навіть придумати власну). Оголоси свій виступ.

Ніно Чакветадзе. Вовк

Сьюзан Вілер. Олівер і м'ятні лижі

Придумайте ритмічну послідовність із пунктирним ритмом. Зіграйте і проспівайте її разом. Які музичні інструменти краще обрати для виконання? А може, плескати і притупувати? Спробуйте кілька способів, виберіть найвдаліший і покажіть у класі.

Зіграйте на дитячому піаніно чи ксилофоні мелодію. Доберіть інші музичні інструменти та придумайте акомпанемент. Хто вестиме мелодію, а хто буде акомпанувати? Зіграйте дуетом.

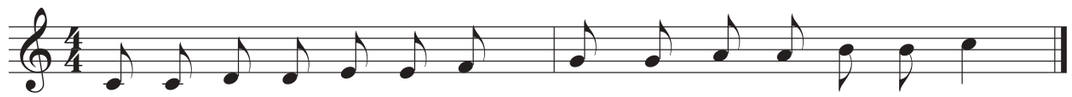

Дивовижні звірі

svitdovkola.org/art4/29

Пориньмо у світ народних казок, де поєднуються видиме й невидиме, де живуть фантастичні істоти й справжні герої та героїні, а добро завжди перемагає зло.

Пригадайте українські народні казки і розіграйте сценки з них. Чи здогадалися глядачі та глядачки, яку казку ви обрали? Поміркуйте, що варто змінити, щоб казка стала впізнаванішою.

Диво-звірі

Розглянь картини “звіриної серії” української народної художниці **Марії Приймаченко**. Такої дивовижної серії немає в жодного художника світу! Фантастичні звірі — витвір уяви мисткині: іноді вони схожі на реальних тварин, а часом наділені людськими рисами.

Мавпа їде на чотириголовому звірі, 1982 р.

Коли уважно дивишся на ці картини, то відчуваєш магію справжнього мистецтва: звірі ніби ворушаться, дихають, ростуть у нас на очах.

Мисткиня завжди оздоблювала своїх тварин візерунками, святково “вдягала” їх.

Народився олень у горосі. Нема його ніде й досі, 1978 р.

Марія Приймаченко об’єднала у своїй творчості малюнок і живопис. Це і живописна графіка, і графічний живопис водночас. Напрям, у якому працювала художниця, називають **наївним мистецтвом**.

- Чим ці твори схожі на дитячі роботи?
- Які ознаки графіки помітні в картинах? А які ознаки живопису?
- Як художниця добирає кольори? Як гадаєш, чому навіть грізні звірі зображені в яскравих барвах? Чи такі вже вони й страшні?
- Зверни увагу: назви картин — ніби початок казки. Придумай продовження.

Думка-шумка

Яка музика могла б звучати на картинах М. Приймаченко? Послухай Рапсодію № 2 на українські народні мотиви **“Думка-шумка”** (1877 р.), яку створив видатний український композитор **Микола Лисенко**.

- Візьми народний інструмент і додай до рапсодії ще й свої фантазії.

Декоративне малювання

Створи свого диво-звіра. Можеш малювати за мотивами робіт М. Приймаченко або ж вигадати оригінальну істоту.

- Який характер матиме твій звір? Чим вирізнятиметься з-поміж інших?
- Візьми кольоровий папір і добери яскраві барви, які гарно (гармонійно) поєднуватимуться на обраному тлі.
- Спочатку намалюй одним кольором тулуб тварини, голову, ноги, хвіст, роги. Зачекай, поки фарба висохне, і прикрась зображення візерунками.
- Навколо тварини зобрази плоди, квіти, листя.
- Марія Приймаченко робила до своїх картин підписи-примовки. А що вигадаєш ти?

Як народжується музика

svitdovkola.org/art4/30

Нам здається, що композитори й композиторки творять лише за уявою. Але в музиці існують суворі правила, схожі на математичні. Ознайомимося із сонатою та правилами її побудови.

Ви вже знаєте, що пісня — це музичний твір, який складається з двох частин — куплету і приспіву. Пригадайте й наспівайте улюблені пісні. Як упізнати приспів і куплети?

Соната

Послухай твір **“Соната до мажор”** українського композитора, співака і диригента **Дмитра Бортнянського**.

Він був першим українським композитором, який писав фортепіанні сонати і чиї музичні твори почали виходити друком.

Д. Бортнянський (1751–1825)

- Розкажи про цю музику за допомогою хмари слів на форзаці.

Соната — музичний твір із кількох частин (зазвичай трьох) для одного чи кількох музичних інструментів. У класичній сонаті частини чергуються так: *швидка — повільна — швидка*.

Послухай сонату ще раз, дивлячись на музикограму. Покажи рухами рук, коли мелодія повторюється. Чи щоразу повтори однакові? Як це відображено у схемі? У якій частині є рондо?

швидко повільно швидко

Послухай ще один варіант виконання цієї сонати Д. Бортнянського.

- Який музичний інструмент звучав цього разу?
- Чим різняться тембри музичних інструментів у цих двох аудіозаписах?
- Яке виконання тобі сподобалося більше? Чому?

Клавесин і фортепіано

Дмитро Бортнянський жив у часи, коли клавесин був ще популярним. Клавіатури клавесина та фортепіано схожі, тому твори композитора, написані для фортепіано, виконували на обох інструментах.

Клавесин — старовинний клавішний струнно-щипковий музичний інструмент, старший брат фортепіано (піаніно і роялів).

Акустичне піаніно

Цифрове піаніно

Рояль

У клавесина гострий, сухий, дзвінкий звук, а у фортепіано — більш насичений, яскравий. Звук фортепіано триває довше, стихає поступово. Звук клавесина коротший, стихає дуже швидко.

Чому так? Через різний спосіб отримання звуків. У клавесині струни защипуються плектром (язичком). У фортепіано по струнах б’є молоточок, а гучність звука залежить від сили удару.

Досліди мелодії

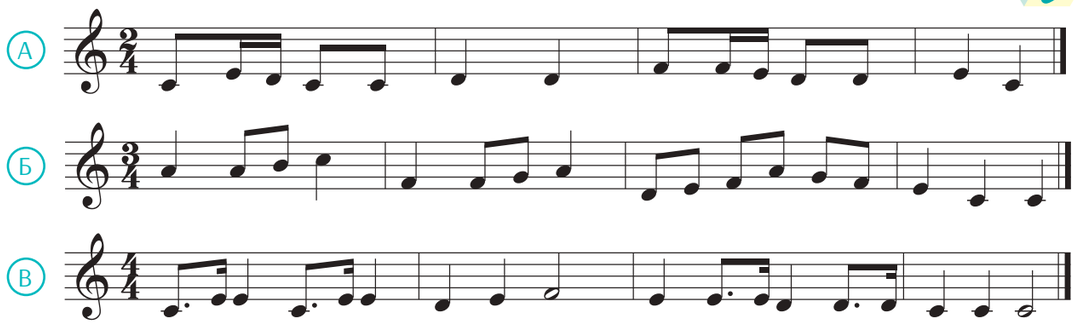

Досліди запропоновані мелодії. Чим вони різняться?

- Проплескай їхні ритми. Запиши ритмічну послідовність за допомогою “Тірі”, “Ті”, “Та”, “Та-а”.
- Знайди нотний запис польки, вальсу і маршу.

У січні вивчіть пісню **“Сонця квіт”** (“Пісенник”, с. 122).

Невидиме у мистецтві

svitdovkola.org/art4/31

Деякі твори варто розглядати дуже уважно, аби знайти в них прихований зміст.

Музей невидимого мистецтва

У Нью-Йорку існує Музей невидимого мистецтва. Там виставлені невидимі шедеври, які можна уявити, прочитавши опис на табличці. Організатори певні, що деякі твори до такої міри геніальні, що мають право існувати лише в уяві, адже втілення може їх знівечити.

Об'єднайтеся у групи, вигадайте картини та опишіть їх. А решта нехай розповідає про свої враження.

Простота як простір для уяви

Роздивись картини українського художника **Казимира Малевича**. Він показав, що мистецтво може бути не предметним.

Чорний квадрат, 1915 р.

Чорний квадрат — не зовсім чорний, видніються прожилки нижнього шару фарби.

Білий квадрат, 1918 р.

Білий квадрат трохи повернутий і зсунутий — він наче летить.

- Як гадаєш, можливо, художник заховав щось за чорним квадратом? Нічне небо, похмурий настрій чи щось незвідане? А що бачиш ти: вимкнений монітор, глибокий колодязь чи… просто чорний квадрат?
- Як митець здійснив неймовірне — намалював біле на білому?

Діалог квадратів

Чи можна назвати квадрати К. Малевича картинами-антонімами? Чому? Чим вони схожі, а чим відмінні? Пофантазуй, якими могли б бути їхні голоси. Послухай твір **"Фагот і віолончель"** сучасного композитора **Віталія Ульянова**. Кожний музичний інструмент має свій неповторний тембр: експресивний, м'який голос у фагота й густий, благородний — у віолончелі.

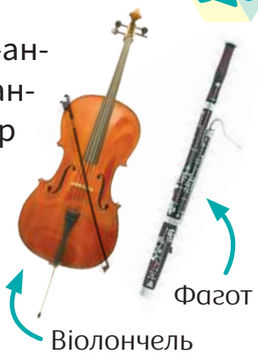

Фагот

Віолончель

- Який інструмент співзвучний кожній з картин?

Менше — цікавіше?

Близько 100 років тому виник **мінімалізм** — напрям мистецтва, якому притаманні прості форми та невелика кількість кольорів. Девіз мінімалістів — "Нічого зайвого!". Так вони привертають увагу до форми, кольору чи матеріалу, з якого виготовлений твір.

Розглянь приклади мінімалізму в скульптурі та інтер'єрі.

Експерименти з матеріалом

Спробуй відчути матеріал так, як митці-мінімалісти. Поекспериментуй із пластиліном чи масою для ліплення. Спробуй різні прийоми.

- Спочатку візьми стеку й виріж із брусочка якусь фігуру. Потім зімни її.
- Створи нову, але вже з окремих елементів, і також зімни.
- Зліпи фігуру з цільного шматка: витягуй, вминай, сплющуй.

Обери спосіб, який сподобався, і зліпи мінімалістичну скульптуру. Або намалюй картину чи ескіз інтер'єру кімнати в цьому стилі.

Марш, не схожий на марш

svitdovkola.org/art4/32

Музика теж може приховувати в собі таємниці, які не відразу вдається розгадати. Сьогодні послухаємо саме такий твір.

Обговоріть марші, які ви вже слухали. Які музичні інструменти звучали? Пригадайте ритм маршу, доберіть інструменти й виконайте його.

Турецький марш

Послухай **“Рондо в турецькому стилі”**, відоме як **“Турецький марш”** у виконанні українсько-американського піаніста **Володимира Горовиця**. Цей твір написав австрійський композитор і музикант-віртуоз **Вольфганг Амадей Моцарт** у 1784 р. Насправді це третя частина сонати № 11, але музика стала такою популярною, що її виконують як окремий твір.

В. А. Моцарт (1756–1791)

Музика життєрадісна, урочиста, трохи жартівлива. Навіть важко відразу зрозуміти, що спільного в неї з маршем. Але зверни увагу на ритм… Так, це ритм маршу.

Подивись, як уявив цей твір польський аніматор **Вітольд Герш**.

- Покажи рухи, які пасують до такої запальної музики.
- Прислухайся, чи є у творі шістнадцяті ноти.

Рондо

Таке враження, що музика “Турецького маршу” складається із суцільних повторень, але вони не набридають. Мелодія легко запам’ятовується, її хочеться слухати й слухати.

Розкажи про розгортання мелодії твору за музикограмою.

- Знайди рефрен. Чому музикограма завершується кругом?

Музичні фантазії

Уяви, як музику можна намалювати лінією. Якого вона буде кольору? Як ти відобразиш тему. Як покажеш, де музика звучить тихо, а де — голосно? Лінія буде суцільною чи пунктирною? Прямою чи хвилястою?

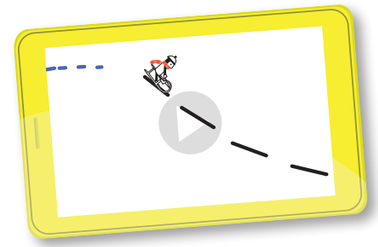

Подивись, як музичну лінію зображено в анімації.

- У яких місцях вона збігається із твоєю, а в яких — відрізняється від неї?

Ритмічний акомпанемент

Вивчи співаночку на слова **Володимира Кленца**.

Летять, летять сніжинки

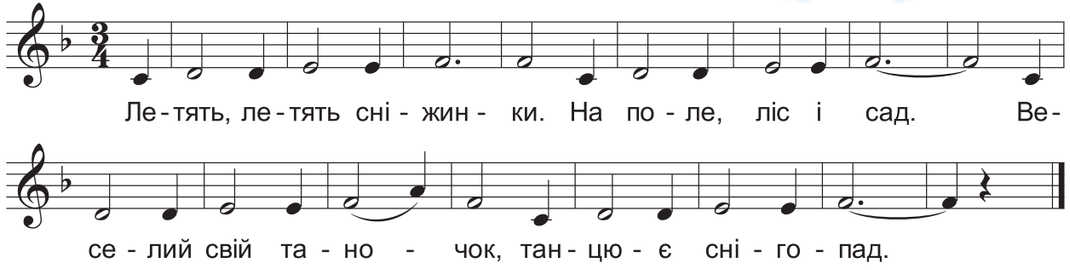

Добери музичний інструмент і виконай співаночку з ритмічним акомпанементом у темпі вальсу.

- Напиши за зразком свій ритмічний акомпанемент і виконай за ним співанку.
- Як гадаєш, чи пасував би до співаночки про сніжинки ритм маршу? Чому?
- У якому регістрі — високому, середньому чи низькому — вона звучить? А чи могла б вона звучати в низькому регістрі? Чому?

У Країні Див

svitdovkola.org/art4/33

Запрошуємо тебе до чарівної казки, яку розповідають одразу кілька митців — письменник, художник, композитор, хореограф і артисти й артистки балету. У Країні Див і справді все незвичайне, чудернацьке і дивакувате.

“Аліса у Країні Див” — одна з найпопулярніших історій у світі. Її написав англійський математик і письменник **Льюїс Керрол** понад 150 років тому. Що ж такого дивовижного відбувається в цій казці? Про це тобі розкажуть ілюстрації іспанського художника-сюрреаліста **Сальвадора Далі**, створені в 1969 р., і фрагменти балету сучасних англійських митців — хореографа **Крістофера Вілдона** та композитора **Джобі Талбота**.

Порада Гусені

Якось дівчинка Аліса побачила в саду Білого Кролика з кишеньковим годинником, стрибнула за ним у Кролячу нору й опинилася у Країні Див… Її пригоди почалися з того, що вона постійно змінювалася: то виростала, то зменшувалася. Звісно, їй треба було довідатися, як дати цьому раду, і тут на її шляху трапилася Гусінь на грибі. Гусінь сказала: щоб збільшитися, треба відкусити гриб з одного боку, а щоб зменшитися — з іншого.

Далі намалював 12 ілюстрацій, і на кожній зображена Аліса зі скакалкою. Вона ніби перестрибує з однієї картини в іншу, щодалі занурюючись у Країну Див.

Розглянь ілюстрацію до цього епізоду.

- Як художник зобразив Гусінь, а як — її розповідь?

А тепер подивись, як цю сцену зображено в балеті.

- Як збільшення Гусені показано на картині, а як — у танці?

Усмішка в повітрі

Далі Аліса зустрічається з Чеширським Котом, знаменитим своєю загадковою усмішкою та вмінням щезати, ніби розчиняючись у повітрі.

Подивись, як цю зустріч змальовано в балеті.

- Який спосіб винайшли у балеті, щоб зобразити диво-кота?
- Якими ще технічними засобами можна було б показати усмішку в повітрі?

Божевільне чаювання

Згодом Аліса потрапляє в лісі на чаювання до Капелюшника, Шаленого Зайця і Сонька. У них завжди час пити чай, адже годинник Капелюшника спинився.

- Знайди на ілюстрації Алісу.
- Що слугує столом?
- Як художник показав курйоз із часом?

“М’який” годинник символізує час, який завмер.

Подивись цей епізод у балеті.

- Як артисти й артистки відтворюють цокання годинника?
- Які деталі костюмів, рухи й дії передають дивакуватість персонажів?

Пригоди тривають

Хочеш дізнатися більше про пригоди Аліси й порівняти, як різні митці та мисткині їх уявляють? Подивись фентезійний фільм “Аліса у Дивокраї” режисера Тіма Бертона або мультфільм компанії Волта Діснея.

Намалюйте ілюстрації до цієї казки або інсценуйте один із її епізодів.

У вирі фантазій

svitdovkola.org/art4/34

Запрошую тебе до незвіданого світу фентезі, де живуть міфічні істоти, а магія — природна й буденна річ. Полетимо ми туди не на абичому, а на... рисі!

Пригадайте, який вигляд має Земля з висоти. Розкажіть одне одному, на що схожі поля, ліси, річки, міста…

Захмарний політ

Роздивися картину **“Політ рисі”** сучасної британської художниці **Жозефіни Волл**.

Художниця ретельно промальовує не лише передній план, а й середній і дальній.

- Знайди на картині персонажів: рись, фею, павича, ельфа верхи на метелику, а також летючий корабель.
- Зверни увагу, як зображено волосся феї, що ніби розвівається від вітру.
- Розглянь, як зображені об’єкти переднього, середнього і дальнього планів. Чи завжди художниця дотримується законів перспективи?
- Зверни увагу на розміри рисі, метелика, феї, птахів, квітів. Чому вони зображені саме так?
- Уяви свій політ верхи на рисі. Які емоції тебе переповнюють?
- Які події могли б відбуватися в цьому світі?

Чарівний світ

Жозефіна Волл працює в жанрі **фе́нтезі** — зображує те, що відбувається у вигаданому світі, де чари — не щось виняткове, а звична частина життя. Її картини вирізняються великою кількістю дрібних деталей, яскравими барвами, приголомшливими ефектами, дещо схожими на комп’ютерні.

Розглянь інші роботи художниці й розкажи про світ, що вона створює.

Дитя природи

Тигр-метелик

Фантастична музика

Заплющ очі й послухай **вальс** із **“Фантастичної симфонії”**, яку написав французький композитор **Гектор Берліоз** у 1830–1832 роках.

- Покажи рухами, коли музика звучить голосніше, а коли — тихіше.
- Музика швидка чи спокійна?
- Що постало у твоїй уяві під час слухання?

Малюю казку

Вигадай і намалюй свій фентезійний світ.

Подивись уважно на свою роботу. Чи ти дотримувався / дотримувалася законів перспективи? Презентуй малюнок у класі.

День котів

svitdovkola.org/art4/35

А чи знаєш ти, що 17 лютого в Європі відзначають День котів? Напередодні свого свята пухнастики влаштують нам муркотливий жартівливий концерт.

Повеселіться трохи, розігравши в парі діалог “котячою мовою”.

Домашній улюбленець

Розглянь одну з картин із серії **“Мамині казки”** сучасної української художниці **Оксани Грек**.

- Від картини так і віє теплом і затишком. Як гадаєш, чому?
- Опиши зображеного котика. Пригадай, що таке сюрреалізм.
- Які сюрреалістичні прийоми використала художниця? Для чого?

Співаночка-гра

Пограйтеся з котиком на картині! Послухайте співаночку **Ольги Дайченко**, роздивіться нотний запис і вигадайте рухи до гри.

Розбудили котика

Не поспішаючи

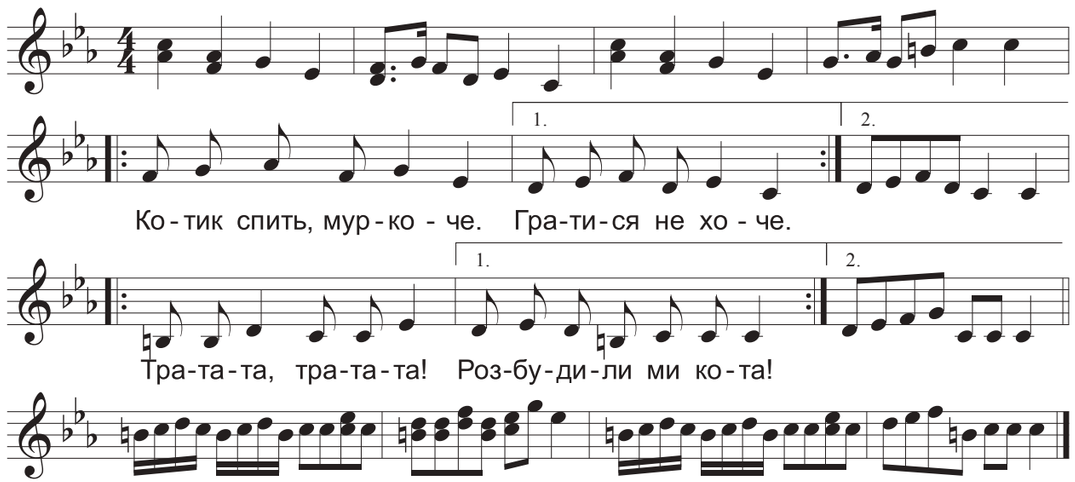

Вибери фрагмент співаночки і зіграй його на дитячому піаніно, ксилофоні чи металофоні. Які ноти треба грати послідовно, а які — разом?

Проплескай ритм співаночки. Зверни увагу: у нотному записі є ноти з крапкою. Чи пунктирний тут ритм? Доведи це.

Вокальні жарти

Композитори теж охочі пожартувати. У 1825 р. світ побачив незвичайний твір, що відтворював нявчання і мав назву **“Котячий дует”**. Цю жартівливу вокальну п’єсу написав англійський композитор **Роберт Лукас Пірсолл**, поєднавши в ній мелодії інших авторів — майстра опери **Джоакіно Россіні** та органіста **Крістофа Вейсе**.

Послухай цю п’єсу у виконанні двох різних пар оперних співаків.

- Чи зрозуміло, про що сперечаються киці?
- Яка киця перемогла в суперечці? Чи посварилися вони?
- Який настрій у киць? Як це показують виконавці?

Фонотека голосів тварин

Створіть у класі фонотеку голосів тварин.

- Запишіть голоси своїх домашніх улюбленців на диктофон або зробіть відео. Коротко опишіть, чий голос звучить у записі. У класі домовтеся про назви файлів і структуру папок на комп’ютері, де зберігатимете фонотеку.

Використовуйте аудіозаписи для ваших вистав чи концертів.

У лютому вивчіть жартівливу пісню **“Котяче весілля”** (“Пісенник”, с. 124).

Всесвіт у вітражах

svitdovkola.org/art4/36

Пригадай, яким незвичайним видається світ, якщо дивитися на нього крізь кольорове скло. Не дивно, що багатьом митцям до душі створювати вітражі — барвисті скляні картини.

Роздивіться предмети крізь кольорові скельця або кальку, а потім опишіть те, що побачили. Ви вже знаєте, що фарби можна змішувати. А чи утворюються нові кольори, якщо дивитися крізь кольорове скло?

Диво з кольорового скла

Розглянь неймовірний вітраж **“Вітрило”** сучасного львівського художника **Андрія Курила**. На ньому немає впізна́ваних об’єктів, але він милує око, збуджує нашу фантазію, його хочеться розглядати. Він приваблює незвичним поєднанням кольорів, форм, фактур.

Вітра́ж — декоративна композиція з частинок кольорового скла, з’єднаних тоненькими металевими смужками.

- Чи не здається тобі, що всі деталі вітража так і линуть угору, мовби вітрило надимається?
- Як гадаєш, куди прямує вітрильник?
- Опиши, який вигляд матиме вітраж, коли сонячні промінці проходитимуть крізь кожну його деталь.
- Придивись уважно, які матеріали використав майстер для виготовлення вітража.

Космічна музика

Послухай твір **“Космос”** французького музиканта, одного з перших композиторів у жанрі електронної музики **Жана-Мішеля Жарра**.

- Опиши музику. Що підказує, що вона електронна?
- Чи співзвучні цей твір і вітраж? Чому?

Тема і варіації

Як майстер вигадує зображення для вітража? Є кілька способів: створює самостійно; змальовує (копіює) з об’єкта чи вже готового малюнка; накладає на репродукцію картини чистий аркуш паперу і наводить контури, одразу стилізуючи під вітраж.

Розглянь уже відому тобі картину **“Зоряна ніч” Вінсента ван Гога** та мозаїку й вітраж, створені на її основі.

Вінсент ван Гог, картина

Абрахам Габор, мозаїка

Кеті Ллойд Боем, вітраж

- Порівняй мозаїку та вітраж. Де більше дрібних деталей? Чому?
- Яку особливість картини вдалося майстерно втілити в мозаїці?

Подивись відео, як створюють вітражі сьогодні.

Космічний вітраж власноруч

Створи власний вітраж на космічну тематику.

- Створи ескіз. Проріж канцелярським ножем отвори-“віконечка” в картоні.
- З кольорової кальки виріж деталі для вітражних вставок і приклей зі звороту аркуша картону.
- Розташуй вітраж на вікні. Світло проходитиме крізь “віконечка” і мерехтітиме різними барвами!

Соната звуками і барвами

svitdovkola.org/art4/37

Іноді музика звучить так яскраво, що в уяві слухачів вимальовуються неймовірні картини, а в душі здіймається вир почуттів. Саме таку музику ми й послухаємо сьогодні.

Пригадайте, що ви знаєте про “кольорову музику” Олександра Скрябіна. Обговоріть, чи всі здатні “побачити” в музиці кольори.

Піднесена і драматична музика

Послухай першу частину **“Патетичної сонати”** німецького композитора **Людвіга ван Бетховена**, яку він написав у 1798 р. “Патетична” означає урочиста, піднесена, драматична. Перші слухачі вважали сонату сміливим твором. А яке враження в тебе?

Людвіг ван Бетховен у своєму кабінеті, Карл Шлоссер

Коли Бетховен писав “Патетичну сонату”, він почав втрачати слух, і лікарі давали невтішні прогнози, які, на жаль, справдилися. Можливо, тому в його музиці стільки трагізму. Проте композитор не впадав у відчай, — про це свідчить оптимістичний фінал сонати.

- Пригадай, якими мають бути частини твору. А як розпочинається цей твір? Як розвивається музика?
- Як гадаєш, за якими фрагментами першої частини люди впізнають “Патетичну сонату”? Чому? Чи ти вже чув / чула їх?
- Знайди дві теми в першій частині твору. Спробуй наспівати кожну з них. Чи однакові вони за характером? Чим різняться? Як гадаєш, чи “борються” теми одна з одною? Яка “перемагає”?

“Патетична соната” нагадує пружину, що поступово розтискається. Саме так наростає енергія у творі. Напевно тому композитор написав сонату всупереч правилам — першу, швидку, частину розпочав у повільному темпі. Простеж, як музика переходить від низького регістру до високого, від тихого звучання до голосного. Так відбувається боротьба між темами і перемагає сильніша — вольова, смілива.

Музика на мольберті

Роздивись знаменитий цикл картин **“Соната моря”** литовського художника і композитора **Мікалоюса Чюрльоніса**. Пригадай, як він зображував поліфонічну музику — фугу. Його художні роботи написані за всіма правилами музичних форм.

- Пригадай структуру сонати та порівняй її з картинами М. Чюрльоніса. Яка картина розпочинає сонату, а де звучить фінал? Чому ти так вважаєш?

- Пригадай “Патетичну сонату”. Яка картина пасує до її першої частини?

Малюємо музику

Уяви себе художником / художницею. Намалюй ілюстрацію до “Патетичної сонати” Людвіга ван Бетховена. Які кольори ти добереш? Вибери фарби — гуаш чи акварель, бери пензлик і малюй. Успіхів!

Створіть виставку “Музика пензликами”. Цікаво, чи впізнаєте ви в картинах знайомі музичні форми? Як звучатимуть картини?

Підводна казка

svitdovkola.org/art4/38

Підводний світ вабить митців своєю таємничістю й невідомістю. Сьогодні ми поринемо в казку, головна героїня якої — чарівна мешканка морських глибин.

По черзі малюйте в повітрі морських мешканців, а решта нехай відгадують. Умова гри — не повторювати тварин.

Русалонька

Чи пам'ятаєш ти сюжет казки **“Русалонька”** данського письменника **Ганса Крістіана Андерсена**? Допитлива Русалонька змалку цікавиться життям людей, потім закохується у принца і в обмін на свій чарівний голос стає людиною.

- Якою ця героїня постає у твоїй уяві?

Порівняй скульптури русалоньки в різних країнах: розміри, матеріали, пози, місця розташування, настрої тощо.

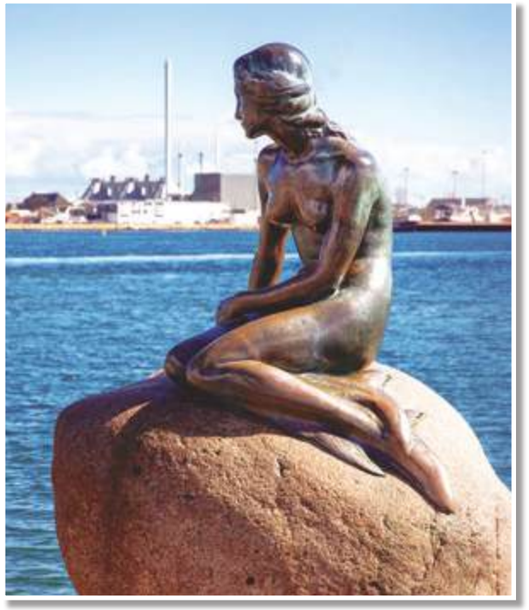

Бронзова статуя заввишки 1,25 м у м. Копенгаген, Данія. Скульптор Едвард Еріксен створив її в 1913 р.

Сучасна статуя заввишки 80 м у м. Інкоу, Китай

Русалонька на сцені й на екрані

Подивись відео без звуку — фрагменти балету “Русалонька” у виконанні Північно-Західного балету США (хореограф **Джон Бішоп**).

- Наспівай музику, яка могла б супроводжувати танці Русалоньки та її сестри.

А тепер подивись відео зі звуком і перевір, чи вгадав / вгадала ти характер музики? Що допомогло тобі це зробити?

Пригадай мультсеріал “Русалонька”, створений компанією Волта Діснея. Подивися його фрагмент.

- Чи однаково уявили Русалоньку різні митці — скульптори, хореографи, мультиплікатори? У чому відмінність?

Моя Русалонька

Зліпи свою Русалоньку. Чим вона відрізнятиметься від тих, що ти побачив / побачила на уроці?

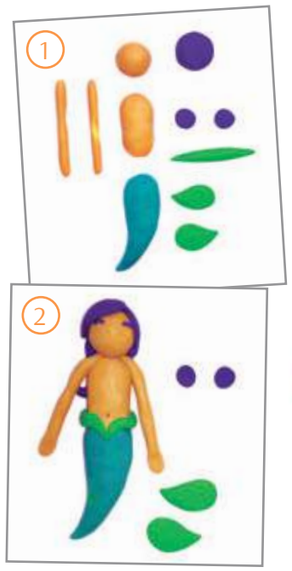

Створіть для своїх русалоньок сцену. Перетворіть коробку з-під цукерок на морське дно — царство Нептуна. З великих мушель можна зробити чудовий підводний палац. Поміркуйте, з чого будуть водорості, морські мешканці. Готово? Тепер можна створювати мінівистави про життя русалоньок.

Танцювальний клас

svitdovkola.org/art4/39

Від задуму вистави до прем'єри — складний шлях: потрібні зусилля багатьох людей, щоб постановка вдалася.

Привітайтеся одне з одним за допомогою рухів класичної хореографії.

Відкриваємо таємницю тактів

Розглянь нотний запис. Пригадай, де і як позначають музичний розмір.

Музичний розмір записують у вигляді дробу на початку нотного запису після ключа.

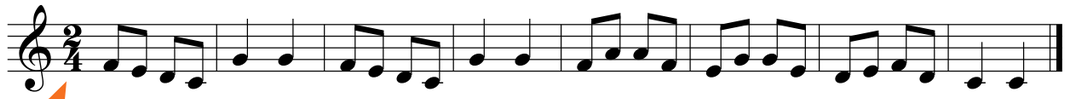

У цьому прикладі верхнє число визначає кількість четвертних нот, з яких може складатися такт, а нижнє — їх тривалість (четвертні ноти — 4). Розмір $\frac{2}{4}$ означає, що такт музики може складатися з двох четвертних нот.

- Які такти схожі? Чим саме? Запиши музичні рівності двох перших тактів.
- Поміркуй, чим схожі всі такти.
- Пофантазуй і наспівай варіацію на цю музику.

Проплескайте ритм музики соло, дуетом, квартетом, октетом.

Чи складно танцювати?

Розглянь, як зобразив балерин сучасний український художник **Анатолій Шаповалов** на картині **“В очікуванні”**.

- Звідки падає світло на картині?
- Як гадаєш, чого очікують балерини? Про що розмовляють?
- Що можна дізнатися про працю балерин, дивлячись на картину?
- Довідайся більше про цю професію.

Варіації в балеті

Подивіться па-де-де з балету **“Дон Кіхот”** (1869 р.) австрійського композитора, скрипаля й диригента **Людвига Мінкуса** у виконанні Американського театру балету (хореографія **Олександра Горського**).

Балет створений за романом іспанського письменника Мігеля де Сервантеса про наївного, але хороброго лицаря Дон Кіхота. Однак у балеті він другорядний персонаж. А в центрі уваги історія кохання Кітрі й Базиля.

Па-де-де́ (від фр. “крок удвох”) — одна з основних музично-танцювальних форм у балеті. Складається з ліричної частини (дуету), двох варіацій (соло балерини й танцівника) і віртуозної **ко́ди** (спільної заключної частини).

Під час варіацій відбувається немовби своєрідне змагання танцівників — з яскравими рухами, високими стрибками, складними обертаннями. І хоча варіації є музичним продовженням одна одної, кожна з них наповнена своїм, тільки їй притаманним змістом, характером, темпом.

Під час коди танцівники демонструють найскладніші балетні рухи, зазвичай **фуете́** (швидкі обертання на одному місці).

- Знайди у відео кожну з частин па-де-де.

Танцюємо варіації

Вигадай танцювальну варіацію під музику з балету “Дон Кіхот”. Яку хореографію обереш — класичну, народну чи сучасну? Чому?

Об'єднайтеся у дві команди і влаштуйте у класі танцювальне змагання. Хто виконає найскладніший елемент?

Зустріч зими з весною

svitdovkola.org/art4/40

Нині такий час, коли зустрічаються дві пори року. Ми можемо побачити ознаки юної весни і зими, яка ще не поспішає відступати. Цікаво, як про цей час розповідають художники й музиканти?

Картина-казка

Сучасна українська художниця **Наталія Дерев'янко** не просто створює картини, а й додає до них авторські казочки. Розглянь її роботу **"Зима за спиною"**, створену в 2017 р.

Засиділася Весна в гостях, загостювалася. Добре вдома в Зими: тепло, затишно, вогонь потріскує, плед ноги гріє. Час іде, а Весна й не чує, як її закликають, як млинці печуть, як птахи співають. Глянула у вікно, а там замети снігові, дерева чорні та зайці білі скачуть. Спохопилася Весна, ухопила ще білого зайця на руки і помчала через снігові замети. І всюди, де ступали її босі ноги, розцвітали перші крокуси та трава зеленіла. Так і залишилася зима за спиною.

- Пригадай, яка ще художниця підписувала свої роботи примовками.
- Які жанри поєднані на картині? Знайди ознаки кожного з них.
- Із чого зіткане вбрання Весни? Зверни увагу: воно ніби частина навколишньої природи.

Весняне вбрання

Намалюй весну, якою уявляєш її ти. Це буде пейзаж, портрет чи поєднання жанрів? Яким буде вбрання весни? А може, вона летітиме на колісниці, яку нестимуть птахи?

Придумай казку до своєї роботи. Запиши її на окремому аркуші. Приклей на ватман аркуш із казкою і намалюй ілюстрацію.

Пори року в музиці

Послухай композиції аргентинського композитора **Астора П'яццолли "Зима"** і **"Весна"** з циклу **"Пори року в Буенос-Айресі"**, створені 50 років тому.

- Чи сподобалася музика? Розкажи про свої враження.
- Як гадаєш, яка композиція змальовує весну, а яка — зиму?
- Зверни увагу на музичний інструмент, що грав соло.

В обох композиціях соло грав **бандонео́н** — різновид гармоніки. Бандонеон названий на честь його винахідника Генріха Банда. Саме завдяки бандонеону аргентинське танго набуло того пронизливо-щемливого звучання, яке привертає до нього стількох шанувальників.

Звук утворюється завдяки повітрю всередині міха (гармошки). Музикант стискає чи розтягує міх, і повітря подається в спеціальну камеру. Коли музикант натискає на клавішу, повітря з камери тисне на металеву платівку й утворює звук.

Танго

Астор П'яццолла 50 років тому створив власний неповторний музичний стиль, основою якого є **та́нго** — емоційний парний танець, який виконується під характерну музику.

Послухай одну з композицій іще раз, відчуй музику і потанцюй під неї.

Обери дитячий музичний інструмент і запропонуй свій акомпанемент.

Весна на крилах пташок

svitdovkola.org/art4/41

Чи помічаємо ми, як настає весна? Здається, першими передчувають її прихід птахи. Придивімося до їхньої поведінки і прислухаймося, як змінюється їхній спів.

Пригадайте, як весело пташки цвірінькають, зустрічаючи весну. Уявіть, що ви пташки, і привітайтеся з весною!

Політ

Роздивись картину **“Політ”** сучасного американського художника **Джея Джонсона**. Зверни увагу, як він зобразив рух синички: це ніби світлина, на якій не вдалося зафіксувати кадр.

Художнику вдалося, не промальовуючи чітко деталей, зобразити настрій весни: у русі пташки, у барвах картини...

- Чому кажуть, що птахи приносять весну на своїх крилах?

Пташина розмова

Послухай п’єсу французького композитора **Жана-Філіппа Рамо “Перегук птахів”**, написану в 1724 р. У першому записі звучить клавесин, у другому — фортепіано.

- Що створює враження перегуку птахів?
- У п’єсі дві мелодії: один мотив схожий на цвірінькання маленьких пташок, інший — на спів їхніх більших родичів. Чи можеш ти впізнати їх?
- Який настрій у пташок? Вони схвильовані, налякані чи радісні?
- Порівняй звучання п’єси у двох записах. Яке виконання тобі більше сподобалося? Чому?

Горобчики-розбишаки

Розглянь, як змалювала пташок навесні сучасна художниця **Оксана Кравченко**.

- Який настрій у горобчиків?
- Як мисткиня передала рухи пташок? Їхній настрій?
- Які звуки можна почути на картині? Про що горобчики цвірінькають?
- Що допомагає зрозуміти, що зображено весну?

Порівняй картини Джея Джонсона та Оксани Кравченко. Що в них спільного, а що відмінного?

Спостереження-замальовка

Пригадай, як горобчики-розбишаки весело стрибають навесні, купаються в калюжах. Що цікавого ти спостерігав / спостерігала? Намалюй історію з життя зграйки горобчиків.

Вийди надвір і послухай весну. Хто веде сольні партії? Збери колекцію весняних звуків.

Весняна рапсодія

svitdovkola.org/art4/42

Кожна пора року звучить по-особливому. Сьогодні ми слухатимемо весну...

Пригадайте весняні звуки. Чи великий оркестр весни? Хто його соліс-ти? Відтворіть весняні голоси на музичних інструментах.

Соловейкові настрої

Послухай **спів солов'я**. Чи знайома тобі українська народна пісня, у якій відтворено його голос? Заспівай цей фрагмент.

Ой у вишневому садочку

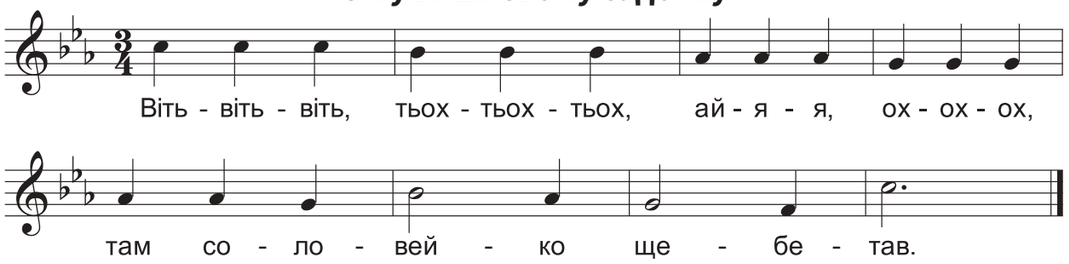

- Як звучатимуть ці рядки, якщо соловейка сполохати? А якщо він сумний? Заспівай варіації за темою пісні.

А тепер послухай **варіацію Світлани Садовенко** на цю мелодію і розглянь фрагмент нотного запису. Як змінилася мелодія? Як тривалості нот вплинули на звучання музичного твору?

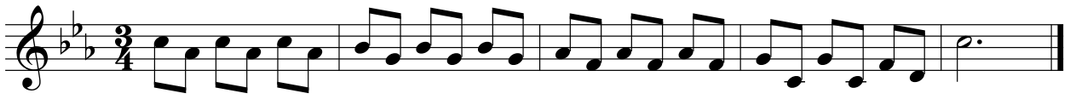

Кроки весни

Розглянь картину **"Рання весна"** (1895 р.) українського художника **Архипа Куїнджі**. Розкажи про весняне явище, яке зобразив митець.

- Як художник показав прихід весни?
- Які звуки можна було б почути на картині?

Весняні голоси

Послухай фрагмент **"Рапсодії на тему Паганіні"** (варіація 18) **Сергія Рахманінова**.

- Який настрій музики?
- Яку пору року ти уявляєш, слухаючи цю музику?
- Як розвивається мелодія? Спробуй її описати або показати рухами.
- Пригадай, який музичний твір називають рапсодією.
- Які твори Ніколо Паганіні ти слухав / слухала?

Музика у світлинах

Подивись **відеокліп** до "Рапсодії на тему Паганіні". Який відеоряд дібрано до музики? Чому?

Слухаючи рапсодію, ми можемо уявити, як поступово тане лід на річках. Ось він уже зовсім тоненький, вода прориває кригу, тріщить лід, біжать швидкі струмочки. Поступово весна (і музика) набирає силу. Сонечко пригріває тепліше, зелені навколо стає дедалі більше. І ось (мелодія звучить особливо яскраво) уже квітує земля, співає хор пташок — весна настала! Наприкінці музика звучить тихіше, нібито завмирає, — це весна зустрічається з літом.

- Покажи рухами розвиток мелодії, пробудження природи, як розпускаються квіти, оживають дерева.
- Створи музикограму цього фрагмента рапсодії. Які барви ти обереш? Чому саме такі?

Добери світлини і створи мультимедійну презентацію до музики.

Реалістичні ілюзії

svitdovkola.org/art4/43

Деякі картини — справжні оптичні ілюзії, обман зору. Дивлячись на них, одразу складно зрозуміти, де закінчується правдиве і починається неможливе. Як же це влаштовано? Спробуємо з'ясувати разом.

Створіть коротку історію, чергуючи факти й вигадки. Розкажіть її іншим групам. Чи вдалося їм відрізнити правду від фантазії?

Магічний реалізм

Розглянь картини канадського художника **Роба Гонсалвеса**. Його живопис — це спроба продемонструвати людям, що неможливе можливо. Напрям, у якому працював художник, називають **магічним реалізмом**.

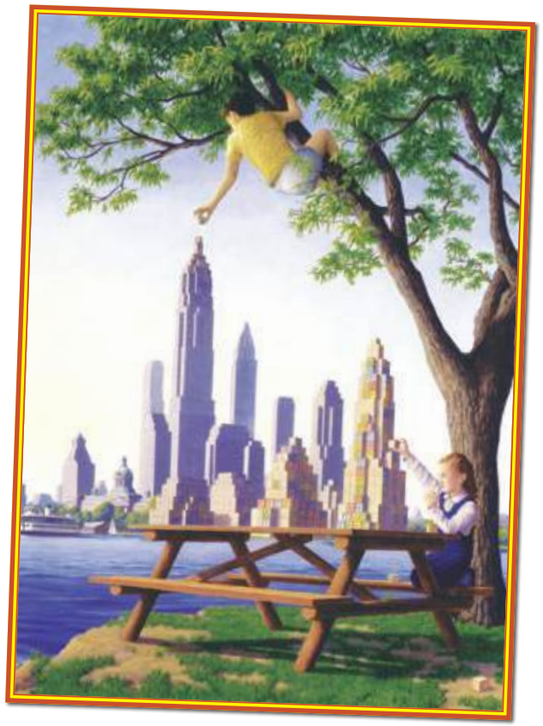

На перший погляд, усі зображення — правдоподібні, з чітко промальованими деталями, немов фотографії. Однак варто придивитися, і побачиш інший, незвичайний зміст картини.

- Пригадай закони перспективи. Що на якому плані зображено?
- Чи завжди художник дотримується цих законів? Який ефект це створює?
- Які художники / художниці також "гралися" з перспективою?

Ігри з перспективою

Один з улюблених прийомів Роба Гонсалвеса — гра з перспективою. Зображення на передньому плані може бути меншим за те, що на дальньому, а зображення на дальньому плані промальоване детальніше, ніж те, що на передньому. Часто взагалі складно зрозуміти, де який план.

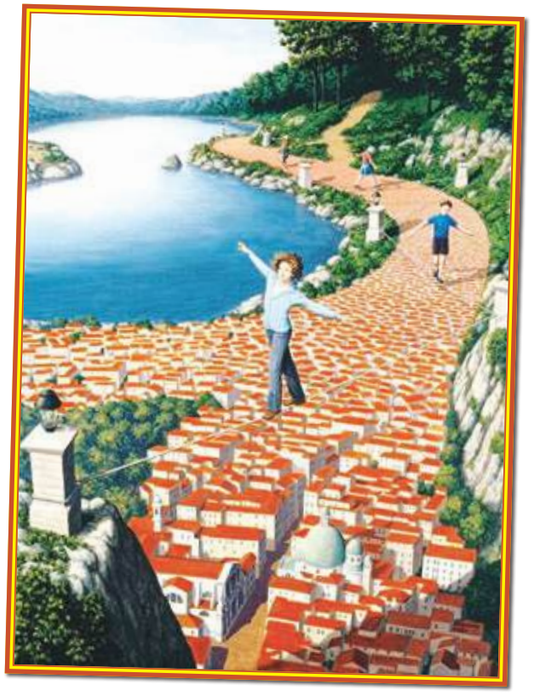

Придивися до картин.

- У яких будинках живуть люди, а в яких — птахи?
- Ми бачимо місто вдалині чи це діти будують його з кубиків на столику?
- Де закінчується дорога і починаються будинки?

Одна мелодія звучить двічі

Художники й художниці малюють картини-загадки, поєднуючи кілька змістів, а композитори й композиторки в поліфонічному творі поєднують кілька мелодій. І це не менш чарівно!

Послухай **другий етюд** із **"Шести етюдів у формі канону"** німецького композитора та диригента **Роберта Шумана** (обробка Клода Дебюссі), який жив майже 200 років тому.

- Яку поліфонічну музичну форму використав композитор?
- Коли починає звучати другий голос?

Грай і твори!

Пограй з перспективою і ти! Вигадай сюжет і намалюй його трохи не за правилами — і, можливо, у твоїй картині також оселиться магія.

Влаштуйте магічну виставку "Ігри з перспективою" і по черзі розкажіть про свої чарівні прийоми.

Легендарна пісня

svitdovkola.org/art4/44

Нам подобається слухати різні пісні. Ми наспівуємо їх, коли на душі радісно, вони підбадьорюють нас, коли важко. Сьогодні в центрі уваги — пісня.

Пригадайте, яка музика подобається вашим рідним. Доберіть аудіофайли з такою музикою та послухайте разом або наспівайте пісні — влаштуйте мініконцерт.

Як упізнати музику до пісні?

Послухай твір українського композитора **Володимира Івасюка**.

- Поміркуй, що це — п'єса чи музика до пісні. Чому ти так думаєш?
- Коли звучав куплет, а коли — приспів? Скільки куплетів? Які рухи пасуватимуть до різних частин пісні?

Червона рута

Розглянь фотографії карпатського рододендрона, який іноді називають червоною рутою. Чи можна назвати їх творами мистецтва? Чому?

"Червона рута" — легендарна пісня Володимира Івасюка, яку співає вже не одне покоління українців та українок. 2020 року їй виповнилося 50 років. Одним із перших її виконав **Назарій Яремчук**. Послухай запис пісні.

- Як гадаєш, чи можна цю музику назвати сучасною? Чому?

Портрет у русі

Володимир Івасюк — один із основоположників української **естрадної музики** (поп-музики, популярної музики). Він був багатогранною особистістю — професійний медик, чудово грав на гітарі, фортепіано, скрипці, віолончелі, а ще майстерно виконував свої пісні.

Розглянь, як зобразив Володимира Івасюка сучасний український художник **Володимир Слєпченко**.

- У цій динамічній картині ми немовби бачимо рух часу. Як гадаєш, завдяки чому художнику вдалося досягти такого ефекту?

Заверши мелодію

Придумай свої варіанти закінчення музичних фраз. Визнач характер музики, темп. Голосно чи тихо вона звучатиме? Виконай твір на ксилофоні чи дитячому піаніно.

Подобається, як звучить? Якщо ні, ще є час виправити! Якщо все добре — придумайте ритмічний акомпанемент і зіграйте музику в парі. Домовтеся по черзі виконувати головну партію. Чи однаково ви завершили музичні фрази? Вдалі обидва варіанти?

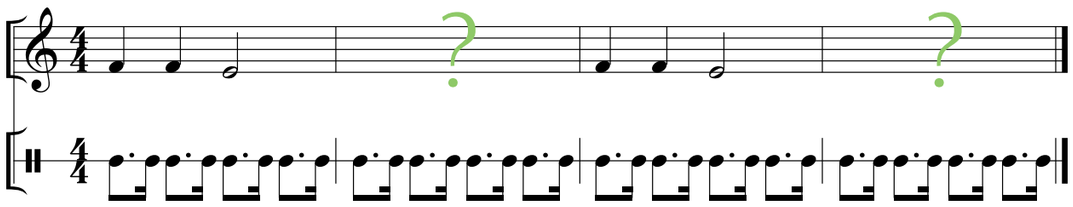

Складіть ритмічну партитуру для кількох ударних інструментів: барабана, трикутника, паличок, дзвіночків. Зберіть ритмічний оркестр і зіграйте разом.

Мистецтво склеювання

svitdovkola.org/art4/45

Сучасні митці сміливо експериментують із кольорами, формами, фактурами. Іноді поєднують, здавалося б, непоєднуване, і з'являється... новий вид мистецтва.

Візьміть різні фотографії чи малюнки і спробуйте скласти їх у цілісну композицію. Вдалося? Чому? Поділіться враженнями.

Незвичайні поєднання

Роздивися роботи сучасної американської художниці **Ніни Бош** і митця з Гватемали **Хуана Карлоса Пінто**. Як гадаєш, що їх об'єднує?

Картини Ніни Бош

Картини Хуана Карлоса Пінто

Ця мистецька техніка називається **кола́ж**. Слово походить від фр. *coller* — "склеювання". Цілісну художню композицію створюють, поєднуючи фрагменти різних об'єктів. Це можуть бути клаптики тканини, вирізки з журналів і газет, деревна стружка, засушені рослини тощо.

- На яку знайому тобі техніку схожий колаж? Що в цих техніках спільне, а чим вони різняться?
- З чого створені ці колажі?
- Одна з картин — портрет відомої художниці Фріди Кало. Пригадай, яку її картину ти розглядав / розглядала в підручнику.
- Уяви, що ти проводиш екскурсію виставкою з цими картинами. Як гадаєш, які запитання ти можеш почути від гостей? Що ти відповіси на них?

Склеєні мелодії

Послухай поліфонічний твір **"Токата"** сучасного українського композитора **Юрія Щуровського**.

- Наспівай дві мелодії, які поєднав композитор. Чи можна одну з них назвати головною?
- Добери три слова, які найяскравіше характеризують твір.

Колажуймо!

Підготуй усе, що потрібно для створення колажу. Сміливо поєднуй кольори, форми, фактури. Не бійся експериментувати!

- Візьми два однакові за розміром аркуші картону. Намалюй на першому аркуші стилізоване зображення так, щоб кожен фрагмент можна було вирізати окремо: голову, тулуб, лапки чи крильця тощо. Це буде викрійка для фігури на майбутньому колажі.
- Виріж деталі викрійки, розклади на другому аркуші картону (тлі).
- Обведи деталі викрійки на різних аркушах і виріж. Охайно приклей на тло. Краєчка деяких деталей можеш залишити неприклеєними й трохи відігнути — це надасть поробці додаткового об'єму.

Розглянь роботи однокласників і однокласниць. Який матеріал для колажу вони використали?

Їхав козак

svitdovkola.org/art4/46

Сьогодні ми порівняємо, як розкривають одну й ту саму тему композитори і художники.

Розкажіть одне одному про свій улюблений музичний твір так, щоб інші захотіли послухати його у вільний час.

Їхав козак за Дунай

Проплескай поданий ритм. Чи не нагадав він тобі відому мелодію?

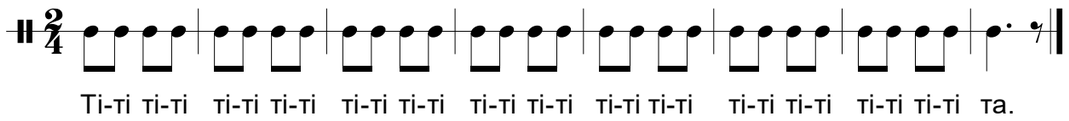

А тепер заспівай пісню, ритм якої ти щойно проплескав / проплескала. Цей твір написав козак Харківського полку **Семен Климовський** ще у 18 столітті.

Їхав козак за Дунай

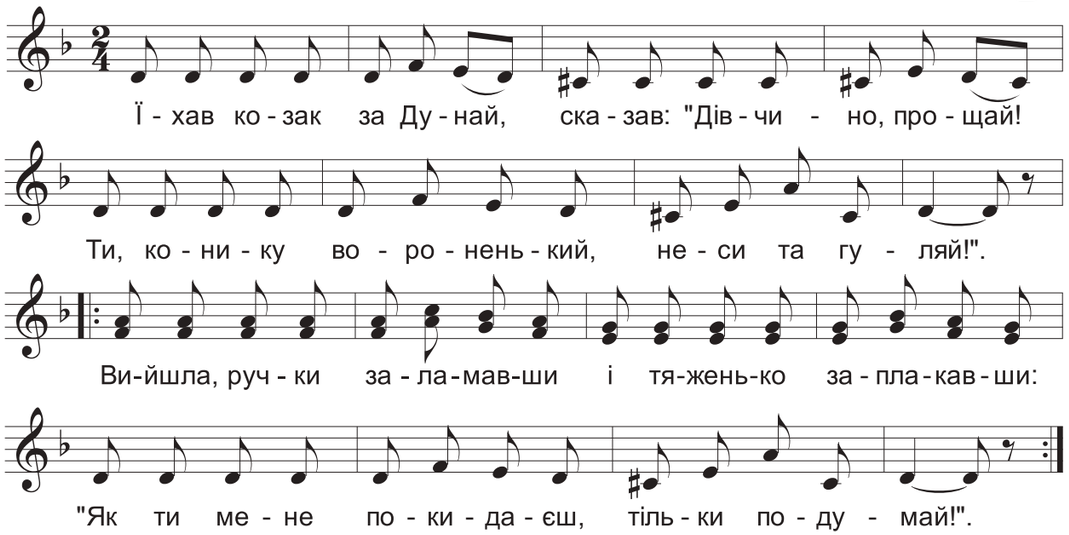

- Досліди, чи можна назвати цю пісню маршем. Під марш рахують до двох або чотирьох. Музичний розмір маршу — $\frac{2}{4}$ або $\frac{4}{4}$.
- Чи завжди музика в розмірі $\frac{2}{4}$ є маршем?

Сюжет пісні зобразив на картині **“У похід”** (1902 р.) український художник **Микола Пимоненко**. Він — визнаний майстер жанрового живопису і яскравий представник реалістичного напряму.

Розглянь його картину.

- Які емоції вона викликає в тебе?
- Скільки сюжетних центрів на картині?
- Які події зображено?

Варіації

Пісня **“Їхав козак за Дунай”** набула великої популярності не лише серед українців, а й у Європі. У 1816 році за її обробку взявся німецький композитор **Людвіг ван Бетховен**. Послухай його **варіації**.

- Чи ти почув / почула знайому тему?
- Пригадай, чим варіації вирізняються з-поміж інших музичних творів.
- Чи можна впізнати тему в цих варіаціях?
- Скільки варіацій вдалося почути? Чим вони відрізняються одна від одної?
- Намалюй музикограму варіацій або малюнок, який відображає настрій музики.
- Яка з варіацій тобі найбільше сподобалася? Розкажи про неї: у мінорі чи мажорі написана музика, який темп твору, яка гучність звучання.

Створи мелодію за ритмом

Пограйте в гру “Створи мелодію за ритмом”: хтось придумує ритм і проплескує його, решта наспівують мелодії з таким самим ритмом, але з іншим розміром. Чи однакові ваші мелодії? Чому? Дайте назви вашим музичним творам.

Музика в архітектурі

svitdovkola.org/art4/47

Кажуть, що архітектура — це застигла музика. Прислухайся до звуків свого міста чи селища. Як можуть звучати будинки?

Будинки, де живе музика

Розглянь фото. Що об’єднує ці будівлі?

Музична школа, Китай

Будинок-саксофон, США

Будинок Hard Rock, США

Співучий будинок

Деякі будинки насправді можуть звучати! Як-от будинок, який створили в середмісті Дрездена (Німеччина) дизайнери **Андре Темпль**, **Крістоф Росснер** та скульпторка **Аннета Пауль**.

Послухай, як “співає” будинок у Дрездені.

- На звучання якого інструмента схожий цей спів?

Під час дощу вода стікає по трубах, закріплених на стіні, й будівля перетворюється на чарівний музичний інструмент.

Архітектори музичного міста

Уяви себе архітектором / архітекторкою і створи проєкт дивовижного музичного будинку, який ти хочеш бачити у своєму місті чи селі. На що він буде схожий? Як ти назвеш свій будинок? Як він звучатиме?

Поміркуйте, у які вулиці можна об’єднати створені будинки. Стежте за тим, щоб сусідні споруди гармонійно поєднувалися одна з одною.

Поекспериментуймо і створімо свій унікальний музичний інструмент із того, що є під руками. А нашим помічником буде... вода!

Незвичайна полька

Послухай **“Польку”** композитора, піаніста й педагога минулого століття **Альфреда Шнітке**.

- Які музичні інструменти звучать?

Саморобні водограї

Поміркуй, що треба зробити, щоб вода стала співучою. Візьми різні посудини, лійки, пляшки, трубочки і поекспериментуй зі звуком. Перевір, як співатиме вода, якщо лити її тоненькою цівочкою в склянку чи в пластикову пляшку, який голос буде у води, якщо занурити в неї трубочку та видувати повітря. Як звучатиме вода, якщо лити її на різні поверхні?

Створіть акомпанемент із саморобних водограїв до “Польки” Альфреда Шнітке. Побудьте по черзі диригентами й диригентками водяного оркестру: показуйте, коли який інструмент вступає і як грає. Чи залежить музика від того, хто диригує? Чому?

Морський орга́н

У Хорватії архітектор **Нікола Башич** створив споруду, яку назвав морським орга́ном. Під східцями міської набережної розташовано 35 труб. Рух морської води виштовхує через них повітря, утворюючи дивовижні поєднання звуків різної сили й тривалості.

Послухай, як грає море, і подивись світломузичне шоу.

- Чому цю архітектурну споруду назвали орга́ном?
- Опиши музику, дібравши якомога більше образних порівнянь.
- Чи згоден / згодна ти з добором барв для світломузики?

Таврійський розпис

svitdovkola.org/art4/48

Помандруймо до моря, помилуймося блакитними, бірюзовими, лазуровими, темно-синіми хвилями — ознайомимося з таврійським розписом, який увібрав усі морські барви.

Уявіть, що просто зараз ви дивитеся на море. Як розпізнати його настрій? Візьміть легенькі хустинки й покажіть різні стани стихії: штиль, невеличкі хвилі, шторм.

Родинне дерево

Розглянь картину **“Родинне дерево”** майстрині таврійського розпису із села Куцуруб Миколаївської області **Любові Паранюк**. Це композиція з двох частин — нижньої стрічки орнаменту і сюжетного малюнка.

- Які елементи повторюються в стрічковому орнаменті? Знайди такі у верхній частині картини.
- Що у верхній частині композиції симетричне?

Художниця майстерно поєднала зображення людей та елементи декору. Мама з дитинкою умостилися в затишку старої виноградної лози, яка бачила не одне покоління. Це дерево — оберіг родини.

- Як почувається дитя поряд із матусею? Як це показала художниця?
- На картині спокій і затишок. Що саме його навіває?

Музика моря

Уяви, що сидиш на пляжі, море тихенько котить свої хвилі, а ти милуєшся цією красою. Послухай **“Симфонію сонця та моря”** у виконанні оркестру під керівництвом французького композитора і диригента **Поля Моріа**.

- Як композитор створює музичні хвилі?

Елементи таврійського декору

Розглянь традиційні елементи таврійського декору.

Орнамент “розетка”

Розе́тка (від фр. *rosette* — “трояндочка”) — орнамент круглої форми, стилізоване зображення квітки, яка розпустилася. “Пелюстки” симетричні й однакові за формою.

Створи орнамент “розетка”, використавши елементи таврійського розпису.

Влаштуйте в класі виставку “Барви моря” та поділіться одне з одним враженнями від ваших робіт.

Концерт у концерті

svitdovkola.org/art4/49

Весна набирає сили! Природа сповнюється енергії. Ну ж бо відзначимо це гучним концертом, та ще й не звичайним, а подвійним!

Пригадайте та обговоріть правила поведінки під час концерту.

Дитячий концерт

Перший номер концерту — **Концерт № 2 для фортепіано та струнного оркестру**. Його написав приблизно 60 років тому український композитор **Ісаак Беркович** спеціально для дітей. Отже, на сцені — діти. Звучить радісна, легка музика, як сама весна…

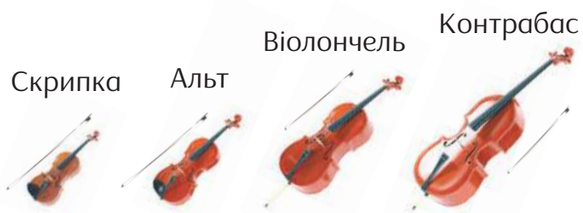

- Уяви струнний оркестр. Які музичні інструменти є в його складі? Які оркестранти й оркестрантки зараз на сцені?

Слухаючи концерт Ісаака Берковича, роздивляйся картину **“На Великдень”** сучасної української художниці **Оксани Збруцької**. Картина й музика чудово поєднуються, чи не так?

- Які весняні звуки лунають на картині?
- Який музичний інструмент зображений на полотні, але в оркестрі його немає?
- Який настрій створила художниця? Як саме вона це зробила?

Твір-змагання

Концерт — це твір-змагання оркестру і соліста / солістки (наприклад, піаніста / піаністки). Концерт зазвичай має три частини, розташовані в такій послідовності: *швидка — повільна — швидка.*

У перших двох частинах концерту І. Берковича звучить тема, яку підхоплює то оркестр, то соліст / солістка. Вони ніби змагаються, хто краще зіграє.

- Оркестр чи соліст / солістка розпочинає тему в першій частині? А у другій?

Розглянь музикограму Концерту № 2. Чим відрізняються частини? Чи є фрагмент, який їх об’єднує? Як композитор завершує кожну з них?

Шкільний оркестр

Другий номер нашого концерту — виступ оркестру класу! Об’єднайтеся у дві групи: перша гратиме на ксилофонах, друга — на бубнах і маракасах. Оберіть соліста / солістку, що виконуватиме на дитячому піаніно головну партію, та диригента / диригентку. Зіграйте “Весняний концерт” за мотивами веснянки “Ой весно, весно” за нотною партитурою.

Весняний концерт

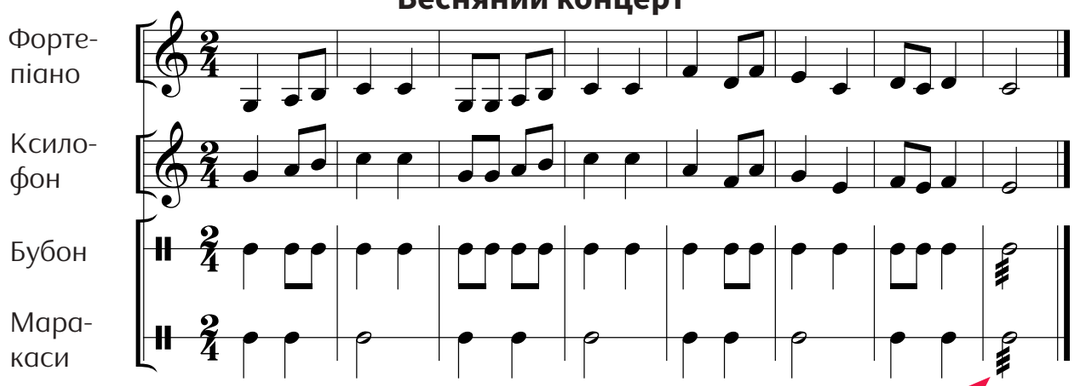

Цей знак означає повтор звука — тремоло, тобто виконавець має потрусити бубном чи маракасами.

- Чи складно грати, дивлячись і в ноти, і на диригента / диригентку?

У березні вивчіть пісню **“Моя нене”** (“Пісенник”, с. 123).

Розмаїття писанок

svitdovkola.org/art4/50

Незабаром Великдень — найбільше весняне свято всіх християн і християнок. Час прикрашати свої оселі та класні кімнати!

Пригадайте, що ви знаєте про Великдень. По черзі промовляйте по одному реченню, які доповнюватимуть сказане попередніми учасниками та учасницями. Врешті матимете докладну спільну розповідь.

Єдиний у світі

Подивися на цей будинок. Чим він примітний? Як гадаєш, що всередині?

Це єдиний у світі **Музей писанкового розпису** в місті Коломиї Івано-Франківської області.

У ньому понад 12 000 експонатів, серед яких писанка, розмальована понад 500 років тому.

Писанка-витинанка

Поглянь-но на ці витвори мистецтва — роботи майстра **Миколи Бармака** з Тернополя.

- Як гадаєш, із чого вони зроблені?
- Як назвати ці роботи? Писанками? Але ж вони білі, не розмальовані. То може, це витинанки? Як це можливо — вирізати візерунки з крихкої шкаралупи, як із паперу?

Щоб зробити таке диво, треба спочатку видути вміст яйця, помити шкаралупу, а тоді нанести малюнок і вирізати його за допомогою гравера чи стоматологічного бору. Щоб зробити “витинанку” на страусиному яйці, знадобиться кілька тижнів, для курячих чи гусячих вистачить 20–30 хвилин.

Великоднє дерево

Прикрасьте кімнату до Великодня, якщо ви його святкуєте. Принесіть із парку чи лісу гілочки, обмотайте їх кольоровими нитками і поставте у вазу. Щоб гілочки трималися так, як вам хочеться, покладіть на дно зім’яті газети чи насипте трохи піску. А тепер зробіть писанки й почепіть їх на дерево. Подбайте, щоб писанки, які поряд, гармонійно поєднувалися одна з одною.

Об’ємна паперова писанка

- Виріжте симетричний шаблон яйця, за його допомогою наріжте 6 різнокольорових яєчок.
- Складіть кожну заготовку рівно по центру і склейте половинками.
- Перед приклеюванням останньої заготовки покладіть у центр поробки нитку (можна зробити на ній китицю).

Бісерна писанка

- Намалюйте на шаблоні писанки візерунок, намастіть клеєм різні його частинки й посипте бісером різних кольорів, притискаючи потім шматочком картону.

Нитяна писанка

- Намастіть шаблон писанки клеєм, посередині приклейте тасьму, решту обмотайте різнокольоровими нитками муліне.

Міф — співак-воїн

svitdovkola.org/art4/51

Любов до рідної землі можна проявляти по-різному. Хтось змальовує її красу в картинах, хтось оспівує в піснях, хтось дбає про людей і розвиток країни, а хтось захищає її зі зброєю в руках. Сьогодні ми дізнаємося історію оперного співака, який став Героєм України.

Поміркуйте, чи кожна людина може стати героєм / героїнею. Що для цього треба зробити?

Дві світлини — дві сторони життя

На цих світлинах — **Василь Сліпак**. На першій — він всесвітньовідомий український оперний співак, соліст Паризької національної опери. На другій — волонтер, воїн (позивний "Міф"), Герой України.

Василь Сліпак 19 років прожив у Парижі й став оперною зіркою світового рівня. Йому двічі пропонували французьке громадянство, і двічі він відмовлявся, бажаючи бути громадянином України.

У 2014 році, з початком російської агресії, співак очолив волонтерський рух — координував у Франції громадські акції на підтримку України. У 2015 пішов добровольцем захищати Україну на Сході. 29 червня 2016 року загинув у бою від ворожої снайперської кулі, врятувавши побратимів ціною власного життя.

Василь був дуже активною людиною. Для нього важливо було бути там, де він потрібен: на сцені і на війні.

Подивись фільм **"Славетні українці. Сучасні співаки. Василь Сліпак"**.

- Що тебе найбільше вразило? Поділися своїми думками.

Від низьких нот до високих

Василь Сліпак мав унікальний голос: міг брати і низькі ноти, і дуже високі, які до снаги лише жінкам. Школярем співав у хорі "Дударик". На одній із репетицій разом із Юрієм Коласою вони імітували дует Монсеррат Кабальє та Фредді Меркьюрі. Усім дуже сподобалося, і відтоді за кожної нагоди їх просили заспівати знову.

- Пригадай, коли ти чув / чула дует Монсеррат Кабальє та Фредді Меркьюрі.
- Як гадаєш, чи легко було його імітувати? Чому?

Подивись, як **Василь Сліпак** виконує **"Арію Рамфіса"** з опери **"Аїда" Джузеппе Верді**.

- Який характер у персонажа? Як співак передає це?

Зверни увагу, як співак майстерно створює образ голосом, жестами, мімікою, рухами.

Василеві Сліпаку легко вдавалося заволодіти увагою аудиторії, вразити її, викликати найширшу гаму емоцій — здивування, радість, захоплення. На сцені він тримався природно й артистично.

Молитва за Україну

У квітні вивчіть пісню **"Молитва за Україну"** ("Пісенник", с. 125).

Спершу ця пісня, створена Анжелою Ярмолюк у 2014 р., мала назву "Молитва". Перейменували її діти з Театру пісні "Ладоньки" (художній керівник — Світлана Садовенко). Цей колектив бере активну участь у підтримці українських захисників: діти передають на передову свої малюнки, гуманітарну допомогу, виступають у шпиталях і гарнізонах тощо.

Анжела Ярмолюк і Театр пісні "Ладоньки"

Поміркуйте, чи хотіли б ви долучитися до волонтерської діяльності. У який спосіб?

Небачене мистецтво

svitdovkola.org/art4/52

Коли дивишся на деякі картини, виникає безліч запитань. Полотна спонукають розмірковувати і фантазувати. Саме такі ми розглядатимемо сьогодні.

Спробуйте на дошці створити оригінальну картину за допомогою крапок, ліній, геометричних фігур, а решта нехай поділяться враженнями: розкажуть, що побачили, що здивувало.

У вирі фантазій

Роздивіться картини іспанського художника та скульптора **Жуана Мірó** — представника абстрактного мистецтва. Твори здаються дуже простими, навіть дитячими, але це тільки на перший погляд.

Абстракціоні́зм (або безпредметне мистецтво) — художній напрям, у якому митці створюють композицію за допомогою геометричних фігур, ліній, кольорових плям. Вони відмовилися від правдивого відтворення дійсності й передають на картинах почуття і враження.

Сонце, 1949 р.

Поринувши у світ твору, починаєш вирізняти фігури й предмети, людей і звірів, птахів, дерева тощо. Усі ці зображення не реалістичні, вони ніби схематичні відбитки того, що бачить митець.

Лінії та геометричні фігури утворюють чітку композицію.

Сад, 1925 р.

Розглядай картини з різної відстані, фокусуючи погляд на різних елементах.

- Що здалося тобі знайомим? Як ти впізнав / упізнала цей образ?
- Що здивувало? Вразило? Зацікавило?
- Придумай для картин свої назви.

Незвичайна музика

Послухай **“Сонату для віолончелі та фортепіано”** (1914 р.) австрійського композитора і диригента **Антона фон Веберна**. Чи не така музика могла би звучати на картинах Міро? Твори Антона Веберна лаконічні, чіткі; а музичні образи — ніби не зі звичної нам реальності.

- Яке в тебе враження від музики? Що ти уявляєш, слухаючи цей твір?
- Як гадаєш, до якої картини ця музика найкраще пасує? Чи всі твої однокласники й однокласниці згодні з тобою? Чому?

Казковий космодром

Химерні зображення з картин Жуана Міро так і просяться до гри. Хочеться придумати для них диво-будиночок або супермобіль. А може, і цілий космодром чи казкове дерево, на якому вони виростатимуть!

- Перемалюй фігурки з картин Жуана Міро та виріж їх, залишивши для кожної паперову смужку для кріплення.
- Із зеленого паперу виріж 2 половинки крони дерева. З білого паперу — круг для космодрому з круглим отвором посередині. Круг можна розфарбувати чи намалювати на ньому фантастичні фігури. По краях крони та круга зроби діркопробивачем отвори для кріплення.
- Зроби з паперу 2 конуси — стовбур дерева та основу для космодрому.
- Дві частинки дерева з’єднай за допомогою кольорових ниток і прикріпи до стовбура. Білий круг надінь на основу космодрому.
- Тепер посели персонажів на чарівному дереві та космодромі.

Енергійний танець

svitdovkola.org/art4/53

Є танці, які зачаровують своєю енергійністю, життєрадісністю, витонченістю рухів. Угорські народні танці — один із яскравих прикладів.

Пригадайте, які народні танці ви виконували цього року. Станьте в коло. Нехай хтось один показує рух будь-якого танцю, а решта повторюють його і називають танець.

Рапсодія угорських танців

Послухай **“Угорські танці”** (№ 4, № 5) німецького композитора, піаніста й диригента позаминулого століття **Йоганнеса Брамса**.

Танець № 4 — це обробка угорської народної мелодії, а от танець № 5 створений на основі твору угорського композитора Бели Келера, але Брамс цього не знав і вважав музику народною.

- Які рухи пасують до такої музики? Затанцюй під неї.
- Намалюй музикограми обох танців. Чим вони різняться? Що в них спільного?

Музика Брамса чудово передає енергійність угорських народних танців. Вона поволі розгортається, а потім раптово вибухає енергією. Неочікувано темп знижується і так само несподівано знову пришвидшується.

Акомпануємо танцюристам

Проплескай ритм кожного танцю. Пригадай, у якому ще народному танці є схожий ритм.

Об’єднайтеся в групи, оберіть музичні інструменти й створіть ритмічний акомпанемент до одного з танців. Хто буде диригентом?

Чардаш

Ча́рдаш — традиційний угорський народний танець з музичним розміром $\frac{2}{4}$ або $\frac{4}{4}$ і значною зміною темпу. Зазвичай чардаш починається з повільного лірично-го вступу — танцю по колу, а завершується швидким парним танцем.

Учасники Дунайського народного ансамблю на сцені

Подивись **чардаш** у виконанні Угорського державного народного ансамблю.

- Чи так тобі уявлявся угорський танець? Які твої рухи до музики Й. Брамса виявилися схожими на рухи чардашу?

Порівняй мелодії

Розглянь картину **“Танці Верховини”**, яку написали сучасні українські художники **Роман** і **Надія Федини**.

- Як художники зобразили настрій танцю, його темп?
- Чи є щось спільне в чардашу і гуцульського танцю? Що саме?

Послухай лемківську народну пісню **“Як я сено грабала зелене”**.

- Порівняй лемківську пісню з мелодіями угорських танців. Чи не здаються вони тобі близькими? Чим саме?

Угорський танець у балеті

Подивись, як виконують угорський танець у класичній хореографії — у балеті **“Раймонда” Олександра Глазунова**.

- Які танцювальні рухи, елементи костюмів схожі в народній хореографії та класичній?
- Пофантазуй, яким може бути угорський танець у сучасній хореографії.

Цікаві знахідки

svitdovkola.org/art4/54

Запрошуємо тебе на прогулянку міськими вуличками! На тебе чекають цікаві знахідки: велетенські картини і несподівані музичні поєднання!

Картини на будинках

Роздивись ці незвичайні картини на стінах будинків.

- Поміркуй, які думки художники хотіли донести до нас за допомогою цих муралів.
- Чи хотілося б тобі бачити подібні мурали у твоїй місцині? Чому?

Якщо художник / художниця малює не на папері, а на стіні, то це зображення називається **стіно́пис**, або ж **мура́л**. Сьогодні цей вид мистецтва набуває популярності. Людям подобається перетворювати сірі й нецікаві стіни на яскраві картини.

Дівчина-Україна поглядає на місто з висоти. У долоні вона бережно тримає дитинку.

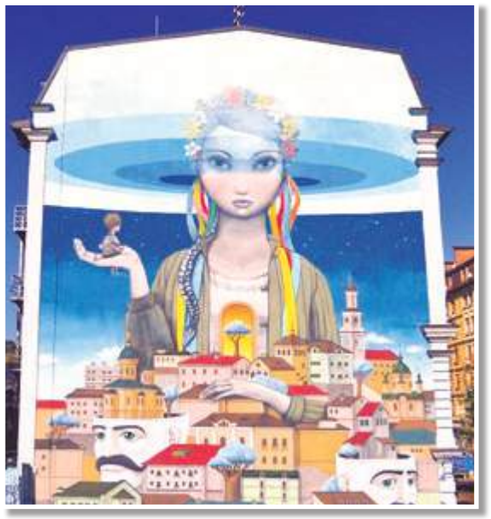

Відродження (Київ). Художники Олексій Кислов (Україна), Жульєн Маллан (Франція)

Мурал "Рукавичка" — особливий. Художник малював його разом із дітьми, які пізнали гіркоту війни. На яскравому природному тлі зображена барвиста рукавичка з крашанками, всередині якої "зігрівається" безліч людей. Мурал символізує єднання жителів Маріуполя з усіма, хто постраждав від війни на Донбасі.

Рукавичка (Маріуполь). Художник Кенсуке Міядзакі (Японія)

Музичні фантазії

Послухай **"Капричіо для двох фортепіано"** французького композитора та піаніста минулого століття **Франсіса Пуленка**.

Як квартали та райони складаються з окремих будинків, так і музика може складатися з різних гармонійно поєднаних фрагментів. Такі музичні твори називають **капри́чіо** або **капрі́с**. Вони написані у вільній формі. Для них характерні неочікувані поєднання, зміна музичних ідей, настроїв, темпів тощо. Капріси — твори, де сила уяви композитора має більше значення, ніж правила.

- Скільки різних музичних фрагментів ти почув / почула?
- Який сподобався найбільше? А який найбільше здивував? Чому?
- Намалюй музикограму капричіо та розкажи про нього. А можеш спробувати намалювати музичні образи так, як відчуваєш музику.

Створення муралів

Працюючи над задумом муралу, митці й мисткині зважають на найближче довкілля. Розглянь цей напрочуд добрий і теплий мурал дизайнерки **Наталії Рак** (м. Білосток, Польща). Чим він особливий?

На створення муралу потрібно від кількох днів до кількох тижнів і понад сто літрів фарби!

Досліди, як художники створюють мурали на багатоповерхівках. Яке приладдя їм потрібне для цього?

Поміркуй, який мурал прикрасив би вулицю твого міста чи села. Подумки вибери будинок і створи на папері ескіз. Стеж за тим, щоб мурал гармонійно поєднувався з архітектурним ансамблем.

Мак — символ пам'яті

svitdovkola.org/art4/55

Друга світова війна — наймасштабніший збройний конфлікт в історії людства. Постраждали не лише військові, а й мирні громадяни. Напередодні Дня пам'яті та примирення поміркуймо, як їх ушанувати.

Пригадайте, що ви знаєте про Другу світову війну.

Світлини схожі, але різні

Уважно роздивися світлини. Розкажи, що ти бачиш на них. Придумай назву для кожної.

- Чи можеш знайти на світлині 1 те, що є на фотографіях 2–4?

На першій світлині ми бачимо поле з маками. Нам легко уявити, яке воно безкрає та яскраве, як вітерець хитає маки, а вони йому тихенько відповідають.

На другій одразу бачимо три маки — немов братики чи сестрички.

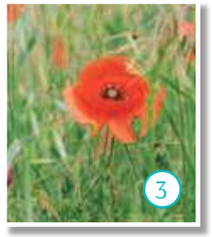

На третій і четвертій світлинах у центрі уваги тендітна краса окремих квіточок.

Кадрування — це вибір меж кадру під час фотозйомки, а також обрізання вже готового фото. Світлину обрізають так, щоб привернути увагу до певного об'єкта. Цей прийом дає змогу підкреслити головне, прибрати другорядне.

- Як гадаєш, чому ми сьогодні роздивляємося саме світлини з маками?

Пам'ятаємо!

У європейських країнах червоний мак — символ пам'яті про загиблих у збройних конфліктах. В Україні його вперше було використано в 2014 році на заходах, присвячених річниці завершення Другої світової війни. Український символ червоного маку розробив харківський дизайнер **Сергій Мішакін**.

Український символ

8 травня українці відзначають День пам'яті та примирення і на знак пам'яті приколюють на одяг квітку червоного маку. Виготов цей символ.

- Склади червону серветку вчетверо. Зріж усі кути прямокутника, надаючи йому форму пелюстки. Отримаєш чотири пелюстки.
- Загни один кінець соломинки. Підклади серветку і накрий її фольгою, надаючи деталі форми кульки. Зафіксуй одним обертом дроту.
- Збери пелюстки навколо серединки, зафіксуй дротом.
- Зроби листочок. Для цього склади зелену серветку навпіл і виріж листочок. Зроби два надрізи на лінії згину.
- Просунь соломинку з пелюстками крізь надрізи. Квітка готова!

Дізнайся, як у програмах Paint, XnView та інших можна кадрувати світлини. Зроби фотографію та спробуй по-різному кадрувати її.

Різні погляди на одну тему

svitdovkola.org/art4/56

Ти вже знаєш, як по-різному можуть розповідати про явища природи живопис, музика, танець, театр, архітектура... Сьогодні разом розгорнемо проєкт, де поєднаємо різні види мистецтва.

Пригадайте, як одну й ту саму тему розкривали різні митці в картині, музиці, танці чи виставі.

Горда весняна квітка

Весна в розпалі. Вийди на вулицю і помилуйся тюльпанами. Які ж вони різні — ніжні, тендітні, різнобарвні, яскраві. Уважно роздивись кожну квіточку. Зроби світлини — покажи тюльпани в усій красі.

- Вибирай нестандартний кут зору, не бійся експериментувати, кадрувати тощо.
- Намагайся показати всі особливості об'єкта.
- Лови сонячні промінці, але не наставляй об'єктив прямо на них.
- Намагайся стати так, щоб сонце було за тобою.
- Дивуйся і дивуй!

Поспостерігай за тюльпанами. Можливо, тобі пощастить зафільмувати їхній танець у дуеті з вітерцем чи дощиком, як-от автору цього відео.

У Києві на території ландшафтного парку на Співочому полі, де природні об'єкти гармонійно поєднуються з рукотворними, щороку відбувається виставка тюльпанів. У кожної виставки своя тема — подорож країнами світу, казки тощо.

Тюльпан у мистецтві

Подивись, як по-різному зобразили тюльпан сучасні митці — італієць **Бруно Гавіно**, румунка **Роксана Габріела Сус**, українка **Аполінарія Білокобильська**. Чиє бачення тобі ближче?

Бруно Гавіно

Роксана Габріела Сус

Аполінарія Білокобильська

Британський архітектор **Норман Фостер** замислив сміливий проєкт — побудувати в Лондоні хмарочос-тюльпан висотою 305 м. У бутоні зі скла планують розташувати тераси, а один із поверхів віддадуть під класи для шкільних занять.

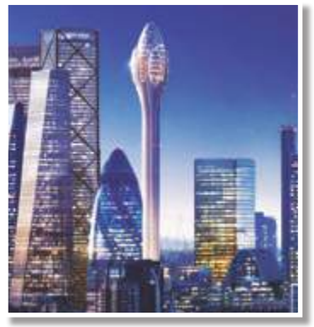

- Чим особливий хмарочос-тюльпан?
- Що ще можна в ньому розмістити?

У степах Казахстану ростуть тендітні й водночас витривалі степові тюльпани. Подивись, як виконують народний казахський танець **"Кизгалдактар"** ("Тюльпан").

- Як танцівниці розповідають про тюльпан?

Наш проєкт

Можеш дослідити, як іще зображують тюльпан у мистецтві. Або знайди вірші, склади казку, проілюструй чи інсценуй її, вигадай танець, створи аплікацію з пелюсток тюльпанів тощо.

Або ж започаткуйте у класі новий проєкт: оберіть тему, поміркуйте, на що звернете особливу увагу, розподіліть обов'язки. Дійте і не забудьте про презентацію проєкту. Цікавих знахідок!

У травні вивчіть пісню **"Літо"** ("Пісенник", с. 124).

Згадай перед канікулами

svitdovkola.org/art4/57

Сьогодні ти покажеш свої успіхи — запроси друзів і знайомих на вернісаж. Розкажи про свої улюблені твори, малюнки, що вдалися тобі найкраще.

Розглянь картини. Що їх об'єднує? Як називають цей напрям мистецтва? Розкажи про картину, яка тебе вразила найбільше.

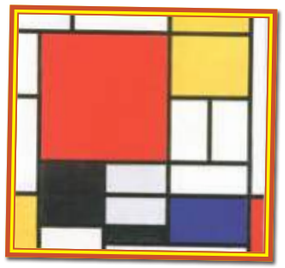

Піт Мондріан

Робер Делоне

Джексон Поллок

Уяви себе художником / художницею, що працює в цьому напрямі. Намалюй свою картину. Запропонуй однокласникам і однокласницям розповісти про неї. Чи всі побачили одне й те саме? Чому?

Розглянь картини. Чи вдалося впізнати, які мисткині їх створили? Що допомогло тобі це зробити? Розкажи про картину, яка сподобалася найбільше. Кому ти порекомендуєш ознайомитися з творами її авторки?

Яка з будівель здивувала тебе найбільше? Створи ескіз незвичайного будинку й території біля нього. Яким може бути призначення такої споруди?

Влаштуймо концерт. Ти зможеш побути конферансьє, зіграти в оркестрі й виконати роль, яка тобі до вподоби. Гарної прем'єри!

Послухай аудіозаписи. Упізнай варіації, капріс, рондо. За якими ознаками це вдалося зробити? Намалюй музикограму до одного з творів. Як би ти оголосив / оголосила виступи виконавців?

Скористайся хмарою слів на форзаці й опиши музику, яка пасувала б до цієї картини **Мікалоюса Чюрльоніса**.

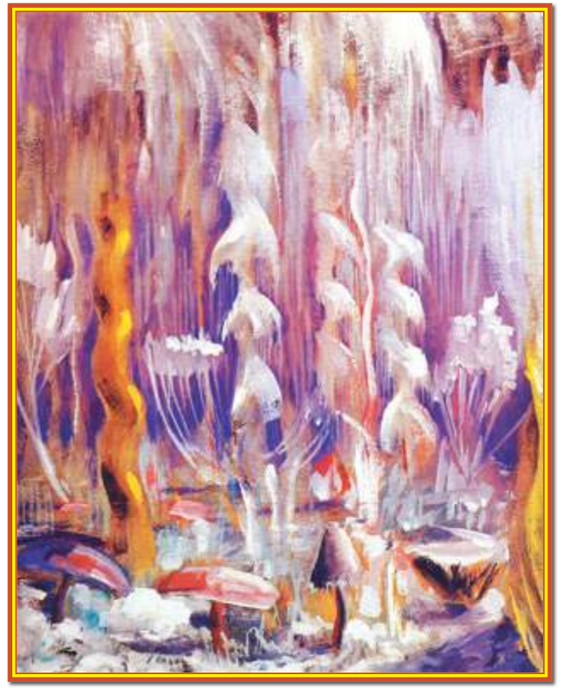

Пригадай структуру сонати й послухай одну з частин сонати **Йозефа Гайдна**. Яка це частина? Чому ти так вважаєш? Що ти скажеш перед тим, як музикант гратиме її в концерті?

Зіграй вже знайому мелодію на дитячому піаніно чи ксилофоні.

Доберіть з однокласником / однокласницею музичний інструмент, який найкраще звучатиме в акомпанементі. Зіграйте дуетом. Домовтеся, хто буде вести мелодію, хто акомпануватиме, а потім поміняйтеся. Яке виконання сподобалося найбільше? Презентуйте в класі свій спосіб виконання.

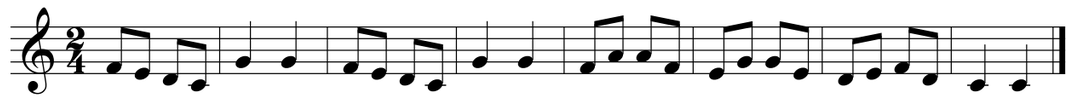

Заспівайте дуетом, тріо та квартетом співаночку, яка запам'яталася найбільше.

Розкажи про своє найбільше досягнення цього року.

На канікулах звертай увагу на красу навколо, фотографуй, записуй звуки, відео — у вересні буде що показати у класі.

svitdovkola.org/art4/songs

Вересниться вересень

Слова ***Лариси Недін***, музика ***Світлани Садовенко***

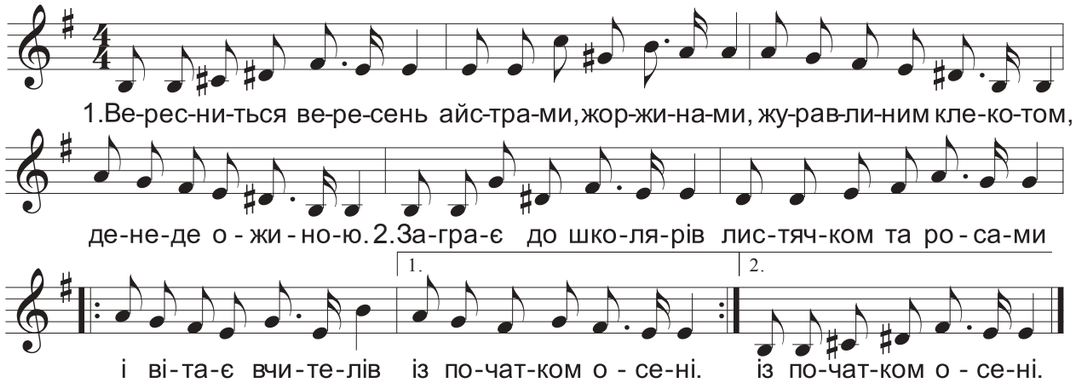

1. Вересниться вересень
Айстрами, жоржинами,
Журавлиним клекотом,
Де-не-де ожиною.

2. Заграє до школярів
Листячком та росами
І вітає вчителів
Із початком осені. } 2

Найрідніша у світі — мама

Китайська народна пісня, переспів українською ***Світлани Садовенко***

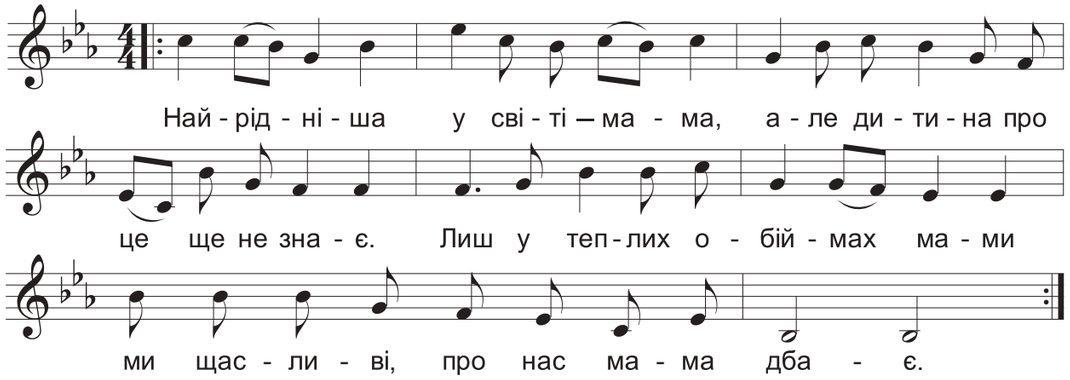

1. Найрідніша у світі – мама,
Але дитина про це ще не знає.
Лиш у теплих обіймах мами
Ми щасливі, про нас мама дбає.

2. Найрідніша у світі – мама,
І всі діти про це мають знати.
Ми щасливі в обіймах мами.
Найкраща у світі – моя мати.

Їхав, їхав козак містом

Українська народна пісня

Маршово

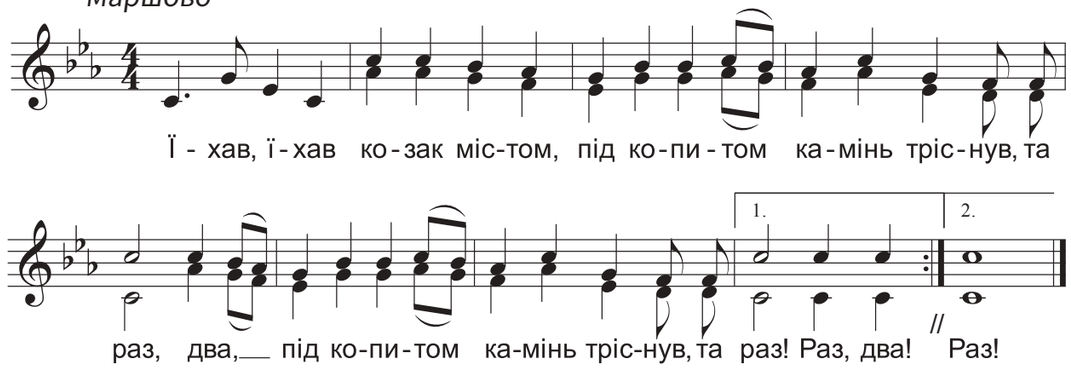

1. Їхав, їхав козак містом,
Під копитом камінь тріснув,
Та раз, два,
Під копитом камінь тріснув,
Та раз!

2. Під копитом камінь тріснув,
Соловейко в гаю свиснув,
Та раз, два,
Соловейко в гаю свиснув,
Та раз!

3. Соловейку, рідний брате,
Виклич мені дівча з хати,
Та раз, два,
Виклич мені дівча з хати,
Та раз!

4. Виклич мені дівча з хати,
Щось я маю їй спитати,
Та раз, два,
Щось я маю їй спитати,
Та раз!

5. Щось я маю запитати,
Чи не била вчора мати,
Та раз, два,
Чи не била вчора мати,
Та раз!

6. Ой, чи била, чи не била,
Я з козаком говорила,
Та раз, два,
Я з козаком говорила,
Та раз!

У кінці пісні 1-й куплет повторюється.

Я і ти

Слова і музика ***Миколи Шутя***

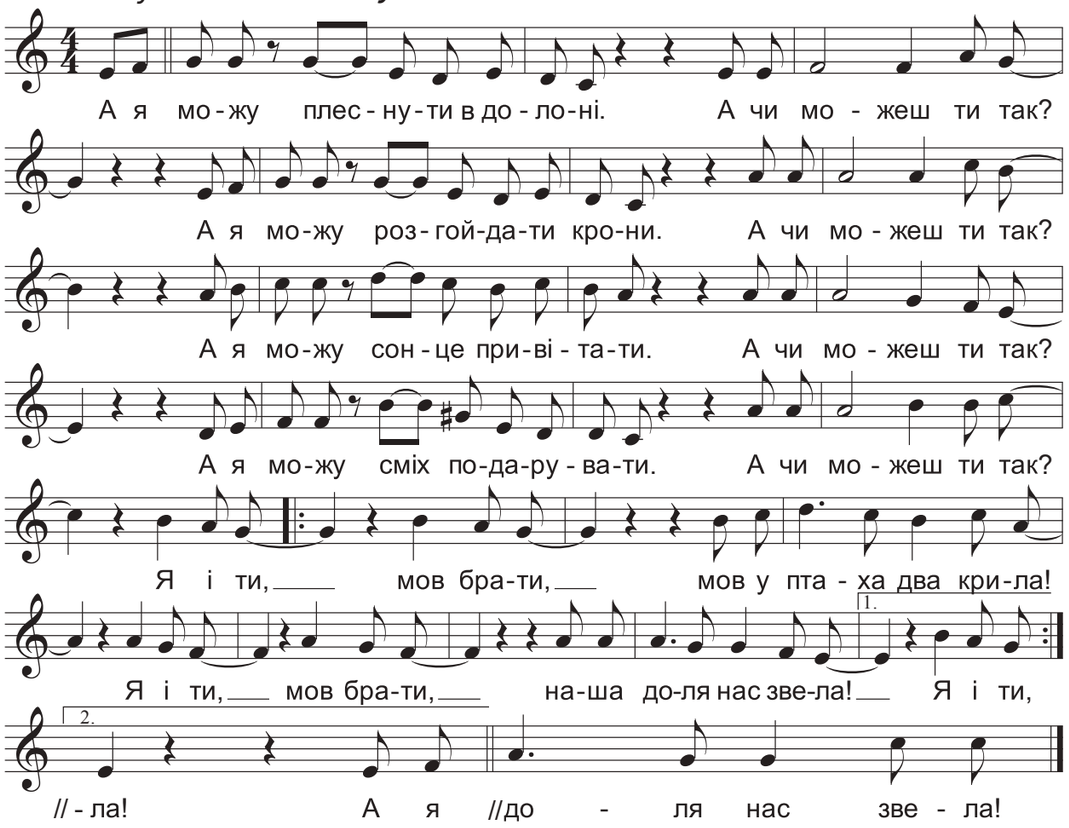

1. А я можу плеснути в долоні.
А чи можеш ти так?
А я можу розгойдати крони.
А чи можеш ти так?
А я можу сонце привітати.
А чи можеш ти так?
А я можу сміх подарувати.
А чи можеш ти так?

2. А я можу градом тупотіти.
А чи можеш ти так?
А я можу літаком злетіти.
А чи можеш ти так?
А я можу підняти дужі хвилі.
А чи можеш ти так?
А я можу співати що є сили.
А чи можеш ти так?

Приспів:
Я і ти, мов брати,
Мов у птаха два крила!
Я і ти, мов брати,
Наша доля нас звела!

У серцях панує свято

Слова ***Зої Ружин***, музика ***Олександра Бурміцького***

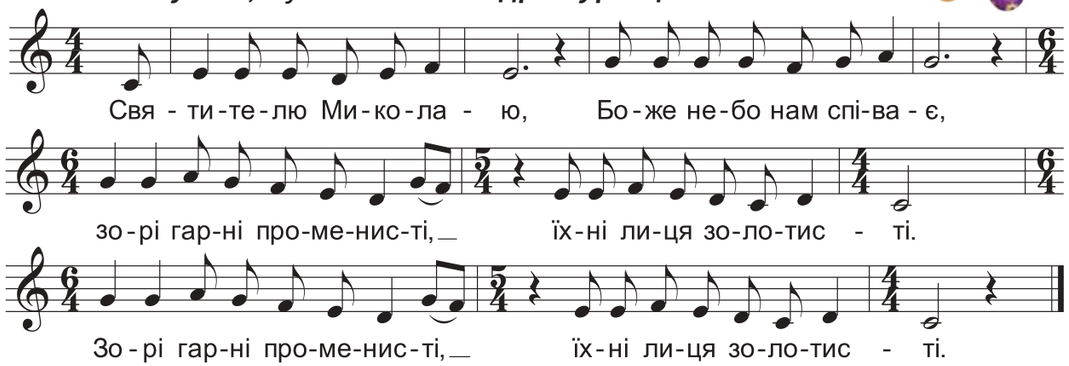

1. Святителю Миколаю,
Боже небо нам співає,
Зорі гарні променисті,
Їхні лиця золотисті.
Зорі гарні променисті,
Їхні лиця золотисті.

2. Ти звершив чудес багато,
У серцях панує свято.
Сніги стеляться красиво,
Навкруги зимове диво.
Сніги стеляться красиво,
Навкруги зимове диво.

Новий рік

Слова ***Світлани Садовенко***, на мелодію пісні ***Стіві Вандера*** “I just called to say I love you”

Сьогодні ти, сьогодні я, сьогодні ми святкуєм разом Новий рік!
І у цей день, чудовий день,
Ми хочемо сказати друзям: “Свято йде!”.
У Новий рік, бажання мить,
Різдвяні дзвоники дзвенять з усіх боків.
З глибин душі, з глибин сердець
Співаймо разом з вами пісню “Свято є!”.

Приспів:
Новий рік ми всі святкуємо,
Новий рік прийшов на наш поріг!
Новий рік ми дуже любимо,
Новий рік це свято для усіх!

Сонця квіт

Слова ***Зої Ружин,*** музика ***Жанни Колодуб***

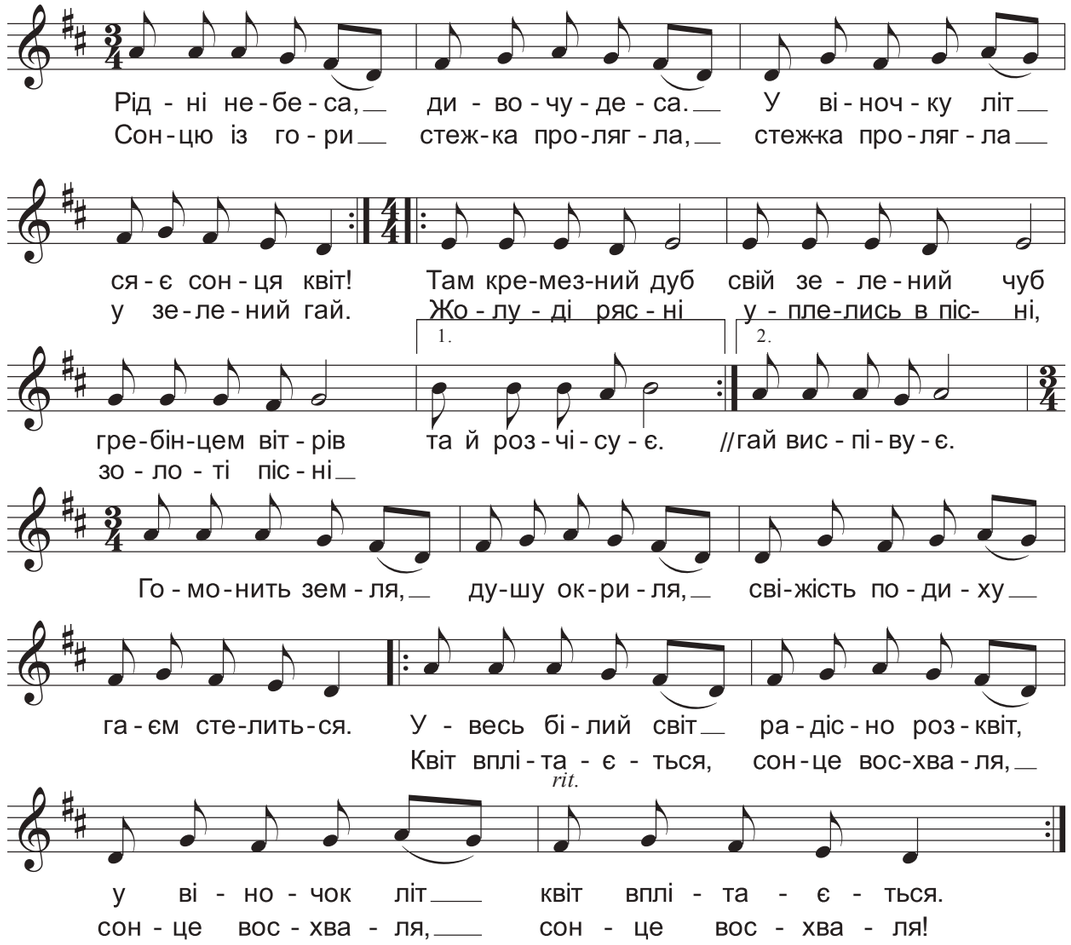

Рідні небеса, диво-чудеса.
У віночку літ сяє сонця квіт!
Сонцю із гори стежка пролягла,
Стежка пролягла у зелений гай.
Там кремезний дуб свій зелений чуб
Гребінцем вітрів та й розчісує.
Жолуді рясні уплелись в пісні,
Золоті пісні гай виспівує.
Гомонить земля, душу окриля,
Свіжість подиху гаєм стелиться.
Увесь білий світ радісно розквіт,
У віночок літ квіт вплітається.
Квіт вплітається, сонце восхваля,
Сонце восхваля, сонце восхваля!

Моя нене

Слова і музика ***Жанни Румко***

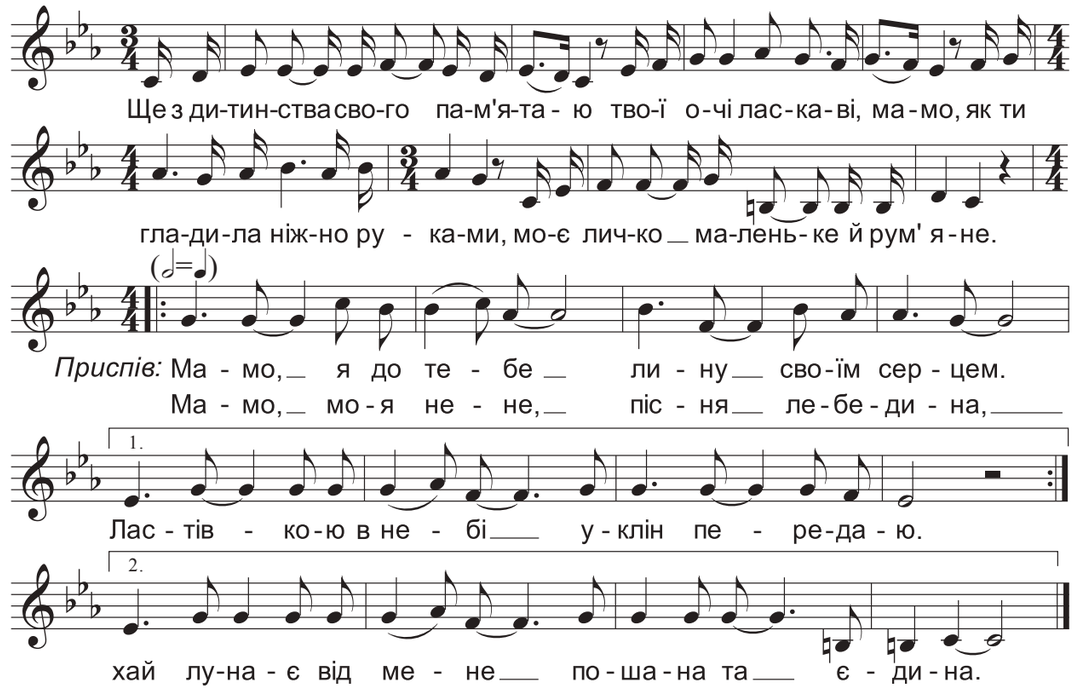

1. Ще з дитинства свого пам’ятаю
Твої очі ласкаві, мамо,
Як ти гладила ніжно руками,
Моє личко маленьке й рум’яне.

Приспів:
Мамо, я до тебе лину своїм серцем.
Ластівкою в небі уклін передаю.
Мамо, моя нене, пісня лебедина,
Хай лунає від мене пошана та єдина.

2. Я так хочу, щоб ти була щаслива,
Завжди весела, вічно молода.
На всій землі, немає такого дива,
Як материнська ласка й доброта.

Котяче весілля

Українська народна пісня

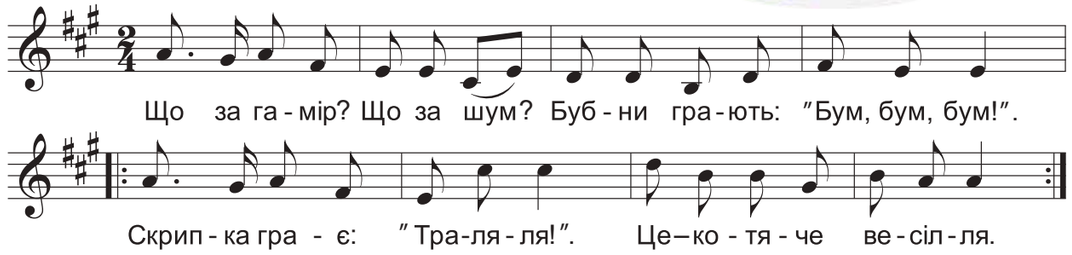

1. Що за гамір? Що за шум?
Бубни грають: “Бум, бум, бум!”.
Скрипка грає: “Тра-ля-ля!”
Це — котяче весілля. } 2

2. Всі танцюють гопака
За здоров’я котика:
“Хай живе здоров наш кіт,
Любий мурцьо, ще сто літ!”. } 2

3. Білі киці в фартушках
Накривають по столах,
Сірі котики старі
Грають в ігри при столі. } 2

4. А вся молодь, що там є,
Коломийки танцює,
Що аж хвостики дрижать,
Білі капчики мигтять. } 2

Літо

Слова ***Олексія Довгого***, музика ***Анжели Ярмолюк***

1. У краю, де цвітуть волошки
Обіч всіх польових доріг,
Обсипаються зорепади —
З неба ввечері на поріг.

Там озера завжди з водою,
Хоч бери та із пригорщ пий,
Там з ромашкою луговою
Пахнуть чебрик і звіробій.

Приспів:
Прилетіло літо — літечко моє.
У гаю зозуля коротко кує.
Над житами жайвір переліток жне,
В саме серце ранить піснею мене.

2. Набродилось у житі літо.
Колос хилиться до землі.
Серпень яблуком ваговитим
Нахиляється у гіллі.

Перед хатою квіти пишні.
Сонях випнувся на межі.
І так солодко пахне літо,
Що аж боляче на душі.

Приспів:
У краю, де цвітуть волошки
Обіч всіх польових доріг,
Обсипаються зорепади —
З неба ввечері на поріг.

Молитва за Україну

Слова і музика ***Анжели Ярмолюк***

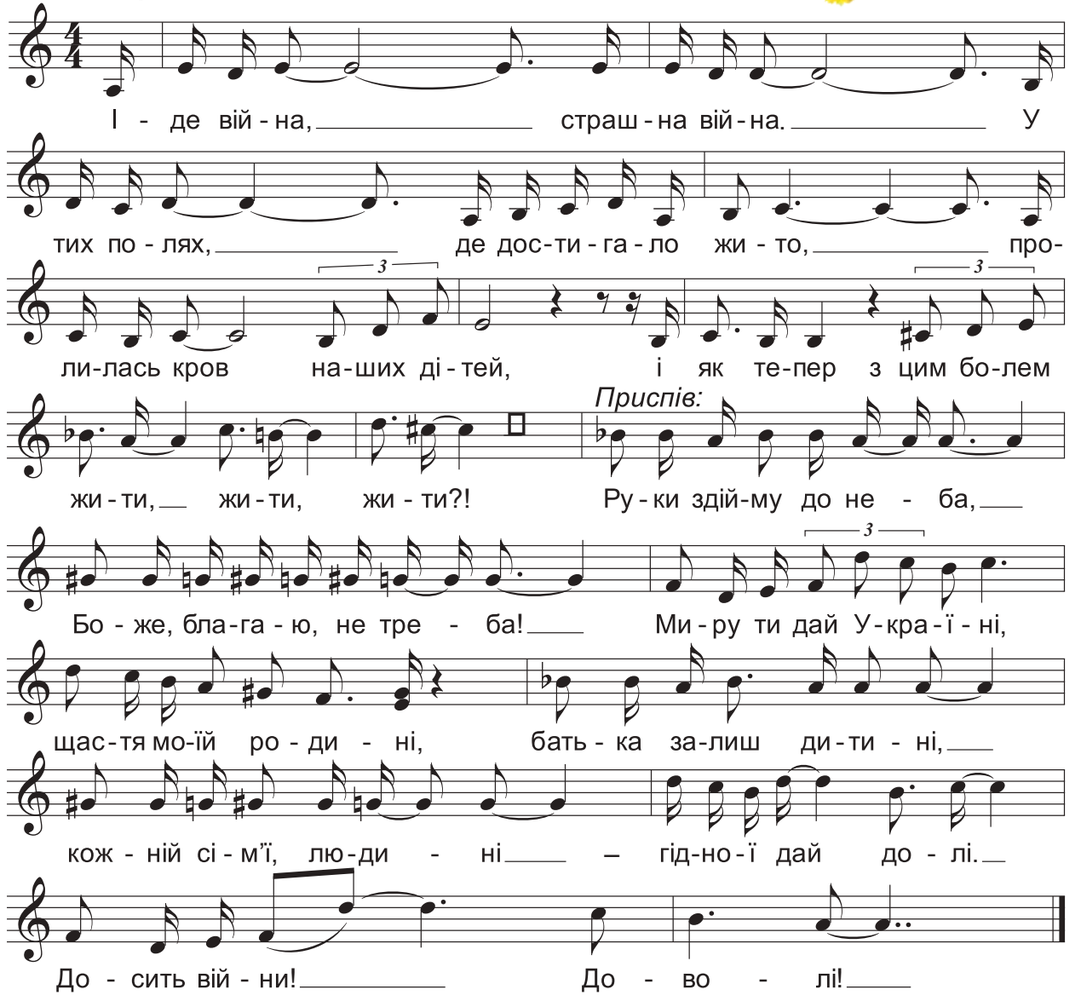

1. Іде війна, страшна війна.
У тих полях, де достигало жито,
Пролилась кров наших дітей,
І як тепер з цим болем жити (3)?!

2. Впадуть сніги, не стане ран
На цій землі, що встигла посивіти.
Та пам’яттю про тих, хто воював —
Калина буде кров’ю багряніти.

Приспів:
Руки здійму до неба,
Боже, благаю, не треба!
Миру ти дай Україні,
Щастя моїй родині,
Батька залиш дитині,
Кожній сім’ї, людині —
Гідної дай долі.
Досить війни! Доволі!

Зміст

ТЕМА 1. ПОДОРОЖУЄМО І ВІДКРИВАЄМО СВІТ

Ліс у променях сонця 4
У світлі місяця 6
Осінні мандри 8
Подорож у казку 10
Дивовижні відкриття 12
Багато голосів звідусіль 14
На кінчиках пальців 16

ТЕМА 2. МАШИНА ЧАСУ

Країна пірамід 18
Країна шовку та чаю 20
Яскраві тропіки 22
Сонячна країна 24
Барви Самчиків 26
Мелодії Карпат 28
Фантазії та експерименти 30

ТЕМА 3. ЧАРІВНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ

Можливість неможливого 32
Музичні дзвіночки 34
Історія в малюнках 36
Музичні перетворення 38
Гордий птах 40
Руки-крила 42
Казка очима різних митців 44

ТЕМА 4. ФАКТИ І ТАЄМНИЦІ

Смак тропіків 46
У ритмі маршу 48
Не торкаючись землі 50
У стилі рок-н-ролу 52
Мереживна казка 54
Зірки на сцені 56
Згадай перед канікулами 58

ТЕМА 5. СВІТ НЕВИДИМИЙ

Дивовижні звірі 60
Як народжується музика 62
Невидиме у мистецтві 64
Марш, не схожий на марш 66
У Країні Див 68

ТЕМА 6. СВІТ НЕВІДОМИЙ

У вирі фантазій 70
День котів 72
Всесвіт у вітражах 74
Соната звуками і барвами 76
Підводна казка 78
Танцювальний клас 80
Зустріч зими з весною 82

ТЕМА 7. ЯК ЦЕ ВЛАШТОВАНО?

Весна на крилах пташок 84
Весняна рапсодія 86
Реалістичні ілюзії 88
Легендарна пісня 90
Мистецтво склеювання 92
Їхав козак 94
Музика в архітектурі 96

ТЕМА 8. ЕНЕРГІЯ

Таврійський розпис 98
Концерт у концерті 100
Розмаїття писанок 102
Міф — співак-воїн 104
Небачене мистецтво 106
Енергійний танець 108
Цікаві знахідки 110

ТЕМА 9. МОЖЛИВОСТІ ЛЮДИНИ

Мак — символ пам'яті 112
Різні погляди на одну тему 114
Згадай перед канікулами 116

ПІСЕННИК 118

У світі образотворчого мистецтва

Єжи Кендзьора.
Еквілібристка

Архип Куїнджі. Березовий гай

Володимир Слєпченко.
Портрет Лесі Українки

Ця хмара слів допоможе тобі розповідати про твори образотворчого мистецтва.

У світі музичного мистецтва

Ця хмара слів допоможе тобі розповідати про музичні твори.

Тембр
Регістр
Музичні інструменти
Виконання
Жанр
Музична форма
Гучність
Темп
Лад
Виконавці
Настрій

марш
полька
пісня
танець
вальс

високий
урочистий
мужній
м'який
скрипка
квартет
повільний
насичений
схвильований
соло
задумливий
фагот
глибокий
віолончель
тріо
тихо
рондо
рапсодія
дуже тихо
середній
мажор
швидкий
вокальна музика
запальний
хор
гітара
флейта
соната
канон
голосно
інструментальна музика
піднесений
мінор
помірний
концерт
низький
помірно тихо
дует
помірно голосно
варіація
секстет
густий
дуже голосно
спокійний
оркестр
рояль
октет
жвавий
цифрове піаніно
ніжний

Навчальне видання

СТЕЦЕНКО Ірина Борисівна
САДОВЕНКО Світлана Миколаївна

Мистецтво

Підручник для 4 класу
закладів загальної середньої освіти

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Підручник відповідає Державним санітарним нормам і правилам "Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей"

Головний редактор *Олексій Андрусич*
Відповідальна за випуск *Юлія Журлакова*
Редакторка *Юлія Журлакова*
Літературна редакторка *Богдана Воронкова*
Коректорки *Ольга Мельник, Ніна Любаченко*
Дизайн *Катерини Будзинської*

Приклади творчих робіт надали *Л. Коровіна, Л. Майборода.*
У підручнику також використано ілюстрації відповідно до умов стандартної ліцензії інтернет-ресурсу *freepik.com* таких авторів: *4045, agnessz_arts, brgfx, catalyststuff, Freepik, gstudioimagen, iconicbestiary, macrovector, macrovector_official, nikitabuida, user2104819, wirestock.*
Моделі: учасники дитячого продюсерського центру *Babyphotostars.*

Формат 84 × 108 $^{1}/_{16}$.
Ум. друк. арк. 13,44 + 0,42 форзац.
Обл.-вид. арк. 7,37 + 0,71 форзац + 0,19 обкл.
Наклад 18 230 пр.
Зам. № 602179.

ТОВ "ВИДАВНИЦТВО "СВІТИЧ"
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 1203 від 21.01.2003 р.
Адреса: вул. Ю. Коцюбинського, 7, м. Київ, 04053.

SVITDOVKOLA.ORG

Видрукувано у друкарні ТОВ "КОНВІ ПРІНТ",
03680, м. Київ, вул. Антона Цедіка, 12.
Свідоцтво ДК № 6115 від 29.03.2018 р.

Відмова від відповідальності. Будь-яка інформація про особу чи товар, подана у підручнику, не призначена сформувати або підтримати обізнаність та інтерес користувача підручника до цієї особи чи товару і наведена як ілюстрація з навчальною метою. Усі літературні й художні твори, які частково або повністю подано в підручнику, використані в цьому виданні навчального характеру як ілюстрації.